

Dat lea mu mánnái geavvan Dat la muv mánnáj gevvam Muv maana daaresjæjjan nuelesne

Det har skjedd mitt barn

Et ressurshefte om å være
nærstående til utsatte
for vold og seksuelle
overgrep i det samiske
samfunn.

Maria R. Steinsvik og Elisabeth Torp (red.)

Prosjektet er et resultat av samarbeid mellom Samisk kirkeråd og Kirkelig ressurscenter mot vold og seksuelle overgrep, og er støttet av Barne- Ungdoms og familiedirektoratet.

En viktig takk rettes til de som fortalte om sine opplevelser om å stå i den krevende situasjonen det er å være nærstående til utsatte for overgrep. Deres modige fortellinger gjorde at ideen om dette prosjektet ble til en realitet.

Stor takk rettes til Elisabeth Gerhardsen, SANKS, for støtte og gode råd i arbeidet med dette ressursheftet.

Det rettes også en takk til alle de som har bidratt med refleksjonstekster og fagtekster, samt oversettelsesarbeid til de ulike samiske språkene.

Bibeltekstene i heftet er hentet fra Bibel 2011 (bokmål) og gjeldende utgaver av bibeltekster på samiske språk. (Bibelselskapet, ulike årstall avhengig av språk)

Erfaringsfortellingene er fiktive, og enhver likhet med reelle fortellinger er tilfeldig.

Forside: foto og layout; Johannes Vang

Trykk: Fagtrykk Idè Tromsø 2019

Side

4:	Forord av Risten Turi Aleksandersen, Generalsekretær Samisk kirkeråd
5:	Fortellingen: Mun nagadan buot su siste guhte dahká mu gievran/Alt makter jeg i ham som gjør meg sterk
8:	Beskrivelse av prosjektet
12:	Erfaringstekster og tilhørende responser
45:	Torgeir Nordvik; <i>Små tette samfunn- kvaliteter og utfordringer</i>
48:	Tove Lill Labahå Magga; <i>Slektsmønstre innenfor det samiske slektssystemet</i>
51:	Kirsti Evensen Bjaastad; <i>Hva skal til for at sårede Guds barn kan helbredes i Guds familie?</i>
55:	Hans Erik Schjøth; <i>Relasjonen til Gud og det kristne fellesskap etter overgrep</i>
59:	Elisabeth Gerhardsen; <i>Nærstående til overgrep</i>
64:	Herborg Finnset; <i>Tilgivelse og forsoning (del 1)</i>
69:	Bierna Bientie; <i>Tilgivelse og forsoning (del2)</i>
72:	Einar Bondevik; <i>Kultursensitivitet i møtet med nærstående</i>
74:	Maria Steinsvik; <i>Trygge rom i lokalkirkene i Sápmi</i>
77:	Janne-Monica A. Kaarigstad; <i>Det handler om mitt barn</i>
79:	Rolf Steffensen; <i>Hjelperen og hans/hennes opplevelse av hjelpeløshet og avmakt</i>
81:	Intervju med Lovisa Mienna Sjøberg
90:	Biskopenes etterord
91:	Ressursmateriale

De senere år har seksuelle overgrep blitt løftet som realitet i mange sammenhenger i det samiske samfunn. Modige kvinner og menn har formidlet sine erfaringer. Media har gitt oppmerksomhet til sterke historier, noen av dem er også behandlet i rettsapparatet. Samfunnet har tatt på alvor at overgrep skjer og tar avstand fra en slik urett. Sametinget har markert nulltoleranse og vilje til å gjøre konkrete tiltak. Det som rammer det samiske folk, berører og utfordrer også Samisk kirkeråd til å ta stilling og handle.

Den sårbarheten vi samer bærer med oss som en minoritet er en vesentlig faktor. Vi vet blant annet gjennom resultat av flere undersøkelser at samer er ekstra utsatt for vold og seksuelle overgrep (Blant annet gjennom levekårsundersøkelsen SAMINOR 2, og påfølgende forskning). Kirken tar på alvor den doble sårbarheten gjennom å utforme ressurser til kirkens ansatte for å kunne møte utsatte samer med kunnskap, respekt, og omsorg.

Samisk kirkeråd har i ny strategiplan for samisk kirkeliv (KM 14/19) tydelig sagt fra at kirken har et særskilt ansvar for å skape trygge rom for samer med overgrepserfaring, både som utsatte og som nærstående.

“Vi vet at mange samer ikke har tiltro til det offentlige hjelpeapparatet. De unnlater eller tør ikke å kontakte noen for å få hjelp. Dette er noe kirken tar på det dypeste alvor. Det er viktig at lokalmenighetene aktivt arbeider for å senke terskelen for å fortelle om vold og seksuelle overgrep.” Strategiplan for samisk kirkeliv, kap. 4.3.2 Diakoni til ulike grupper.

Samarbeidet mellom Samisk kirkeråd og Kirkelig Ressurssenter mot vold og seksuelle overgrep uttrykker et gjensidig ønske om deling av kompetanse om samisk kultur i møte med seksuelle overgrep. Sammen vil vi bidra til utvikling av materiell som er til nytte i arbeidet mot overgrep i Sápmi. Ressursmaterialet har en forankring innad i samiske miljøer, ved at mange av bidragene kommer fra ansatte og frivillige som enten jobber i en kirkelig sammenheng, i hjelpeapparatet eller tilhører det samiske samfunnet på andre måter. Det er også svært gledelig at tekster som representerer et innad-synspunkt fra mennesker i de læstadianske forsamlingene er med i materialet.

Kirkelige miljøer i Norge og Kirkelig Ressurssenter har i mange år arbeidet med tematikken, og valgt ståstedet, “ved den utsattes side”. Gjennomgående er nulltoleranse og trygge rom en visjon i dette felles arbeidet. Samisk kirkeråd vil bidra til at kirkens medarbeidere får det de trenger for å være trygge i møte med samiske nærstående og deres utsatte. Ved å støtte enkeltmennesker og hele samfunn, bidra til å forebygge og konkret håndtering når overgrep skjer innen den kirkelige sammenhengen, viser kirken at en tar realitetene på alvor. Det er gledelig at et ressurshefte kommer, som et konkret materiale som rommer samers behov for å forstå, bli sett og møtt på våre egne premisser som enkeltmennesker og som et samfunn.

MUN NAGADAN BUOT SU SISTE GUHTE DAHKÁ MU GIEVRAN.

Muhtun dievdu čuoiggai jieknajávrrri rastá, lei ruoktot jođus, guhkes bivdobeavvi maŋnel. Rasttidettiin jávrrri son ságastallagođii Ipmiliin buot su sivdnádusaid birra. Dievdu giiti sivdnideaddji go lea sivdnidan jieknagokčasa nu ahte lea dorvvolaš rasttidit dan. Son giitá buot elliid ovddas mat ellet, nu ahte olbmuid lea borramuš ja biktasat. Son muittaša iežas eatni gii mitalii mitalusa dan birra movt boazu šattai lodji sis geat ledje buorit dainna, ja movt dat šattai goddin ja gárgidii eret sis geat illástedje dan. Son lei gullan Ipmila jiena iežas siste dán beavvi ja lea buressivdniduvvon stuora bivdosállašiin. Dievdu jearrá Ipmilis: Movt lea vejolaš, don gii sivdnideami čihččet beavvi oidnet buot lea áibbas buorre, ja dál sáhtát jávohaga geahččet olbmuid eallime vearrivuodas, heađis ja morrašis?

Ipmil lea jaska.

Dievdu olle ruoktot eanangámmii. Čippostaladettiin son dollabáikkis bosáda hilaide heakka. Dollagáttis čohkká fáhkka vuoras áhkku, gii dadjá: seamma ládje movt don bosádat hilaide heakka vai dolla addá čuovgga ja lieggasa, de galggat don lea čuovga ja liekkas sidjiide geat ellet vearrivuodas, heađis ja morrašis. Olbmot ellet vearrivuodain, heđiin ja morrašiin daningo olmmoš lea beahtán Ipmila dáhtu sivdnideamis dallego Ipmil attii olmui friddja dáhtu. Ipmil atti olmui vejolašvuoda válljet, ja ollugat leat boastut atnán dan vejolašvuoda loavkidahttit earáid, veahkaváldit ja veagalváldit.

Dievdu lea jaska.

Dievdu oaidná iežas siste gova olbmuin geaid son dovdá. Olbmot geat ellet morrašiin ja bákčasiin vearrivuoda geažil mii lea dáhpáhuvvon. Son jearrá áhkus: Nu olusat dárbbášit veahki. Movt mun sáhtán buohkaid veahkehit? Mun han lean okto. Dát olbmot dárbbášit ahte oainnát sin. Ahte jáhkát sidjiide. Don čuožžut stargadit. Ipmil ii sivdnidan olbmuid iežas gova mielde vai olmmoš galgá loavkiduvvot sániiguin ja veahkaváldimiin. Don sáhtát nuoraid oahpahit bivdit ja guolástit, vai eai nealgggo. Don sáhtát oahpahit sidjiide hupmat Ipmila ja oskku birra, vai sis lea vuoigŋalaš biebmu. Don sáhtát oahpahit sin bissehít veagalváldimiid ja bargat hehtteme daid. Don sáhtát ieš bissehít veahkaváldimiid ja loavkidemiid. Don fertet duostat oaidnit, go muđui it jáhke. Don sáhtát mitalit, go muđui jaskkoda. Don sáhtát leat sin jietna geat ieža eai duostta hupmat.

Mii galgat hupmat min álbmoga ovddas. Mii guoddit guokte noađi, daningo mii leat áitojuvvongo leat minoritehta man stuoraservodat lea loavkidahtán ja leat šaddan álbmogin geat leat oahppan gierdat ja orrut jaska.

Dievdu dovdá hirbmat bákčasa váimmus. Lea dego buot máilmmi várit gáhččet su olggiid ala. Son šuohkiha, dát lea dat áidna giella mii sus lea Ipmilii dán čalbmeravkaleamis.

Áhkku lea uksaráiggis, vuolgime olggos.

Son jorggiha ja dadjá: Ipmil gii lea sivdnidan du, sivdnideaddji Ipmil, háliida dutnje buorre ja lea buressivdnidan du ollu. Ipmil, árpmu ja vuoiggalašvuoda Ipmil, lea du mielde. Ipmil mii maiddái lea vásihan illasteami dakko boktego su bárdni Jesus jámii ruossas, ovdalگو

bajásčuožžilii jábmiid luhtte, Ipmil galgá guoddit du nođiid. Ipmil mii oaidná buot, buotveagalaš Ipmil lea du stuorámus veahkki.

Dan maid don dárbbášat galggat nagodit Ipmiliin gii du nanusmahttá.

ALT MAKTER JEG I HAM SOM GJØR MEG STERK

En mann gikk på ski over et islagt vann, på vei hjem etter en lang dags fangst. På vei over vannet kommer han til å samtale med Gud om alt det skapte. Mannen takker Skaperen som har laget det slik at isen dekker vannet så trygt at det kan passeres. Han takker for dyrene som lever, slik at mennesket får mat og klær. Han minnes sin egen mor som fortalte fortellingen om hvordan reinen forble tam hos de som var gode mot den, og ble vill og forsvant fra de som mishandlet dem. Han har hørt Guds stemme i seg denne dagen, blitt velsignet med rik fangst.

Mannen spør Gud: Hvordan er det mulig, at du som på skapelsens syvende dag så at alt var såre godt, og stilltiende kan se på at mennesker lever i urett, nød og sorg?

Gud er stille.

Mannen kommer hjem til jordgammen. På kne blåser han liv i glørne i ildstedet. Ved ilden sitter brått en gammel kvinne, som sier: på samme måte som du blåser liv i glørne så bålet kan gi lys og varme, skal du være lys og varme for dem som lever i nød og sorg.

Mennesker lever med urett, nød og sorg fordi mennesket har misbrukt Guds velvilje i skapelsen da Gud ga oss vår frie vilje. Gud ga oss mulighet til å velge, og mange har misbrukt den muligheten til å krenke andre, utøve vold og forgripe seg.

Mannen er stille.

I sitt indre ser han bilder av mennesker han kjenner. Mennesker som lever med sorg og smerte grunnet den urett som har skjedd. Han spør kvinnen: Det er så mange som trenger hjelp. Hvordan kan jeg hjelpe alle? Jeg er jo bare en.

Disse menneskene trenger at du ser dem. At du tror dem. At du står støtt. Gud skapte ikke mennesker i sitt bilde for at mennesket skulle krenkes med ord og vold. Du kan lære de unge å jakte og fiske, så de klarer seg med mat. Du kan lære dem å snakke om Gud og tro, så har de har åndelig føde. Du kan også lære dem å beskytte seg mot og stanse overgrep.

Du må bruke deg selv for å stanse vold og krenkelser. Du må våge å se, for ellers tror du ikke. Du må snakke, for ellers blir det stille. Du skal være stemmen til de som ikke selv våger å snakke.

Vi skal snakke for vårt folk. Vi bærer to byrder. Den ene fordi vi selv i dag er truet grunnet at vi er en minoritet som har blitt krenket av storsamfunnet og den andre fordi vi har blitt et folk som har lært å ti still.

Mannen kjenner en enorm smerte i hjertet. Det er som om all verdens fjell legger seg på hans skuldre. Han sukker, det er det eneste språket han har til Gud i dette øyeblikket.

Kvinnen er på vei ut dørråpningen. Hun snur seg, og sier; Gud som har skapt deg, skapelsens Gud, har velsignet deg. Gud er med deg, nådens Gud, som også har opplevd mishandling gjennom sin sønn Jesus som døde på korset, før han stod opp fra de døde, skal bære byrdene dine. Gud som ser alt, den allmektige Gud er din største hjelp. Det du trenger skal du makte i Gud som gjør deg sterk.

I de seneste tiårene har det blitt stadig mer åpenhet om at vold og seksuelle overgrep er noe mange mennesker erfarer. Personlige fortellinger og bekreftede tall viser at det som ikke skulle skje, likevel skjer i alle samfunnslag i majoritetssamfunnet og i ulike minoritetsfellesskap.

I de seneste årene har forekomst av vold og seksuelle overgrep i det samiske samfunn fått offentlig oppmerksomhet.

Nyere forskning viser at hver annen samisk kvinne har blitt utsatt for fysisk, psykisk eller seksuell vold i løpet av livet, mens 40 prosent av samiske menn har opplevd vold. («*Emotional, physical and sexual violence among Sami and non-Sami populations in Norway: The SAMINOR 2 questionnaire study*» (2015))

For majoritetssamfunnet er tallene betydelig lavere. De dypereliggende årsakene til dette kan blant annet være å finne i de krenkelsene fra majoritetssamfunnet samene som folk og enkeltmennesker er blitt utsatt for gjennom generasjoner. Disse erfaringene har kunnet bidra til å skape en psykologisk smerte, der det å utnytte og krenke andre for noen har blitt en løsning. Det har føltes umulig å si fra bl.a. grunnet manglende tillit til å bli trodd og frykt for å bli utstøtt av familien og andre viktige sosiale fellesskap.

Det samiske samfunnet er et lite samfunn, bundet sammen av felles tradisjoner og ulike familie- og slektsrelasjoner. For hvert menneske utsatt for seksuelle overgrep og vold, er det mange nærstående. Alle kjenner noen; nær familie, slekt, kollegaer, på skolen, i menigheten eller i vennekretsen som er direkte rammet, enten som offer, overgriper eller ved å være pårørende. I dette samfunn der «alle kjenner alle», er det ofte slik at når overgrep har skjedd, så kan en finne nærstående som både er nær utsatt og overgriper. For eksempel kan to familier som har hatt tette bånd gjennom naboskap, samarbeid og fadderskap for hverandres barn, plutselig befinne seg i helt ulike roller etter en overgrepshendelse. Jo tallmessig mindre et fellesskap og en sammenheng er, jo mer krevende kan det være å forholde seg til de konkrete hendelsene. Små og sårbare forhold kan være en av forklaringene på hvorfor seksuelle overgrep har blitt fortiet og holdt skjult i samiske sammenhenger. Vi ser i dag at åpenhet er en vesentlig forutsetning for å få hjelp, men det er viktig å forstå og respektere at åpenhet må være på den utsattes premisser, og at det derfor vil finnes ulike måter å uttrykke åpenhet på, og ulik grad av det. Det velges også ulike løsninger på den videre vei. Noen forblir en del av sitt samfunn og sin sosiale og kulturelle sammenheng, mens andre velger å holde avstand eller å forlate der en hører til. Uansett hva en velger får det konsekvenser som en må leve med. Skal man hjelpe utsatte og deres nærmeste er kultursensitivitet og respekt en forutsetning og til hjelp for å forstå og være til støtte, enten man selv kommer fra et samisk miljø eller fra en norsk kontekst.

Vold og seksuelle overgrep gjør vondt og får ofte store konsekvenser psykisk, fysisk, åndelig og relasjonelt. Verdens helseorganisasjon har gitt seksuelle overgrep status som folkehelseproblem, grunnet omfang og skadevirkning.

Vi som kirkesamfunn forstår seksuelle overgrep som en syndig handling mot et medmenneske. Det overgriper har gjort er et brudd på Guds vilje. Det finnes tekster i Bibelen som omtaler overgrep og krenkelser, og der brukes også ordene «krenk meg ikke». Dette er viktige bibelord i møte med mennesker med erfaring med overgrep. Retten til å si nei og å sette grenser er også gudegitt. Bibelen gir plass til og anerkjenner krenkelseserfaringer, også åndelig sett. Slik kan den enkelte kjenne seg sett av Gud.

De siste tiårene har det vært en økende forståelse av vanskene og reaksjonene til de som har vært utsatte for overgrep. Det har vært mindre søkelys på hvilke behov de som er rundt den utsatte har. Vi har valgt å bruke begrepet “nærstående” for å omtale den og de som er en del av den sosiale sammenhengen en utsatt tilhører. Med *nærstående* mener vi ganske enkelt det å være personlig nær i en eller annen relasjon, med andre ord å stå nær eller være blant de nærmeste for den utsatte, med de forpliktelser, behov og utfordringer det gir.

Med samarbeidsprosjektet “Det har skjedd mitt barn”, vil Samisk kirkeråd og Kirkelig Ressurssenter mot vold og seksuelle overgrep gi oppmerksomhet til den vanskelige rollen det ofte er som nærstående og samtidig si litt om hva som kan være til hjelp. Også den nærstående blir rammet når det skjer vold og seksuelle overgrep. Den nærstående kan ha lignende opplevelse som den utsatte, når det kommer til konsekvenser av overgrepet; skam, ensomhet, ambivalens og frykt. Prosjektet er særlig opptatt av hvordan samisk kirkeliv i de ulike lokale sammenhengene kan bidra til å skape trygge rom og et tydelig ståsted for nærstående som står ved den utsattes side.

Prosjektet tar utgangspunkt i erfaringer om å være utsatt og å være nærstående. Det er skrevet ni fiktive erfaringstekster som skal bidra til å forstå mer om hva seksuelle overgrep også gjør med den og de som står nær en som er utsatt. Vi vil kun si noe kort i denne innledningen om overgriper, og kirkens rolle i møtet med vedkommende, men materialet skal først og fremst romme det å være nærstående. De som har ansvar for sammenhengen og fellesskapet må sørge for å vise at det er nulltoleranse, at overgriperen blir tydelig avgrenset fra å kunne gjøre nye overgrep og at det er trygt rom for alle.

Samtidig er det en kjensgjerning at både overgriper og overgriperens familie ikke bare være nær den utsatte og dens nærstående, men kan havne i begge roller i småsamfunn. Den som forgriper seg har etter sonet straff også en mulighet til å komme tilbake til samfunnet den hører til i, noe som både kan være smertefullt for alle parter, men også en praktisk utfordring i hvordan omgås. Overgriperens nærstående må også leve med de nødvendige konsekvensene for å beskytte den utsatte og forebygge nye overgrep.

Utover dette er det viktig å si at det er behov for at man i videre arbeid også har et særlig fokus på å lage nødvendig materiell for å bidra til at kirkens medarbeidere skal kunne møte over griper på en god måte. Det er ikke rom i dette prosjektet til å gå nærmere inn i det enn det denne innledningen kort nevner.

«Det har skjedd mitt barn» har sin begynnelse i møte med kirkelige medarbeidere, og deres fortellinger om å føle seg usikker og ubehjelpelig i møte nærstående. Dette er mennesker som noen ganger faller mellom alle stoler og som har fått lite oppmerksomhet. Av erfaring vet vi at en samtale mellom en kirkelig medarbeider og en nærstående ikke alltid blir vellykket. En årsak til det kan være kulturelle ulikheter i hvordan vi forholder oss til det som blir formidlet, og hvordan vi tolker det som blir formidlet. En slik kulturell ulikhet kan føre til ulike måter å formulere seg på, og ikke minst ulike måter å berøre det som egentlig ikke kan settes ord på, og som derfor bare hintes om. Kjenner man ikke den andres måte å tenke og snakke på kan viktige deler av det usagte i en slik samtale forsvinne, og kanskje begrenses samtalerommet.

Prosjektet har også sitt utspring i samiske og læstadianske samfunn, fordi vi vet at når seksuelle overgrep skjer i en liten sammenheng gir det noen tilleggsvansker. Det samiske og læstadianske er i noen områder dypt forbundet med hverandre. Ikke fordi det er rett å sette et likhetstegn imellom dem, men fordi de i stor grad griper inn i hverandre især fra lulesamisk område og nordover. Læstadianismen som religiøs bevegelse og samfunnsstemme på 1800-tallet bidro mange steder til at samisk språk fikk et naturlig sted, i og med at forkynnerspråket ofte var samisk. Med tiden endret dette seg noe, men mange samiske familier har likevel bevart en tilknytning til forsamlingene, og fremdeles kan en oppleve at det tolkes til eller fra samisk i enkelte forsamlinger.

Det som likevel er en sentral fellesnevner, er at de kulturelle markørene på mange måter er de samme. Den som kjenner både de læstadianske forsamlingene og samiske slektsmønstre, vil nok se at mange av de samme mekanismene som styrer samiske familieliv også påvirker forsamlingen. I en tid der det samiske var under konstant press, var dette et gode og en styrke. Forsamlingen bygde opp under strukturene som også eksisterte i familiene, noe som igjen gjorde, og gjør, at forsamlingene fremdeles har preg av å være en samisk storfamilie. Denne storfamiliestrukturen har en dobbeltrolle. Om en generaliserer det litt, så kan en si at på den ene siden har nok noen kunnet oppleve det som kvelende og begrensende, mens på den annen side har nettopp dette nettverket vært beskyttende i form av at du, uansett tilstand, er en tilhørende.

Utad har det vært vanskelig å oppleve å få innsyn og forståelse av de indre mekanismene i forsamlingen. Det er ingen tradisjon for at forsamlingene praktiserer en type inviterende åpenhet overfor media og «det offentlige» om sin gjøren og laden. Samtidig er alle som måtte ønske det velkommen til forsamlingshusene for å høre hva som har blitt sagt og gjort, en mulighet de færreste som står utenfor dette samfunnet har grepet. Av denne grunn har mange års arbeid med overgrep og samtaler om dette som både et verdslig og et åndelig problem for eksempel blant Lyngen-læstadianerne ikke fått noen offentlig oppmerksomhet.

Dette ressursmateriellet har som sin viktigste funksjon å gi noen konkrete bilder, og noen gode redskaper til kirkelige ansatte, uansett bakgrunn, for lettere å kunne forstå noen av de kulturelle kodene som følger med inn i en slik samtale med personer med samisk og/eller læstadiansk bakgrunn.

Gjennom prosjektet utfordres den kirkelige ansatte til å både ta ansvar for egen kompetanse for å bli mer trygg i sin rolle i den menigheten en tilhører, og å kunne skape en tillit basert på at en har en faktisk forståelse av hva den andre formidler. Ressursmateriellet tar sikte på å løfte frem den nærstående sine erfaringer på en respektfull måte, og gi responser fra mennesker som kjenner de læstadianske og samiske miljøene på en eller annen måte. Det er skrevet ni erfaringstekster, som alle er fiktive, men som er realistiske og kjennbare fortellinger. De fleste fortellingene har fått to responser, enten fra kirkelige medarbeidere som har jobbet i disse områdene, eller samiske frivillige som vil gi respons, noen med nær tilknytning til de læstadianske forsamlingene, samt en bredde også i språkområdetilhørighet. Det siste punktet er viktig av flere grunner enn de rent språklige, fordi de indre kulturelle rammene og tradisjonene er ulike i ulike samiske områder. Alle bidragsyterne har blitt invitert til å gi sin respons på samisk.

Ut fra de fagområdene erfaringstekstene formidler har det blitt satt noen temaer som videre blir berørt i fagtekster. Disse fagtekstene er skrevet av ulike fagfolk som jobber i dette landskapet. Det er ansatte i helseinstitusjoner, prester i samiske menigheter eller i spesialstillinger, diakoner og teologer som har bidratt med sin fagkompetanse og erfaring. Formålet har vært på en faglig måte å si noe om seksuelle overgrep i disse områdene, og på den måten bidra til å sette ord på det å være nærstående til overgrepsutsatte i disse områdene.

Noen ressurser har blitt laget i forbindelse med at en del av dette materiellet har vært presentert på Samisk kirkelivskonferanse i Tromsø i mai 2019, og i Kautokeino menighet på en fagdag i juni 2019. De ressursene vil også være tilgjengelig for bruk for de menighetene som vil løfte dette temaet.

Det er prosjektets ønske at kirkens medarbeidere skal kunne nyttiggjøre seg dette ressursheftet på en slik måte at det bidrar til trygghet i egen rolle i møtet med nærstående, og at ringvirkningene kommer i form av at mennesker lokalt opplever kirken som relevant og en tillitsvekkende samtalepartner som har forståelse og kunnskap om temaet.

ERFARINGSTEKSTER OG RESPONSER:

ÁNNE-LAJLA (34)

Min farfar fortalte like før han gikk bort at han hadde blitt seksuelt misbrukt av sin kusine da han var barn. Hun var noen år eldre enn han, og jeg har aldri møtt henne. Han fortalte meg at han aldri var med på det frivillig, men at han heller ikke kom seg unna henne, siden de hadde rein i samme siida, og mødrene deres var søstre. Den gangen bodde de jo i siidaene på fjellet. Spesielt under gjeting, merking og flytting hendte det at ungene sov der det var plass, og litt her og der, de var jo familie. Så fram til han var gammel nok til å stoppe det selv, så måtte han bare finne seg i at dette hendte.

Han hadde fortalt moren om hva kusina gjorde mot han, men det var liksom ikke noe de skulle snakke om. Moren kunne finne på å komme brått inn der de sov og kjeftet på at guttene og jentene sov om hverandre. At det ikke passet seg. Da kunne han legge seg et annet sted.

Da han fortalte det til meg, så var det så vanskelig å vite hva jeg skulle si. Hele livet hadde han oppfordret oss til å gå til kirka og å være troende, men han gikk ikke dit selv. Da han fortalte dette, så sa han også at han hadde vært troende hele livet men ikke klart å gå til gudstjenesten siden hun også var i kirka. Han kunne ikke tro at han skulle være verdig å være en kristen som hadde vært med på slikt skammelig.

Jeg visste ikke hva jeg skulle si til han, det var det vanskeligste. At man ikke lærer seg hvilke ord som er til hjelp. Jeg har tenkt mye på det, men får meg ikke til å snakke med presten her heller, selv om både farfar og kusinen hans er borte nå. Vi er jo mange etterkommere, og jeg tror det er bare jeg som vet om dette. Jeg skulle så gjerne fått snakka med noen om dette.

REFLEKSJON FRA KIRSTI GUVSÁM, SAMISK TEOLOG

Aller først så er det viktig å formidle at det er bra at Ánne- Lajla lyttet da farfaren fortalte henne historien. Selv om hun ikke visste hva hun skulle si, så var det viktig at noen lyttet til historien. Det var kanskje viktig for farfaren å bli hørt og at noen lyttet. Selv om man ikke alltid har «de rette ordene», så er nærvær viktig. Av og til er handlinger viktigere enn ord, som å lytte og å ta andre på alvor. Det er kanskje første gang farfaren har blitt trodd? Samtidig så er det også bra at hun «tok imot» historien. Den var ikke kjent fra før, men er allikevel en viktig del av familiens og slektens historie. En av de skjulte historiene. Å vite om en slik historie er ikke enkelt, fordi det kan rokke ved bildet man har hatt av sine slektninger, og det kan forhold mellom familiemedlemmene. Man kan få øye på komplekse relasjoner, konflikter og spenninger man ikke har sett tidligere. Kanskje faller noen brikker på plass?

Selv om Ánne- Lajla aldri har møtt farfarens søskenbarn, så har kanskje andre av hennes slektninger et nært forhold til henne.

Ánne- Lajla har kanskje mange spørsmål. Vet flere om det? Ut fra teksten kan man lett tenke at det kun er henne, men det er ikke sikkert. Sjansen for at flere i slekta kan være utsatt for overgrep av samme kvinne er jo der. Moren hans visste om det, kanskje har hun fortalt det til noen? Kanskje funderer hun på om overgrep "har gått i arv»? At det er flere ofre som igjen har forgrepet seg videre? Selv om mange vet om det, kan skammen være så stor at det er umulig å bryte stillheten.

I noen samiske slekter er søskenbarn som søsken med nære bånd. Når slike opplevelser blir kjent kan det føre til krise for en stor slekt. Historien så alvorlig at Anne- Laila må få slippe å bære den alene. Dersom hun ikke vil fortelle til andre slektninger, så vil kirka kunne spille en viktig rolle. Vonde historier bæres best når man kan dele dem.

Kirka ble ikke farfarens «hjem» fordi han der ville møte på overgriperen sin. Overgriperen ble et hinder for å delta i gudstjenesteliv, og også et hinder for å tro. Han ønsket å tro, men opplevde å ikke kunne være verdig å være en kristen siden han hadde «vært med på noe slikt skammelig». Det Ánne- Lajla forteller, tyder på at dette har vært en stor sorg for farfare.

Tro er noe av det innerste og mest personlige hos et menneske. Det er et fundament i livet. Det er avgjørende på hvilken måte man ser verden og kanskje også hvordan man lever. Når tro knyttes til overgrep får saken ofte en større dimensjon for den utsatte. Da skal man møte gode kirkelige medarbeidere for å komme seg gjennom det på en god måte.

Finnes skammen? Bærer Ánne- Láila noe av den? Eller hele slekta? Er overgrepene som et teppe av taushet i hele slekta. Skam gjør mennesker stumme, fordi det er vanskelig å snakke om. Det er jo til og med vanskelig å snakke om tabuer og skam som er kjent for alle. Ánne- Laila må få høre at det ikke er hennes skam, og heller ikke slektas skam.

Konsekvensene av å bryte taushet kan være mange. Forholdene mellom slektningene kan styrkes, men de kan også ødelegges. Når slike hendelser kommer til overflaten, sprekker illusjoner og forestillinger. Det gjør noe med folk. Kanskje er Ánne- Lajla bekymret for hvordan historien tas opp om hun åpner seg til slektningene og forteller. Som kirkelig medarbeider vil det være viktig å være Anne- Lajlas samtalepartner, og være støttende i de valgene hun tar.

Dette er en vakker og samtidig trist historie.

Vakkert og sterkt at den gamle farfaren kan få lette sitt hjerte og bryte tausheten om barndomstraume til sitt barnebarn Anne- Lajla. Det er i vår erfaring ofte slik at de som har vanskelige erfaringer velger seg ut mennesker som de tror TÅLER å høre. Farfar har hatt tillit til å Anne-Lajla var et slikt menneske som kunne romme å ta imot hans vonde overgrepshistorie.

Jeg tenker også at det vitner om trygghet og fortrolighet at farfaren våget å betro seg til sin mor, *men det var liksom ikke noe man skulle snakke om*. Konsekvensen av det var at overgrepene fortsatte. Det som var et viktig møte mellom om mor og sønn, ga ikke det nødvendige resultatet. Mor signaliserer helt klart at hun tror på sønnen sin, og gjør det hun kan ved å være på vakt og forhindre nye overgrep, «*hun kom inn og kjeftet*». På den måten kom farfaren seg unna og kunne legge seg et annet sted noen ganger. Fordi hun ikke hadde mot eller kanskje heller ikke mulighet til å bryte et kulturelt tabu ved å snakke om det, fikk det ikke en ende.

Det som er trist er at denne mannen som farfar var gikk gjennom hele livet og bar på denne historien og skammet seg og syntes ikke at han var verdig nok til å gå i kirken. Han snakker som om han hadde et ansvar for det som skjedde- noen skulle fått sagt til han **DET VAR IKKE DIN SKYLD**.

Det som og kommer frem er han hadde en vanskelig relasjon til sin kusine- noe som er helt forståelig. Noe som også var grunnen til at farfar ikke klarte å gå i kirken nemlig at også overgriperen deltok i det kristne felleskapet. Hvis vi hadde hatt kunnskap om det vi vet i dag ville vi sørget for at farfar hadde fått anledning til å gå i kirken uten å måtte møte sin overgriper, men fordi ingen visste ble det slik at det var farfar som stod utenfor det felleskapet. Jeg synes også det vitner om farfars ønske om å tilhøre felleskapet at han motiverte sine barn og barnebarn til å gå i kirken.

Selv om Anne- Lajla her sier at hun følte seg rådløs i forhold til hva hun skulle si til farfar, var ikke det det viktigste. Hun ga han en stor gave ved å være den personen som ga han tro og tillit til at hun tålte å høre og ta imot hans fortelling.

Jeg tror at hvis menighetene tematiserer at overgrep har Skjedd, at det Skjer og kommer til å Skje, vil det være lettere for en som Anne-Lajla å ta kontakt med de ansatte i kirken for å snakke om farfars vonde overgrepshistorie.

ANNIE (68)

Jeg synes det er vanskelig å sette ord på dette. Mitt barnebarn, en nydelig gutt på tolv år, ble utsatt for overgrep. Han tok livet sitt for et år siden, seksten år gammel. Jeg er så sint. Jeg er sint på han som misbrakte den fine ungen vår, som tillot seg å ødelegge barnet.

Jeg er sint på Gud, som lot dette skje. Og som ikke stoppet ungen fra å ta livet sitt.

Jeg vet jo at det ikke hjelper, men jeg kan ikke få stoppet sinnet og sorgen. En stund etter at vi hadde fått dødsbudskapet og det hadde vært begravelse, var jeg i gudstjeneste. Presten snakket om tilgivelse, at vi må tilgi hverandre for å få tilgivelse fra Gud. Det kan hende jeg misforsto, men jeg har ikke klart å gå til kirke etterpå. Han viste til fadervåret. Tilgi oss vår skyld slik som vi tilgir våre skyldnere.

Jeg tenker også at jeg kanskje ikke forsto, for presten snakker norsk, og i vår familie snakker vi stort sett bare samisk. Vi har norsk som andrespråk. Det er ingen av dem som jobber i kirka som snakker samisk, så det er ingen å spørre om disse tingene.. Det kom ingen hjelp i det. Det er som om jeg går inni en mørk sky og aldri får se sola igjennom det.

Selvsagt ødelegges familier av slikt. Men jeg ser også at i tillegg til at vi har mista et barn, så har vi mista troen på Gud, det som har vært viktig for hele vår familie i alle årene. Vi finner ikke hjem i kirka mer.

REFLEKSJON FRA BERTIL JÖNSSON, DIAKON I SAEMIEN ÅÅLMEGE

Annie har lov til å være sint. Hun trenger ikke å bli venn med overgriperen av hennes barnebarn. Han har begått en straffbar handling etter norsk lov. Heller ikke Guds lover gir rett til overgrep. Overgriperen må stå til ansvar foran norsk rettsvesen og foran Gud, de skal dømme levende og døde. Det er ikke hennes oppgave hverken i rettssystemet eller åndelig.

Annie må tilgi sitt barnebarn for at han valgte å ta sitt liv. At han ikke så noen annen utvei etter å ha vært utsatt for overgrep. Han hadde nok gått lenge å tenkt på å ta sitt liv. Kjent på skammen og til slutt ikke kommet ut av tanken på ta sitt eget liv. Det er vanskelig å se og å forstå når noen går å bærer på tanker om å ta sitt eget liv.

Hun må også tilgi seg selv for sine reaksjoner. Hennes reaksjoner er både naturlige og forståelige. Det er naturlig og forståelig at man blir sint på den som har gjort noen kjær noe vondt. Det er også lett å forstå at man mister troen på Gud når slike ting skjer. Det er mye enklere å komme utenfra å si at man må tilgi og å gå videre, det er ikke lett å stå mitt i det.

Gud står for det gode og vil oss alle bare godt, men det finnes også vonde krefter som Gud står i en evig kamp mot. Noen ganger blir Guds veier uforståelig for oss mennesker, vi må ha tiltro til at Guds ulike veier fører til noe godt uansett om vi forstår eller ikke.

Annie trenger at noen tar seg tid til å lytte på hennes historie. Lar henne fortelle hvordan hun opplever sitt forhold til overgriperen, sitt barnebarn, kirken, kirkens representanter og sitt forhold til Gud.

REFLEKSJON FRA ANN HELEN FJELDSTAD JUSNES, BISKOP I SØR-HÅLOGALAND BISPEDØMME

Refleksjonen står først på nordsamisk, deretter på norsk.

Annie ferte dovdat ahte sutnje čájehuvvo gudni ja ipmárdus su morrašii ja suhttui. Girkolaš mielbargi ferte dohkkehit su vásáhusaid ja dovdduid. Áhkkuba iešsoardima ektui lea dehálaš ahte lea gelbbolašvuohta iešsoardima birra girku historjjás, ahte dat lea hui heahpat ja juoga man birra ii galgga hupmat. Annie ferte vuostáiváldit oskkus ahte Ipmil lea min luhtte go mii leat eanemus hearckit, ja ahte Jesus vázzá min mielde maid dai dallego eallin lea eanemus čáhppat, ahte su áhkkut ii lean goassege Ipmila ráhkisvuođa haga. Sámi oskus ja eallinipmárdusas lea Ipmil eallima sivdnideaddji ja sivdnádusa galgá gudnijahttit. Dan dihte lea dehálaš sihke dohkkehit dan ahte iešsoardin rihkku Ipmila áigumuša midjiide, muhto Jesus bođii juste daid olbmuid váste geat eai nagot eallima gáibádusaid. Su áhkkut lei vásihan olbmuid bahávuođa nu garrasit ahte ii nagodan šat eallima gáibádusaid, ja son ii nagodan iežas suddjet das.

Giellaváttisvuođat maid Annie vásiha dan ektui ahte sus ii leat oktage geainna sáhtta hupmat sámegiela ferte maid dai dohkkehuvvot, vai Annie ipmirda ahte su giella lea su rámisvuohta, ja ahte heahpatvuohta ii leat čadnon dasa go ii ipmir dárogiela. Dan dihte ferte girkolaš mielbargi leat áicil juste dasa. Ferte ollu áiggi atnit go hupmá Anniin ándagassiiaddojumi ráddjemiid birra, ja Annie ferte dovdat ahte dát váttisvuohta ii leat su, son han máhtta iežas giela. Ferte fas geahččalit gaskkustit duohta dohkkeheami dasa gii Annie lea, su gillii, su oskui, su bákčasii ja maid son muitala. Sutnje ii galgga oahpahuvvot, muhto su galgá guldalit.

Teologalaš aspeavttas ándagassiiaddojumi ektui mun jáhkán leat deháleamos ahte ságastallamat leat nu ahte Annie dovdá iežas oadjebassan ja seammaárvosažžan, ja ahte ságastallamiidda sáhtta vuođđun atnit maid Annie jáhkká leat Ipmila ráhkisvuohta. Jierbmás girkolaš mielbargi sáhtta dadjat ollu olmmošlaš ándagassiiaddojumi ráddjemiid birra. Muhto

vuđolaš lea dat ahte gulahallanarena lea huksejuvvon luohhtevašvuodain ja oadjebasvuodain gaskkal Annie ja ságastallanolbmo.

Dát ášši čájeha man dehálaš lea ahte girkolaš mielbargis ii leat dušše teologalaš gelbbolašvuohhta, muhto maid dai gelbbolašvuohhta dáruiduhttima billisteaddji váikkuhusain identitehtii ja eallinoidnui. Ii leat doarvái diehtit dušše juoidá sámi oskku ja kultuvrra birra, muhto movt olles historjá váikkuha ovttaskas sápmelačča árgabeaivái.

Annie må bli møtt med respekt og forståelse for sin sorg og sitt sinne. Den kirkelige medarbeideren må anerkjenne hennes erfaringer og følelser. I forhold til barnebarnets selvmord er det viktig å ha kunnskap om selvmordets historie i kirken, at det var meget skambelagt, og ikke skulle snakkes om. Annie må bli møtt med troen på at Gud er hos oss når vi er på det mest svake, og at vi i Jesus har en medvandrer også når livet er som mørkets, at barnebarnet hennes aldri var utenfor Guds kjærlighet. Gud som livets giver og respekten for skaperverket er meget sterk i den samiske tro og livsforståelse. Det er derfor viktig å både vedkjenne at det å ta livet sitt er brudd på det Gud ønsker av oss, men det er nettopp til mennesker som ikke klarer livets krav Jesus kom. Barnebarnet hennes var blitt utsatt for menneskers ondskap på en så sterk måte at livets krav var blitt uutholdelige, og han var forsvarsløs overfor det.

Språkproblemene Annie opplever i forhold til at ingen hun kan snakke med forstår samisk må også anerkjennes, slik at Annie forstår at språket er hennes **stolthet**, og at det ikke er noen skam forbundet med det å ikke forstå norsk. Den kirkelige medarbeideren må være lydhør for nettopp dette. I samtalen med Annie om tilgivelsens begrensninger må det brukes mye tid, og Annie må møtes av at dette problemet ikke er hennes, **hun** kan sitt språk. Igjen må det forsøkes å formidle reell anerkjennelse av hvem Annie er, hennes språk, hennes tro, hennes smerte og hennes fortelling. Hun skal ikke belæres, men lyttes til.

Når det gjelder det teologiske aspekt i forhold til tilgivelse tror jeg det viktigste er at samtaleklimaet er slik at Annie opplever seg trygg og likeverdig, og at samtalen da kan ta utgangspunkt i hva Annie selv tror om Guds kjærlighet. En klok kirkelig medarbeider vil kunne si mye om menneskelig tilgivelses begrensninger. Men det grunnleggende er at det er en kommunikasjonsarena bygd på tillit og trygghet mellom Annie og samtalepartneren.

Dette caset viser hvor viktig det er at kirkens medarbeider ikke bare har teologisk kompetanse, men kompetanse på fornorskningens ødeleggende konsekvenser på identitet og livstro. Det er ikke nok å vite noe **om** samisk tro og kultur, men hvordan hele historien p

Teksten ligger i følgende språkrekkefølge: sørsamisk, lulesamisk, nordsamisk og norsk

Rovnege gávloe, daam maam edtjem daelie tjaeledh. Ajve manne åadtjoem raeffesne årrodh mearan mov åabpah daaresjæjjan nuelesne. Aehtjien voelpe, dihte daaresjæjja, gie mov vijhte åabpide irhki. Mov leah tjihtje åerpenh. Mov leah göökte viellh, im daejrieh mejtie daaresjæjja dejtie aaj irhki. Idtjigan gåessie gænnah dah guaktah maam jiehtieh. Dah mov åabpah aaj mualhnjasjin goske tjihtjeh aehtjeh sealadigan, dellie soptsestin.

Daaresjæjja eelki mov båarasommes åabpine, Ellen Marine. Dan mænngan mubpine åabpine, jih mubpine jih mubpine. Numhtie jaarhki gossege gaajhkesidie mov vijhte åabpide irhkeme. Birgitte jih Margrethe. Anne Karoline. Margget. Im daejrieh mejtie tjihtjeh aehtjeh maam guarkajigan, idtjigan maam jiehtieh. Abpe mov fuelhkie daaresjæjjan nuelesne. Daaresjæjja aehtjiem viehkiehti jih dah guaktah ektesne gööligan. Gosse daaresjæjja gihtji viehkien mietie, dellie tjihtjeh aehtjeh niejtide stilligan dan gåatan minnedh. Tjoerin daaresjæjjam viehkiehtidh juktie dihte mijjem viehkiehtamme. Idtji gie maam gænnah saarnoeh guktie dihte daaresji. Iktesth saemmalaakan, idtji gie gåessie-gænnah nyöjhjh.

Mænngan dellie mijjeh åabpah guarkajin tjihtjie gujht deejri, mohte aevhkehth voejhkeli viehkiehtidh gosse mov åabpide stilli guapamåvhkah jih lijhkievearjoeh gåårvedidh. Tjihtjie aaj måjhtajehti dejtie jijtjemem vaarjelidh. Gosse dah göötide vihth böötin, dellie tjihtjie hoksi jih bisseme-skårhtojne bööti. Eah mov åabpah nåajsan sjidth. Nåakebe lij juktie mov nööremes åabpah mijjen stoereåabpam gihtjin sijjem viehkiehtidh. Idtji stoereåabpa maehtieh maam darjodh gænnah.

Manne hov maanabaeleste dåaroenierehke guktie tjihtjeh aehtjeh idtjigan mannem stillh daaresjæjjan gåajkoe minnedh. Mejtie eengkelen såajan åelesne lim. Åabpah Birgitte (Bigga) jealehke lea jih heava soptsestidh. Dihte aaj buerkeste mannasinie tjihtjie sån dejpeli numhtie dåemiedi. Idtji tjihtjie maehtieh dam vuastalidh. Idtji daejrieh guktie. Numhtie aehtjine aaj, aehtjie gujht aaj deejri. Idtji maehtieh dam vuastalidh juktie daerpien aajtjan viehkiem åadtjodh aerebe goh viellh stuerebe sjidteme. Vielletjh nöörebe åerpienijstie. Onnevielle reakadi gosse Ellen Maria luhkie-uktsien jaepien båeries.

Gaajhkesch mov fuelhkien almetjh saangerdieh j'ih j'ijtemem laejhtieh. Læjhkan gaajhkesch jáárhkeme jaahkoe-áálmegasse vuelkedh jalts ij gie áabpijste jiehtieh satne jaahkoeladtje. Muvhth mov áabpijste áálmegen gaarmanæjjajgumie pruvreme, j'ih dellie iemie sjædta jaahkoe-áálmegasse minnedh. Manne jis ussjedem geerve áabpide gosse stoere vaajmoemaajsoem guedtieh. Manne j'iermestalleme sijhtem mov áabpajgumie soptsestidh. Ij leah aelhie naabren b'ijre soptsestalledh. Dellie hov mijjide daerpies mijjen jaahkoen b'ijre soptsestidh jis ibie dööpmesovvh gosse jaahkoeáálmegen áelesne libie. Im sijhth jaahkoe-áálmegen almetjinie soptsestidh. Buerebe jeatjabinie soptsestidh. Mejtie mahtam hearrine soptsestidh.

Gullu állu jáhkedahtte gå dálla dáv tjáláv. Valla mánná lav ájnna gájka mov oappájs gut iv la ráhtsatjuvvam. Áhtje ráddna dat lij guhti ráhtsatij gájka mov vihtta vuorrasap oappájt. Mij lip gáktsa oarbena tjoahkkáj. Iv diede dá guokta nuorap vielja dilev, ælla goassak dan birra ságastam, ij gå la læhkám sáhka ássje birra. Muv oappá ettjin majdik dan birra giehto ávddál ieddne ja áhttje lijga jábmám.

Illastiddje álgij vuorrasabmusijn oappájs, Ellen Marie. Dan manjela oabbá oappá manjela. Birgitte og Margrethe. Anne Karoline. Margget. Iv diede man álov ieddne ja áhttje diedijga, ejga goassak majdik javla. Dábdu degu mijá famillja illastiddjáj gulluj. Sån lij nav moaddi viehkedasstem in vantsajn ja guolástusán áhtje siegen, danen niejda suv galggin viehkeht gá lij juoga suv lunna, navti dat dájmaj. Dievnastus dievnastusá ávdås. Ittij aktak ávvá bágov tsuvke dan birra mij dalloj dáhpáduváj, valla ij lim gájt aktak gut luojvoj dáhku manáj.

Manjela lip dádjadam ieddne diedij, valla ij lim dat viehkken. Sån dássju alodij mov oappájt strømpébåvsåjda ja vuoleldisbiktasiida tjágnat ja ietjasa gáhttit. Ja manjela, gå sijddaj båhtin de sigárdagáj viehkken. Ittij aktak sijájs mánájt oattjo. Værámus lij gå nuoramus oappá lidjin viehkev ánodam mijá vuorrasamos oappás. Valla ittij ga sån nagáda dáv ganugahttet.

Árrat lidjiv dakkir gut rijddal álov. Ihkap ettjin mov dáhku luojte dan diehti. Jali de lij mujna vuorbbe. Birgitte (Bigga) gut la gievramus mov oappájs la ájnna gut rahpasit giehttu dan birra ja gut aj la iednev bælostam. Sån javllá ieddne ittij buvte dáv ganugahttet dan diehti gå ittij diede gáktu, ja tjabu áhttje gut dávk dádjadij dáv, ittij bierggi viehke dagi ávddál mov vielja sjaddin ja gievrrun váj buktin viehkedasstet. Sij li nuoramusá mijájs, manjemus bárnne riegádij gå Ellen Marie lij lågenanavtse jagák.

Familjan la edna hæjos oamedåbdo ja gággodibme. Mij la imálasj la jut gájka li joarkkám biednaj mannat, valla ij aktak mov oappájs ietjas ane jáhkulasj ulmutjin.. Moaddása sijájs li válldum álmámj tjoaggulvisájs, ja navti soajttá liehket luondulasj dáhku vuolgget, valla ájádáláv dát la vájmo ja oamedåbdo ássje. Guhkijt juo lav sihtam mov oappáj ságastit dán birra, valla dárbahav náginijn ságastit ásko birra váni guottoj dan diehti gá tjoaggulvissaj gullup. Ij la vejulasj dán ássje birra sáhkadit náginijn tjoaggulvisán, farra hæhttuv ságastit náginijn álgusjbielen. Ájádallam lav soajttá girkkohærrájns ságastit luluj vuogas.

Rievtti mielde orro áibbas jáhkemeahtun ahte čálán dán. Muhto mun lean dat áidna iežan oappáin gii in leat vásihan seksuálalaš veagalváldima. Lei áhčis okta olmmái gii rohčošii buot mu vihtta boarráset oappáin. Mii leat oktiibuot gávccii vielja ja oappá. Guokte nuoramus vielja in dieđe, soai eaba leat goassege hupman dán birra, ii dallege go dán birra lea leamašan sáhka. Mu oappát eai muitalan maidege dán birra ovdalgo eadni ja áhčči leigga jápmán.

Rohčošeaddji álggii boarráseamos oappáin, Elle Márjjáin. Dađistaga rohčošii buot oappáiguin. Birgittiin ja Margrethiin. Anne Karoliniin. Marggetiin. In dieđe man olu eadni ja áhčči diđiiga, eaba goassege jietnadan maidege dán birra. Ovtta ládje orui min bearaš gullame rohčošeaddjái. Son hui dájvja veahkehii fatnasiin ja guolástii ovttas áhčiin, ja go áhčči dárbbášii veahki, de sáddii nieiddaid rohčošeaddji lusa. Bálváluš bálváluša ovddas. Ii oktage jietnadan sánige dan birra mii dalle dáhpáhuvai, muhto lei várra nu ahte ii oktage vuolgán dohko gal eaktodáhtolaččat.

Maŋnel mii ipmirdeimmet ahte eadni diđii, muhto ii dat ábuhán. Son neavvui mu oappáid dušše coggat suohkkobuvssaid ja sisbiktasiid ja váldit vára alddiineaset. Ja maŋnel, go sii ollejedje ruoktot, de son attii sidjiide basaldaga. Mu oappáin ii oktage goasse šaddan áhpeheapmin. Vearrámuš lei ahte nuoramus oappát ledje jearran veahki min boarráseamos oappás. Muhto ii son ge nagodan bissehit dan.

Mun ledjen áigá juo hui nággár. Danne in soaitán goassege dárbbášit dohko vuolgit. Dahje lei engel mii várjalii mu. Mu nannoseamos oabbá, Birgitte (Bigga) lea áidna gii lea rahpasit hupman dán birra, ja gii maiddái lea bealuštan eatni. Eadni ii sáhtán bissehit dan, njuolgut daningo son ii diehtán mot, ja vaikko vel áhčči nai várra ipmirdii dan, de son ii birgen veahki haga maid dárbbášii, dássáži mu vielja guovttos leigga dan mutto stuorrát ahte nagodeigga veahkehít su. Soai leaba nuoramusat mis, nuoramus riegiid go Elle Márjá lei ovccinuppelot jahkásaš.

Bearrašis lea hui heajos oamedovdu ja ieš moaitámuš. Imaš lea ahte buohkat ain mannet čoakkalmasain, muhto ii oktage mu oappáin loga iežaset oskkolaš olmmožin. Mánnggas sis leat náitalan čoakkalmasa gulli dievdduiguin, nu ahte soaitá lunddolaš dalle dohko vuolgit, muhto mun jurddašan dát lea maid dai oamedovddu gažaldat. Mus lea guhká leamaš miella hupmat iežan oappáiguin dán birra, muhto dárbbášan hupman muhtumiin min oskueallima birra iige dubmejuvvot dan geažilgo gullat dán čoakkalmassuorgái. Lea áibbas veadjemeahttun hupmat ovttainge dán birra čoakkalmassuorggis, ferten baicca hupmat muhtun olggobealde olbmui. Mun jurddašan báhppa soaittášii heivvolaš dasa.

Det høres egentlig utrolig ut, når jeg nå skriver dette. Men jeg er den eneste av alle mine søstre som ikke har vært utsatt for overgrep. Det var en kamerat av faren vår som misbrakte alle de fem eldre søstrene mine. Vi er åtte søsken til sammen. De to yngre brødrene mine vet jeg ikke, de har aldri snakka om det, heller ikke når dette har vært oppe. Søstrene mine sa ingenting om det før etter at eadni og áhčči var gått bort.

Overgriperen begynte med den eldste av søstrene, Ellen Marie. Etter hvert så tok han for seg søster etter søster. Birgitte og Margrethe. Anne Karoline. Margget. Jeg vet ikke hvor mye eadni og áhčči visste, de sa aldri noe. Det er som om familien vår på en måte tilhørte overgriperen. Han var så mange ganger og hjalp til med båten og fisket sammen med áhčči, så når han trengte hjelp i huset, ble jentene sendt, det er sånn det fungerte. En tjeneste for en tjeneste. Det var aldri noen av dem som sa et eneste ord om det som skjedde da, men det var vel aldri sånn at noen dro dit frivillig.

I ettertid har vi skjønt at eadni visste, men at det ikke hjalp. Hun formante bare søstrene mine om å ta på seg både strømpebukser og undertøy og passe på seg selv. Og etterpå, når dem kom hjem, så var hun der med vaskeklut til hjelp. Ingen av dem ble noen gang med barn. Det verste var at de yngre søstrene hadde bedt om hjelp hos eldstresøsteren vår. Men hun maktet ikke å stoppe dette hun heller.

Jeg var tidlig krigersk. Kanskje var det derfor jeg aldri ble sendt dit. Eller så hadde jeg englevakt. Den sterkeste av søstrene mine, Birgitte (Bigga) er den eneste som snakker åpent om dette, og som også har forsvart eadni. At eadni ikke kunne stoppe dette, rett og slett fordi hun ikke visste hvordan, og at selv áhčči som nok sikkert forsto dette, heller ikke kunne

unnvære hjelpen han trengte før brødrene mine ble store nok. De er yngst av oss, den siste kom når Ellen Marie var nitten år.

Det er enorme mengder dårlig samvittighet og selvbekreidelse i familien. Det rare er at alle har fortsatt å gå i forsamling, men ingen av søstrene ser på seg selv som troende mennesker. Flere av dem er jo gift med menn innenfor forsamlingen, så det er kanskje naturlig å gå dit da, men jeg tenker jo at dette også er et samvittighetsspørsmål. Jeg har lenge hatt lyst til å snakke med søstrene mine om dette, men trenger å få snakke med noen om troslivet vårt uten å møte fordømmelse for at vi tilhører forsamlinga. Det er helt umulig å snakke om dette med noen innenfor forsamlinga, jeg må heller snakke med noen utenfor. Jeg har tenkt at kanskje en prest kan være aktuelt.

REFLEKSJON FRA ANNE KALSTAD

Familiehemmeligheter er sjelden av det gode. Ofte handler det om vonde og skamfulle erfaringer som ikke er satt ord på, som stjeler energi og hindrer kommunikasjon og nærhet. Biret Inga forteller om en familiehemmelighet. Fem av barna i Biret Ingas familie ble utsatt for seksuelle overgrep av en nabo som familien satt høyt og overgrepene ble stilltiende akseptert av foreldrene. Overgrepene skjedde over flere år og de eldre søstrene måtte forholde seg til at yngre søstre i tur og orden ble utsatt. Selv om Biret Inga selv ikke ble utsatt for seksuelle overgrep, tenker jeg at det som skjedde i familien likevel rammet henne, og at hun nå som voksen må hun forholde seg til en virkelighet som røkter ved hennes forståelse av seg selv og sin familie.

Foreldrenes avvisning og taushet omkring overgrepene trenger ikke være en rettesnor som neste generasjon forholder seg til. Tvert imot, målet må være at de selv snur seg mot seg selv og egen opplevelse, at overgrepene blir satt ord på og at de våger å konfrontere foreldrene (selv om de er døde) med deres svik.

Det er en krevende vei å gå. Spesielt siden seksuelle overgrep er forbundet med skam. Mange samer har erfaring med skam, skam over å være same, og forestillingen om at det kan være noe suspekt beheftet med det å være same kan fort vekkes til livet igjen.

Kanskje kan overgrepene og tausheten sees i en større sammenheng: Hva har skjedd i vår familie? Hvordan kunne det skje at barna i familien bli utsatt for gjentatte overgrep uten at noen grep inn? Hva er det som har preget oss som familie, folk og samfunn?

Samisk kultur, språk og levesett har blitt sett ned på og forsøkt tilintetgjort. Mange i samiske samfunn sitter igjen med traumeerfaringer som sperrer tilgangen til egne erfaringer og følelse. Resultatet har for mange vært mindreverdigfølelse og skam som har gjort det

vanskelig å elske seg selv og dermed sine barn på en måte som ga barna nødvendig omsorg og beskyttelse.

Å oppleve seg selv som mindreverdig bidrar til at egne følelser, egne behov og egen tolkning av virkeligheten blir verdiløs og ikke til å stole på. Man søker ikke lenger innover i seg selv etter bekreftelse og egen identitet. Man søker bekreftelse og trygghet i det ytre, hos andre. Gjennom å identifisere seg med andre oppnås fellesskap som kan gi nødvendig trygghet for å overleve. Derfor har fellesskapet i de samiske samfunnene for mange vært en forutsetning for å overleve og erkjennelse av vold og overgrep intern ble derfor sett som en trussel. Tausheten og passiviteten til foreldrene til Biret Inga kan forstås i et slikt avmaktsperspektiv.

Samtidig vil det være en ansvarsfraskrivelse om man bruker tidlige tiders urett begått mot samene som forklaring for overgrepene som barna i Biret Ingas familie har opplevd. Å se overgrepene i en større sammenheng kan likevel åpne opp for medfølelse med seg selv og sin familie, noe som Biret Inga kan trenge for å anerkjenne egen sannhet, bortenfor egne og andres forestillinger.

REFLEKSJON FRA OLAV ØYGARD, BISKOP I NORD-HÅLOGALAND BISPEDØMME

Biret Inga har en vond fortelling. Søstrene hennes har vært utsatt for overgrep av samme mann, og hun tror at foreldrene deres har visst det.

Jeg kan jo gjette meg til at hun har mange, og kompliserte følelser rundt dette. For eksempel: hvorfor ble hun spart? Hvorfor stoppet ikke foreldrene dette? Hvorfor vil ikke søstrene snakke om dette nå, for å bearbeide det, og kanskje få hjelp til å legge det bak seg? Problematikk rundt skyld og plassering av ansvar er trolig en del av opplevelsen til Biret Inga. Jeg har sett, også fra andre sammenhenger enn denne, at det har vært overgrep som stilltiende har vært godtatt i samfunnet.

Kan det tenkes at kirkelige miljøer er mer utsatt enn andre? Er det tenkelig at noen forgriper seg i kristne miljøer fordi der er det mulighet for å holde det skjult? Er det tenkelig at det i noen kristne miljøer har vært så mye skyld og skam rundt seksualitet, at overgripere har kunnet «kalkulere» med en viss trygghet for taushet? Dette får vi aldri svar på, men vi kjenner godt til en kultur der skam og skyld «dekkes» av taushet. Statistikken gir ikke grunnlag for å si at det er mer overgrep i kristne miljøer enn i andre. Men det hadde jo vært å håpe at kristen tro og ønske om å leve et liv som er i overensstemmelse med Guds vilje, ville føre til at det var uvanlig med overgrep i kristen sammenheng. Det ser dessverre ikke ut for at det er slik.

Biret Inga trenger noen som kan lytte til henne, og som kan vise at man er villig til å lytte, og som kan vise at man tror på hennes fortelling. Det er viktig at kirkelige medarbeidere stiller seg til disposisjon for å høre disse fortellingene, uten å kritisere eller formane den som kommer til samtale, og kanskje er knuget av skam og skyldfølelse. Vi vet ikke så mye om hvor vanlig det er at lokale pester og diakoner har samtaler med overgrepsofre, men slike samtaler kan være svært viktige, så man kommer seg videre i livet. «Ingen skal bære alene» er en viktig setning fra Kirkelig ressurscenter, og et viktig prosjekt og mål å ha i møte med overgrepsofre og familiene deres.

Vi skal også være frimodige til å gi råd og hjelp til å få kontakt med helsevesenet. Det er utviklet mye kompetanse på dette feltet ikke minst gjennom SANKS. Her trengs det hjelp til å bearbeide, og hjelp til å leve livet videre.

Min storesøster ble voldtatt for tre år siden, da hun var 17 år. Etterpå har livet vært et svart hull for henne. Vi merker det så godt.

Vi er reindriftsfamilie. Heldigvis er vi mange som kan ta over for henne. Hun var den som virkelig hadde reinen i sitt hjerte, den som jobbet lengst av alle og mest utrettelig av alle. De tre årene som har gått har forvandlet henne til en skygge som bor hjemme hos foreldrene våre på jenterommet hennes. Jeg tror jo at reinen, kalvene, gjerdet og merkinga bor i henne enda, men at det er begravd av så mange lag med mørke at det aldri får komme til overflaten.

Jeg merket flere kalver med hennes merke i fjor da vi hadde reinen i gjerdet. Jeg tok bilder av noen av de nye dyra hennes, viste dem til henne. Flokken din vokser, åabpa.

Vi vet ikke så mye om voldtekten. Hun sier ikke så mye, maktet ikke å anmelde. Hun ble heldigvis ikke voldtatt av en saemie, det hadde vært enda vanskeligere å få henne tilbake da. Han som gjorde det, hadde tvunget seg på henne da de var på fest. Åabpa var full, og klarte ikke å stoppe det. Hun er full av hat mot seg selv for det. Det hjelper ikke uansett hva vi sier.

Vi snakker nesten aldri om dette, vi heller. Det er akkurat som det ikke finnes ord. Samtalen om åabpa er egentlig bare såre sukk hos tjidjtje og aehtjie. De har på en måte også mistet et barn til mørket.

Første gangen vi noensinne har snakket om dette, var i høst, da kom det en prestestudent og vill være med i gjerdet. Han skulle skrive om åndelige tradisjoner blant saemier. En kveld rundt bålet etter merkinga snakket han litt om hvordan åndelighet og tro kan skades av vonde opplevelser. Han visste ikke om voldtekten, men vi hadde snakket om fornorskninga. Men det han sa betød noe for både meg, tjidjtje og aehtjiiie. Nå tenker jeg at jeg kunne kanskje ha snakket med noen i kirka.

I møte med fortellinger som Elle-Maijjas er det viktig å være ærlig og bevisst på hvilke kunnskapsgrunnlag man har. Som en norsk mann, født og oppvokst på Østlandet, uten nærmere kontakt med noen samisk ungdom eller noe samisk kultur i oppveksten, finnes det noen kulturelle forskjelligheter og referanser jeg ikke besitter. Slik at mitt referansegrunnlag for et møte med en slik fortelling, vil i utgangspunktet være skjevt. Jeg tenker det er avgjørende for å kunne møte Elle-Maijjas historie på en god måte, at jeg er bevisst på dette. Det fordrer meg til å møte tematikken og personen med et åpent sinn. Elle-Maijjas bruk av begreper og referanse til egen kultur og tradisjon er en tydelig identitetsbærende markør for Elle-Maijjas. Derfor ville jeg også ha undersøkt både begreper og lest meg opp på forskjellige samiske kulturer og historier i etterkant av et slikt møte, slik at neste møte kunne vært enda bedre. Men i denne fortellingen er det særlig interessant å merke seg viktigheten av å møte folk med et språk som gir gjenklang hos den du møter, som gir gjenklang i tradisjonen og kulturen. Her er det prestestudenten som ga en åpning for å snakke om voldtekten til Elle-Maijjas storesøster, det var i møte med noen som kunne sette ord på at åndeligheten vår kan også ta skade av vonde opplevelser, at Elle-Maija kunne begynne å sette ord på det. Mange samiske miljøer og familier er også preget av en taushetskultur, der man bærer vonde ting i seg, uten å snakke om det. Det er også en sterk skepsis til øvrigheten og myndighetene. Årsakene til dette er sammensatt, men fornorskingspolitikken er en avgjørende årsak. Som kirkelig ansatt er det viktig å være bevisst på dette. I Elle-Maijjas tilfelle ville det å bygge tillit være viktig. Jeg ville møtt Elle-Maija med en åpenhet og respekt, og kanskje undersøkt nærmere Elle-Maijjas forhold til tro og åndelighet. Kanskje kunne det bidra til at storesøsteren til Elle-Maija kunne få en slags oppreisning. En bekreftelse på at hun er verdifull og viktig, og at den skammen det virker som hun bærer på, ikke er hennes skyld.

Men det er mange aspekter ved denne fortellingen som man som kirkelig medarbeider kan ta fatt i, men jeg tror det viktigste er å være bevisst at mange samiske familier har ofte et sterkere bånd til åndelighet og tro, til skaperverket, og til familier. Og at på bakgrunn av fornorskingspolitikken, er det gjerne en stor avstand til å søke hjelp enten hos politi eller andre. Tillit tar tid. Jeg tror det er avgjørende, slik at mennesker som har opplevd traumatiske og vonde ting, ikke trenger å bære alene.

Noe av det verste med å være bror til en som er utsatt for overgrep er at det er så utolig vanskelig å tilgi. Jeg har gått mange runder med meg selv på dette. Hun, søsteren min, har fått hjelp og alt der der, men hvis noen hadde fortalt meg hva en sånn opplevelse koster for hele familien så hadde jeg kanskje ikke trodd det. Jeg føler på en måte skam. Det er tungt å ikke klare å tilgi meg selv for at jeg ikke så det, at hun ble misbrukt. Jeg var jo der, det var jo hos en slektning vi begge brukte å være hos.

Forledrene mine snakket først med en predikant om dette, og de hadde fått beskjed om at de måtte prøve å tilgi. Samtidig hadde jo søstera min vært hos politiet og anmeldt overgrepene.

Mamma valgte heldigvis å snakke med en annen predikant også, en som er yngre, og som hadde en litt annen holdning. Ellers så hadde vi kanskje slutta helt å dra i samlinger, for vi klarte ikke å akseptere at det kunne være sånn. Mamma fortalte at han hadde snakka om at søstera min ikke hadde skyld, og at det er ulovlig å begå overgrep. Jeg tror kanskje holdningne har endra seg hos de litt yngre predikantene. Jeg kjenner likevel at det er vanskelig å tilgi den gamle predikanten for at han kunne si sånt.

Men jeg kjenner også at jeg er sint fordi de gamle predikantene aldri tok tak i dette skikkelig. En av dem sa for noen år siden fra prekestolen at de som ble utsatt for overgrep måtte ta ansvar for hvordan de gikk kledt. Jeg er glad for at den yngre predikanten hadde sagt til mamma at det min søster opplevde var en ulovlig handling. Men jeg tror også at akkurat den holdningen om hvordan noen kler seg lever også utenfor forsamlingen, for i min kompisgjeng (der jeg er den eneste kristne) kan enkelte finne på å si det når det blir snakk om jenter som blir voldtatt.

Jeg lurer noen ganger på om folk forstår hva det koster å stå i dette for familien.

Det handler om at vi egentlig ikke er en familie som snakker om sånt, i alle fall ikke så andre på utsiden hører om det. Det er nesten uforståelig for oss som er unge, men mamma og åhkku sin generasjon er utrolig opptatt av familiens ære, at det er viktig hvordan vi framstår på utsiden.

Det handler også om at vi på den ene siden er glad i forsamlingen og gjerne vil være der, men samtidig er jo det der de aller fleste vet om overgrepene. Jeg opplever på en måte at min mor skjemmes over hele situasjonen, og at hun bøyer nakken, på en måte.

Og så handler det om kommentarfeltene, der vi som har en læstadiansk tilknytning ikke får fred. Det skrives så mye stygt, og så blir det også vanskelig. Vi blir fritt vilt i kommentarfeltene, og da er det ekstra vanskelig å kunne bekjenne at man er en kristen. Der enkelte mener at man bør slutte å gå dit, og bryte med forsamlingen. Jeg vet sannelig ikke

om det ville hjulpet, for hvor skulle vi gå da? Det er jo en av de få plassene der vi kan være trygge på at ingen stiller spørsmål ved det vi tror på, og der det den eneste plassen her det er mulig å høre Gudsord også på samisk, som er morsmålet til min áhkku.

REFLEKSJON FRA GAUTE NORBYE, SOKNEPREST KVALØY MENIGHET/PROST I NORD-TROMS PROSTI

Det kan være vanskelig å tilgi – men det blir ikke enklere om en blir pålagt dette som den beste løsning og uten at den som skal tilgis på noen måte erkjenner sin skyld eller sitt overgrep. Han eller hun blir ikke stilt til ansvar overfor den andre part. Det kan nesten bli slik at det er den utsatte som har både plikten og ansvaret for at det skyldige skal bli fri.

Kan det i slike tilfeller være at en må få mulighet til å ikke tilgi? Er det dessuten noe forventning om tilgivelse så lenge det ikke kommer hverken erkjennelse eller innrømmelse fra den som har gjort seg skyld i forulempinger.

Det kan være tilfeller da en vil tilgi, men kjenner at det er ikke gjort i en håndvending. Det tar tid og det må jobbes med det, men i Emil sitt tilfelle er råd og veiledning fra en autoritet i miljøet at den forulempa og dens nærstående skal tilgi uten at den ansvarlige blir stilt til ansvar, eller kommer med innrømmelser eller erkjennelser. Dette vil kunne påføre i enda større grad skyld for noe som helt er andres skyld.

På forunderlig vis kan vi komme inn i et mønster hvor skamfølelsen får plass. Krenkelsen blir dobbel ved at den også gir den rammede skammen. Dette forsterkes kanskje også når et av løsningsalternativene er å legge lokk på det hele – prøve å glemme ved ikke å snakke om det eller rydde åpent opp i det. Kan dette også gi en opplevelse av at det er den rammede som påfører skammen videre også til bestemor? Det er i så fall en helt feilslått veiledning og total avsporing som kun gir vern for overgriperen.

Det er godt å tilhøre et felleskap. Hvor en får utrustning til sitt kristne liv og har et sosialt felleskap. Men det vil ikke alltid være bare godt som oppleves. Vonde ting kan skje og skjer. Media og kommentarfelt fanger gjerne opp de negative tingene selv om de på ingen måte er beskrivende og sanne om hele felleskapet. Hvordan skal en forsvare at en forblir i dette fellesskapet overfor de som kun får medias eller kommentarfeltens beskrivelse og karakteristikk? Hvordan leve videre i et felleskap med sår påført fra deler av dette fellesskapet? Utfordringen ligger også i om det fortsatt er en kultur hvor overgrepshendelser gjemmes bak autoriteters veiledning når det gjelder å skjule, eller like mye verne om overgriper. Dette kan skje ved at den utsatte og dens nærstående blir bragt til taushet

gjennom den veiledning som utøves. Det finnes ansatser til endringer i dette, men det er en lang vei å gå og den krever en sterk bevissthet hvor en skjelner mellom oppgjør, ansvarliggjøring og tilgivelse. Å begrunne tilgivelsen fra den utsatte som betingelse for egen forsoning med Gud er en sammenblanding hvor den utsatte og nærstående i dobbelt forstand rammes. En blir utsatt for overgrep som en alene bare må tilgi for ikke selv å ende i fortapelsen.

Datteren vår som nå er nitten ble utsatt for overgrep da hun var tretten. Vi bor i en liten samisk bygd, som stort sett består av folk fra to familier, så da en ung, men fremdeles voksen mann i nabolaget forgrep seg på jenta vår ble det splittelse i bygda.

Det tok sin tid før vi fant ut av det, for hun fortalte ikke om det før det hadde gått så altfor langt. Han som utsatte henne for dette la an på henne og fortalte at han var forelsket i henne. Når han endelig hadde fått overtalt henne til å ligge med han var hun på en måte fanget, som hun beskrev det selv. Vi tok kontakt med politiet da hun fortalte dette, og vi har jo fått vite en del gjennom hva hun har fortalt i avhør. At han bearbeidet henne lenge for å få henne dit han ville. At hun virkelig trodde de var kjærester, men at han, overgriperen, mente at han ikke kom til å bli godtatt av oss, foreldrene hennes, fordi vi var naboer. På det viset kunne han holde på i over et år, i tillegg til tiden han brukte på å lokke henne.

Det mest smertefulle når det gjelder det sosiale har likevel vært tiden etterpå. Hun føler skyld fordi bygda er splittet i synet på hva som har foregått, og om straffen han fikk var rettferdig. Jenta vår er moden for alderen, og det var enkelte i hans familie som ikke la to pinner i kors for å skjule sitt syn. Hun har i ettertid fått kommentarer på butikken, at hun burde ha tenkt seg om, at hun var jo med på det, og at det er fælt at hun måtte trekke inn politiet når hun angra seg. Slike ting. Hun har forandret seg så mye, men fikk heldigvis hjelp fra en fantastisk psykolog på BUP i årene etterpå.

En av de vanskelige tingene med at hun endret seg, er at hun ble så seksuelt aggressiv. Vi stusset tidlig på det, at hun var så veldig på sine søskenbarn, særlig de yngre guttene. Hun ble ikke grov i språket, men hun ble så fysisk. Og det har hendt at vi har reagert og tenkt at hun har en atferd som kan krenke. Vi snakket med psykologen på BUP om det, at hun gjorde sånt. De siste par årene har vi heldigvis ikke opplevd det, men vi bærer inimellom på en liten frykt for at det hun opplevde kan gjøre ungen vår til en som, kanskje ufrivillig, blir en som krenker andre.

De går ikke en dag uten at vi tenker på alt dette. Vi har tidligere venner vi ikke lenger snakker med, som overser oss. Vi bor fremdeles i samme bygd, det er jo der vi har våre folk, men det er jo ikke så enkelt. Det virker som vi har valgt bort noe for oss selv for å ivareta ungen vår.

Det er ikke så enkelt å gå i kirka heller. Heldigvis er ikke presten herfra, men kateketen er i familie med overgriperen. Hun har jo selvsagt ikke gjort noe galt, men da datteren vår skulle konfirmeres hadde vi noen runder med henne der vi snakka om det. At om det ble for vanskelig, om hun følte seg ubekvem, så kunne hun få velge å ikke konfirmere seg, selv om vi alltid har vært kristne.

REFLEKSJON FRA BERIT FRØYDIS SVINENG JOHNSEN, RESSURSPERSON I SAMISK KIRKELIV

Først vil jeg si at det samiske er så avhengig av geografisk tilknytning, ulike språkområder, forskjellige erfaringer i generasjonene, ulik næringstilknytning og forskjellige religiøse ståsteder at jeg derfor velger i dette korte notatet å heller fokusere på det som kan være en mer allmenn tilnærming.

Her er to perspektiver så langt jeg kan se:

- For det første veiledning til foreldre om deres opplevelser.
- Og for det andre er det snakk om veiledning og hjelp til offeret.

Som kirkelig ansatt er det viktig at du er nøye med hva som er din egen kompetanse; diakon, kateket, meningshetspedagog eller liknende - og dermed har du ingen fagkompetanse som for eksempel psykiatrisk sykepleier og psykolog. Derfor er det viktig å hjelpe "ofre" med henvisning til profesjonelle instanser når det er nødvendig.

Veiledningen fra den kirkelig ansatte sin side kan være å samtale om hva de aktuelle foreldrene kan være for sitt barn i det daglige i denne vanskelige situasjonen.

Du som "samtalepartner" kan tilby samtaler. Hvis du har kapasitet til å ha jevnlig samtaler, er det av det gode, fordi vi rent menneskelig og fra et kristent ståsted vet hvor stor verdig det er å ha et medmenneske å snakke med. Din oppgave som samtalepartner er først og fremst å lytte og høre hva de aktuelle foreldrene selv. Hvis det er nødvendig med oppklaring så er det viktig med åpne spørsmål, som hva, hvorfor og hva de mener og tenker om sin situasjon, og om veien videre. Det er viktig at de får fortelle og at du har en lyttende rolle, for det er viktig å ha fokus på hvordan de skal leve med dette videre.

Samtalene kan ha temaer som tar for seg alle tre grunnfølelsene skyld, skam og frykt:

Skyld i forhold til offeret: - hva er det? Hvem sin skyld er det? – Gjennom samtale, eller henvisning til hjelpeapparatet, kan hjelpe offeret til å forstå at det ikke er vedkommendes skyld, men at hun er blitt lurt av en eldre person som har det egentlige ansvaret.

Skyldfølelse i forhold til foreldrene: her må det tas opp hva de selv tenker om saken; kunne de på noen måte forhindre overgrepet, kunne de ha oppfattet de faretruende signalene tidligere – og hvordan kan de hjelpe og støtte offeret nå og i tiden framover, og hvordan kan de bearbeide sin smerte.

Når det gjelder spørsmålet om skam, blir det på samme måte et spørsmål som må tas opp i prosessen, såvel overfor offeret som overfor foreldrene. At offeret og hennes familie opplever utstøtelse, overseelse og isolering i bygda er svært viktig å gjøre noe med. Her trenger de involverte trolig bistand fra det psykiatriske helsevesenet for å bearbeide denne

grunnfølelsen. Frykten er også på mange plan. Her er noen spørsmål som det er aktuelt å ta opp: hva er denne frykten? Hva frykter de ulike parter? Er det en "frykt for at barnet skal gjøre noe galt"? Er det en frykt for barnets fremtid/ adferd?

Det kan også være grunn til å ta opp spørsmålet om hva som er foreldrenes egentlige smerte ut fra fortellingen. Viktige stikkord i en slik samtale kan være: Smerte, ensomhet, skam-, frykt- og skyldfølelse

Et annet tema for samtale er at foreldre sier at det "ikke så enkelt å gå i kirka heller". Man kan ha dette som et tema, spørre hva det konkret dreier seg om. Likeledes kan man ta opp det foreldrene sier om at "det går ikke en dag uten at vi tenker på alt dette."

Fra kirkens side kan det være viktig å gjøre offeret og foreldrene oppmerksomme på kirkens ordninger som skriftemål, nattverd, sjelesorg og veiledning forøvrig i det daglige trosliv hvis det kjennes naturlig som et eget tema. Selv om det er vanskelig bør det fra samtalepartnerens side være et langsiktig mål om å flytte fokus over på hva offeret og foreldrene kan bidra med i den lokale menighet?

Du som samtalepartner kan også oppmuntre dem til positive tiltak hvor de framstår som personer med evner og kompetanse som kan være en ressurs for omgivelsene. Du kan på sikt formidle et møte mellom partene og selv delta som en katalysator for å prøve å oppnå en forsoningsprosess mellom de ulike parter. Kanskje kan forsoningsprosessen som forhåpentligvis disse samtalene kan bidra til, gjøre at det er mulig å gjenoppta kontakt med tidligere venner. Dette kan gjøres i små skritt, der en forsiktig prøver å ta kontakt med tidligere venner. Men her vil det være viktig å ikke bidra til forsoning for enhver pris, men prøve å gjøre dette som en forsiktig og varsom prosess som ivaretar offeret og vedkommendes foreldre, og derigjennom bevare deres verdighet i situasjonen.

Til slutt vil jeg nevne en viktig sak, nemlig at du som "samtalepartner" har behov for en egen veileder, du har behov for en som du kan fortelle om dine reaksjoner, opplevelser og følelser etter slike samtaler. Men altså ikke som referat fra samtalen, men som en veileder som lytter til deg og om kan speile deg på utsagn og det du opplever som vanskelig og problematiske som "samtalepartner".

REFLEKSJON FRA SIGRID KARINE PAULSEN, RESSURSPERSON I SAMISK KIRKELIV TILHØRENDE DEN LÆSTADIANSKE FORSAMLINGEN, LYNGENRETNINGEN

"Kjærligheten skjuler en mangfoldighet av synder" skriver Paulus. Det er likevel ikke alltid taushet er Guds vilje. Prinsippet om å dekke over når noen har gjort noe galt skal hindre baksnakking og skadefryd. De som ikke har noe med saken å gjøre, skal ikke involveres. Når

noe pågår over tid, er det derimot viktig å snakke om det på en mer åpen måte. Er vi ikke opplært til å kunne innrømme når vi selv har feilet? Når vi vet at "Alle har syndet og fattes Guds ære", hva slags ære er det vi på andres bekostning søker å forsvare?

Det er ikke uvanlig å snakke generelt om spesielle emner. Det gjelder særlig tema som kan være forbundet med skam. Saken jeg skriver om handler jo om de seksuelle krenkelsene, men jeg sier helst "saken" eller "hendelsen". Om du i en samtale er usikker på om noen sikter til en bestemt sak - uansett om du har kjennskap til noen aktuell "sak" eller ikke - spør! Det er viktig å vite hva andre faktisk snakker om.

I små bygder kan fort ansatte i kirken bli mistenkt for å ta parti med de som de selv er i slekt eller familie med. Derfor er det viktig å tydeliggjøre i ord og handling at alle som jobber i kirken står på den utsattes side. Spørsmål om den utsatte kunne gjort noe for å ha unngått det, er helt irrelevant. Svaret er uansett nei. Hun kunne ikke det. I de situasjonene, med sine vante væremåter, med de følelsesmessige, eksistensielle og sosiale forholdene hun stod i, ble den andres makt for stor. Det var hans ansvar å bli kjent med og ta hensyn til hennes grenser.

I møte med andre holder vi alltid en del av den andres liv i vår hånd. Slik skriver teologen Knud E. Løgstrup. Prinsippet synliggjør makten mennesker har overfor hverandre. Vi har alltid mulighet til å anerkjenne eller krenke det andre mennesket. Dette er et kjempestort ansvar som er viktig å snakke om. Mennesker med sin arvesynd og skrøpelige kjød er ansvarlig for egne handlinger.

I forsamlingen er lydighet og ydmykhet verdier som settes høyt. Det å underordne seg er noe kvinner har blitt formant om, skjønt det også står skrevet "Dere skal alle ikle dere ydmyket mot hverandre". Når det gjelder påkledning, har det vært høyt ansett å unngå klesplagg som kan virke seksuelt utfordrende. Slike idealer har som mål å fremme gode stabile relasjoner og samfunnsforhold, men de er ikke tilstrekkelige. Vi må la det dobbelte kjærlighetsbud være grunnlag for hvordan vi skal ha det sammen - elske Gud over alt og sin neste som seg selv. Det å gjøre mot andre som man vil at de skal gjøre mot en selv, innebærer å bli så godt kjent med denne andre at man forstår både hva vedkommende vil og trenger.

Teksten kommer først på nordsamisk, deretter på norsk.

Mus lea leamaš heajos oamedovdu measta guoktelogi jagi. Mu sivjjot veagalválddii mu nieidda Eirina. Mu eamida viellja. Munno náittosdilli ii gierdan dan noađi mii šattaigo gulaime dan. Ean moai gullan dan ovdal Eirin ieš muitalii dan go lei measta ollesolmmoš juo. Dat ii leat goassege leamaš politiijaášši, muhtogo Eirin lei nu rabas dan birra, de šadde konsekveanssat.

Moai earráneimme, mun ja mu eamit, ja Eirin soaitá álohii jurddašan ahte lei su sivva. Muhto ledje nu ollu eará áššit. Su bearaš, váhnemat ja oappát/vieljat, välljejedje olgguštit su. Sii háliidedje ahte son galggai bissut mu luhtte, iežaset oainnu dihte mii náittosdilli lea. Moai mearrideimme fárrolaga dan ahte ean sáhte šat eallit ovttas, muhto dan ii beroštan su bearaš gullat. Sii oaivvilledje ahte go son ieš fárrii, de lei son ieš náittosdillerihkku. Váikko Eirin ii leat sivalaš dasago moai earráneimme, de lea veagalváldin dagahan ahte šattai nu. Eamida bearaš háliidii ahte Eirin galggai deaivat veagalváldi ja ándagassii addit, muhto son lea čađat biehttalan dan dahkat. Moai letne dorjon Eirina dan välljemušas. Mu bearaš ii leat dađi bahábut leamaš nu doarjjan, sii leat dušše geassádan eret.

Eirin lea birgen bures, ja lean giitevaš dan ovddas, muhto mun in nagot hupmat suinna dan birra. Son soaitá doaivut ahte mun in beroš, muhto mun bajásgessojuvvon nu ahte dakkár áššiid birra ii galgga hupmat. Min olbmot eai goassege hupman maidege sohkabeliid ovtastallamiid birra, ja dan geažil lea leamaš hui váttis hupmat suinna dán birra mii lea nu issoras. De baicca jaskkodan, váikko siskkáldasas dovddan hui ollu bákčasa.

Ja oaččun heajos oamedovddu, heahpanan iežan badjel, go in nagodan bargat maidege dainna ahte mu nieida veagalváldojuvvui. Dovddan morraša ja suhtugo náittosdilli ii doaibman, ja go eamit oaččui siva dasa ahte earráneimme, váikko dieđán ahte dat ii leat duohta. Mun in leat nagodan goassege šat náitalit, ja son lea välljen eallit okto iežas bearraša dihte. Moai letne ain olbmážagat. Mus ii leat goassege leamaš oktage geainna human dán birra, go mu mielas ii leat leamaš lunddolaš mannat doaktára lusa dan dihte. In han mun leat buohcci.

Mun ledjen muhtun fuolkki hávdádeamis , ja dat ođđa báhppa lei hui smáđáhkes olmmoš. Moai čuoččuime ja humaimme oanehaš, ja dan maŋŋel lean mángii jurddašan livččego suinna son sáhhtit hupmat dán birra.

Jeg har hatt dårlig samvittighet i nesten tjue år. Datteren min Eirin ble misbrukt av onkelen sin, min svigerbror. Min kones bror. Ekteskapet vårt tålte ikke belastningen det var å skulle stå i det. Vi fikk ikke vite det før Eirin selv fortalte det da hun var nesten voksen. Det har aldri blitt en politisak, men siden Eirin har vært åpen så fikk det konsekvenser.

Vi gikk fra hverandre, jeg og kona, og Eirin har kanskje alltid tenkt at hun var årsaken. Men det var så mange ting. Hennes familie, foreldrene og søsknene, valgte å støte henne ut. De ville at hun skulle bli hos meg, bygd på deres syn på ekteskapet. Vi tok beslutning i fellesskap om at vi ikke lenger kunne bo sammen, men det vil ikke familien hennes høre på. De mener at siden hun flyttet så var det henne som var ekteskapsbryter. Så selv om Eirin ikke er skyld i at vi gikk fra hverandre, så har jo overgrepene ført til at vi gjorde det. Konas familie ønsket at Eirin skulle møte overgiperen og tilgi, men hun har nektet å gjøre det hele tiden. Vi har støttet Eirin i det valget. Min familie har desverre ikke vært til særlig stor hjelp, de har bare trukket seg unna.

Eirin har klart seg bra, og jeg er takknemlig for det, men jeg får meg ikke til å snakke med henne om det. Hun tror kanskje at jeg ikke bryr meg, men jeg vaks opp med at man ikke snakket om sånt. Ingenting som hadde med kjønnslivet å gjøre har vi noen sinne snakket om blant mine folk, og da har det vært ekstra vanskelig å snakke med henne om det som er så forferdelig. Da blir det i stedet helt stille, enda det er rikelig med smerte på innsiden.

Og så får jeg dårlig samvittighet, jeg skammer meg over meg selv, over at jeg ikke fikk tatt tak i det at datteren min ble misbrukt. Jeg føler sorg og sinne over at ekteskapet ble mislykket, og at kona fikk skylden for at ekteskapet røk, enda jeg vet at det ikke er sant. Jeg har aldri klart å gifte meg igjen, og hun har valgt å leve alene på grunn av familien sin. Vi er fremdeles venner. Jeg har aldri hatt noen å snakke med om det, fordi det er i alle fall ikke naturlig for meg å gå til lege med det. Jeg er jo ikke syk.

For en stund siden var jeg i begravelse til en slektning, og den nye presten vi har her viste seg å være en hyggelig mann. Vi ble stående å snakke litt sammen, og etter det har jeg tenkt flere ganger at det kanskje kunne være mulig å snakke med presten om dette.

Historien til Nils Johan vitner om mye som er usagt, mange hemmeligheter og ting som er blitt tiet om og godtatt kanskje over flere generasjoner? Man har ikke vært åpen, og spesielt på Nils Johans familie sin side kan det se ut til at de ikke snakker om ting som er vanskelig – de trekker seg unna. Nils Johan kan også ha hatt vanskelig for å snakke om vanskelige ting, kanskje han ble opplært til at det er bedre å trekke seg unna enn å pirke i ting som man ikke «bør» rote i?

I den lille kjernefamilien kan det se ut som både mor, far og Eirin er enig om de overgrepene og foreldrene har trodd på datteren og støttet henne – men at omstendighetene rundt har gjort det vanskelig for mor og far å bo sammen. De bor for seg selv på hver sin kant, og er fremdeles venner selv om de ikke bor sammen. Kommunikasjonen har ikke vært så bra, og mye kunne sikkert vært oppklart om de hadde snakket ut om de vanskelige tingene. Jeg stusser egentlig på hvorfor onkelen aldri ble politianmeldt. Har det vært tema i det hele tatt? Er det noen som har stoppet en eventuell politianmeldelse? Her tenker jeg at det kan være mora sin familie som kan ha stoppet dette. Nils Johan sier ingenting om det enda, men det må jo ha vært ett hett tema innad i den familien, siden Eirin har snakket åpent om det, og at mora sin familie har ønsket at Eirin skal møte onkelen og tilgi.

Storfamilien på mora sin side ser ut til å snu saken veldig på hodet, ved at deres sønn (overgriperen) blir støttet mens jenta som ble utsatt, skal utsettes for å tilgi onkelen på tvang. Hvorfor er det ikke overgriperen som skal be jenta om tilgivelse? Hvorfor skal ikke overgriperen behøve å ta noe ansvar for sine handlinger? Det kan jo se ut som at storfamilien tror på og kanskje noen til og med vet at jenta har blitt utsatt for overgrep av onkelen, men dette skal det ikke snakkes høyt om blant folk. Er det noe mer som skurrer i bakgrunnen? Er det flere som har blitt utsatt for overgrep i denne familien, men at man har godtatt det over flere generasjoner?

Det er mye som skal nøstes opp her. Her ville jeg først og fremst opparbeidet et tillitsforhold til Nils Johan, og etter hvert med Eirin og mora om de ønsker det. Jeg ville prøvd å få til en slags kommunikasjon mellom de tre i den lille kjernefamilien først. Kanskje det kunne vært en ide at alle tre fikk skrive et brev der de fortalte om alt det de tenker om denne situasjonen. Brevene skulle de fått alle sammen, og etter hvert kunne vi prøvd å få til en samtale mellom to og to og til sist alle tre – med en utenforstående tilstede. Tror mye kunne vært oppklart ved en slik tilnærming av problemet. Mange misforståelser kunne blitt oppklart, mange ting man trodde var slik og slik, men som ikke var det i virkeligheten. Kanskje de kunne fått en bedre kommunikasjon seg imellom etter hvert?

Jeg ville anbefalt å politianmelde overgrepene, der jeg kunne tilbudt meg å være med, eller noen andre Eirin har tillit til - hvis ønskelig. En politianmeldelse med avhør, vil ansvarliggjøre overgriperen, og kanskje det kommer opp mer som vi ikke vet? Forhåpentligvis vil overgriperen blir straffet.

Som diakon tror jeg at jeg ville begynne å synliggjøre skjulte samfunnsproblem som vold og overgrep, kanskje gjennom menighetsbladet? Eller kanskje hatt en åpen dag og invitert ulike faginstanser og befolkningen for å snakke sammen om dette. Synliggjøre at kirken ser problemet og er villig til å hjelpe folk.

Min beste venninne Eivor har nylig fortalt om overgrep hun opplevde som barn. Jeg har i mange år visst at noe hadde hendt henne som hun ikke klarte å si hva var, men nylig fortalte hun om overgrep hun opplevde.

Hennes eldste bror voldtok henne da han var 20 og hun var 10. Foreldrene fikk ganske raskt vite om det, men hun kan ikke minnes at det ble fortalt henne hvordan de visste. Men det jeg tror har preget Eivor resten av livet, er tilgivelseshendelsen.

Etter voldtekten var hun mye syk og borte fra skolen. Moren hennes hadde flere ganger spurt henne om hva som hadde skjedd da broren, som var flytta hjemmefra, var på besøk, uten at venninna min ville fortelle det. Neste gang broren kom, så ble det holdt familieråd. Foreldrene, henne og broren.

Mor hentet henne inn i stua. Hun husker at ansiktene var så alvorlig. Så sier mor: Eivor, Noen ganger gjør folk ting de ikke mener, og særlig når dem har drukket alkohol.

Eivor fortalte at at der og da kjente hun på en bølge av skam inni henne, som truet med å kvele henne.

Deretter sier mor til bror: Så, du må gjøre opp for deg!

Broren sier da til Eivor at han ber henne om tilgivelse, og Eivor har liksom ikke noe annet valg enn å si at hun tilgir. Moren hennes kommer da med en setning om at nå som Gud har hørt at broren har bedt henne om tilgivelse, så skal det være tilgitt og glemt, og at dette ikke er en sak å snakke om lenger, og at nå får Eivor se til å komme seg på skolen igjen. Dermed var samtalen over. Eivor rømte inn på rommet sitt, og familien gikk hver til sitt.

Da hun fortalte dette til meg for et år siden, så var det særlig dette med Gud og tilgivelse vi snakket om. Jeg skjønner at det er mye som skal ut, men vi har snakka om akkurat dette med tilgivelse flere ganger. Jeg vet jo at diakonen vår er både hyggelig og flink, så jeg har spurt om venninna min vil være med og snakke med henne, men hun klarer ikke. Bare tanken på å kanskje få høre om tilgivelsen en gang til gjør henne fysisk uvel. Jeg har tatt kontakt med diakonen, for jeg trenger hjelp til å klare å snakke med henne om det.

REFLEKSJON FRA JOHAN SANDBERG MCGUINNE, LÆRER OG RESSURSPERSON SAMISK KIRKELIV I SVERIGE

Försoningsbegreppet är centralt inom kristendomen. Därför är det också naturligt att människor som fostrats i en kristen miljö upplever ett krav på att förlåta oförrätter, för att på

så sätt kunna upprätthålla sitt förhållande till Gud. När detta krav sammanfaller med tysta, sociala koder som i det samiska samhället går ut på att bevara familjens goda rykte för att släktens välmående och status i mångt och mycket står över individens behov till upprättelse, är det lätt att en person som blivit utsatt för sexuella övergrepp eller våld i nära relationer känner både ett kulturellt och ett religiöst krav på att förneka sina egna känslor av avsky, vrede och smärta över vad de upplevt.

I det samiska samhället är det ovanligt att öppet tala om känslor. Detta leder till att människor som utsatts för övergrepp sällan söker den hjälp de kan vara i behov av, och i en vidare kontext betyder detta också att närstående känner sig oförmögna att fullt ut stötta en våldsutsatt person. Eftersom det samiska samhället är så pass litet, blir många människor påverkade av brott som får ta plats i det offentliga rummet, och det leder istället ofta till en kollektiv, kvävande tystnad, som är ytterst svår att bryta.

Lisas väninna har delat med sig av en smärtsam händelse från barndomen, som på grund av familjens val att fokusera på en påtvingad försoning som väninnan inte själv fått ta ställning till än idag påverkar henne negativt. Det är naturligt att Lisa, som kanske själv vuxit upp i en kristen, samisk miljö känner ett behov av att finna stöd i sin religion, för att samtidigt kunna vara en förstående, och stöttande närstående till sin väninna.

Här blir det viktigt för diakonen som Lisa vänt sig till att vara både tålmodig och villig att "lyssna mellan raderna" eftersom den kulturella kontexten kan göra samtalet i fråga vagt, och samtidig tydlig med att det kristna budskapet om försoning aldrig får tolkas som ett av religionen pålagt krav att trycka ned individens behov till att få sina känslor bekräftade. Att förlåta betyder varken att förneka ansvar, eller att släta över brott.

Lisa är en kvinna som vill finnas där för sin väninna, och det i sig är gott nog, men det faktum att hon vänt sig till kyrkan för stöd visar att hon är beredd att offra mycket för att hjälpa sin väninna tillbaka till ett liv där det övergrepp som hon utsattes för som barn inte definierar henne. För Lisa kan detta val tvinga henne att omvärdera sitt eget förhållande med religionen, samtidigt som hon aktivt ifrågasätter väninnans familjs val att bemöta övergreppet med tystnad, vilket i sin tur kan påverka hennes framtida relationer med andra människor och närstående i det samiska samhället.

För att kunna hjälpa Lisa, och andra närstående i liknande situationer, är det viktigt att vara öppen, tålmodig och villig att sakta men säkert hjälpa personen i fråga med att motverka och bearbeta den tystnadskultur de vuxit upp med. I de fall där diakonen möter den våldsutsatta personen är det viktigt att vara öppen med att även kyrkan kan handla fel, och att den tolkning av försoningsbegreppet som format den våldsutsattes liv inte behöver fortsätta att göra det framgent.

REFLEKSJON FRA RISTEN TURI ALEKSANDERSEN, GENERALSEKRETÆR SAMISK KIRKERÅD

Det samiske samfunnet har vært og er fremdeles et samfunn som er tuftet på forskjellige felleskap. Det kan være siidafelleskap, familiefelleskap, eller trosfelleskap. Familien kan være din beste støtte, og dem du kan stole på uansett hva som hender. De stiller opp for deg, forstår deg og hjelper deg. Men slike felleskap kan gjøre det vanskelig å håndtere vanskelige og konfliktfylte saker, spesielt dersom de truer muligheten mennesker har til å kunne leve og fungere sammen.

Det er først i de senere årene at det er blitt etablert helse og sosialinstitusjoner med spesielt søkelys på kunnskap om samisk språk og kultur. Samiske familier er ikke vant til at det finnes offentlige instanser med kunnskap i samisk språk og om samiske forhold som de kan søke hjelp fra. Få ansatte med kunnskap i samisk språk og kultur kan ha bidratt til at heller ikke kirkens tilbud ses på som et aktuelt tilbud for dem. Dersom man i tillegg har erfart at det å være samisk betyr å være mindre verdig og dårligere enn andre, kan det bli ekstra viktig at ikke andre hører om negative ting som skjer i vår familie.

Det er ikke mulig for moren å kaste ut sønnen av felleskapet, hun kan ikke avvise han. Hvor skal han gå og hvordan skal han klare seg dersom han blir kastet ut av familiefellesskapet? Samtidig kan det virke som om foreldrene ikke har tillit til at noen andre kan hjelpe dem. I denne fortellingen blir ikke løsningen god for Eivor. Hun tvinges til å tilgi, noe som er et svært dårlig utgangspunkt for en reell forsoning. Vi vet ingen ting om hvordan de andre familiemedlemmene har det, men sjansen for at heller ikke de opplevde løsningen som bra, er stor.

Familien er en viktig ressurs for enkeltmennesker i krise. Den kan være spesielt viktig for samiske familier. Det betyr ikke at kirken ikke skal tilby vår hjelp til utsatte mennesker. Ansatte med kunnskap om samiske forhold; om samenes historie, om hva fornorskningen har medført, bidrar til å bygge tillit. Når kirkelige ansatte har kunnskap om hvorfor ting er slik de er, kan vi bedre forstå hvorfor enkeltpersoner handler som de gjør. Å forstå trenger ikke å bety at vi aksepterer, men forståelsen åpner en dør til den andres verden slik hun eller han opplever den.

Jeg har følt meg hjelpeløs i mange år, helt siden broren min fortalte om overgrepene. Jeg har vært sint, lei meg og opplever egentlig ikke at jeg kan hjelpe med noe som helst.

Han valgte jo å ikke anmelde det, fordi belastningen er så stor, og han frykter at han og de andre dette gjelder ikke blir trodd. Ikke minst så var besteforeldrene våre nære venner med foreldrene til overgriperen, og både broren min og jeg har gått i klasse med overgriperens barn, så vi har på en måte en slags relasjon.

Jeg har aldri opplevd at jeg kunne snakke med noen i forsamlingen om dette. Jeg vet jo at dette er allment kjent i bygda vår, det er bare tusen mennesker her, så alle kjenner jo alle. Det er minst fem menn som har vært misbrukt av den mannen. Selv om han ikke har noen spesiell rolle i forsamlingen, så er det jo folk som på en måte velger side, og sier at så lenge det ikke har blitt anmeldt så er han uskyldig. Det gjør det nesten enda vanskeligere, at folk vet, men velger side. Det er så lett å si at noen er uskyldig inntil det motsatte er bevist.

Jeg nekter å la han fordrive meg fra forsamlingen. Han kommer dit han også, men jeg tenker sånn at det er ikke vi som har gjort noe galt. Jeg går dit på en måte for både meg og broren min, siden han har fått så mye sosial angst at han ikke klarer å gå mer. Det er som å sørge konstant. Hver gang jeg ser mannen eller en av hans familiemedlemmer, er det som en svart knyttneve som setter seg i brystet. Jeg har prøvd å ikke spre denne sorgen til mine egne barn, samtidig som jeg hindrer dem i å ha kontakt med han på noe vis. Det er jo ikke så enkelt, siden vi bor i samme bygd.

Det har blitt snakket om dette på storsamlingene, ganske nylig også. At den som begår overgrep eller utøver vold mot ektefellen gjør en stor synd. At dem må stå til rette for det dem har gjort. Det har vært trøst i å høre det, men det hjelper jo ikke broren min, han er jo ikke der og hører det. Jeg tror kanskje samlingsholderne tror på broren min og de opplevelsene han har hatt, siden overgriperen ikke får noen roller i menigheten. Når det er predikantbesøk fra andre steder, bor ikke predikantene lenger hos han. Det er på en måte en stille degradering.

Jeg har ikke snakket med noen i kirka om det heller. Det er ingenting som gjør at det er naturlig å gå dit. Men det har aldri vært gjort noe fra kirka sin side som skulle gjøre det naturlig å gå dit for å snakke heller. Hadde det i det minste vært snakket om fra prekestolen, eller at det var plakater i våpenhuset der kirka sa tydelig i fra om hva dem syntes om sånt, så kanskje det hadde vært et alternativ.

Når overgrep skjer i små samfunn, blir trygghet fort vendt til utrygghet. Mange dilemmaer kan oppstå. Vera bærer på en stor sorg i møte med brorens overgrepserfaringer. Det er vanskelig for henne å finne noen å søke hjelp hos. Mange relasjoner er vevd inn i hverandre, også med overgriper og hans familie. Det er viktig for meg som diakon å uttrykke en tydelig emosjonell støtte i møte med Vera og den sorgen hun bærer på. Å snakke om overgrep, er tabubelagt både i det samiske samfunnet og ellers. Derfor er det viktig å anerkjenne Veras mot til å snakke om det som har skjedd. Det kan være krevende å stå i slike situasjoner i små samfunn hvor alle kjenner alle, da krysspresset fra slekt, forsamling og venner vil kunne være tilstede, direkte eller indirekte.

Det virker som Vera opplever å være i en fastlåst situasjon siden broren ikke har villet anmelde saken i redsel for ikke å bli trodd, samtidig som andre i lokalsamfunnet fastholder overgriperes uskyld siden han ikke er anmeldt og dømt i saken. Det er en stor «elefant i rommet», både i lokalsamfunnet og i forsamlingen hvor Vera hører til. Det kan være viktig å spørre Vera om hun kjenner seg i en fastlåst situasjon og sjekke ut om maktesløsheten hun opplever er knyttet til det. Hvis det er slik, vil det være naturlig å spørre henne hva hun tenker skal til for å endre denne fastlåste situasjonen og opplevelsen av maktesløshet. Hvilke veier videre ser hun selv? Her kan det være aktuelt å bruke bibelfortellingen om Tamar som utsettes for overgrep av broren sin. Fortellingen får fram den urett overgrep er og hvor ensomt det kan være å leve med overgrepserfaringer (2. Samuelsbok 13, 1-22).

Broren til Vera har ikke våget å anmelde saken i redsel for ikke å bli trodd. Som diakon vil jeg understreke at overgrep er kriminelle handlinger, og for at slike saker skal kunne behandles i rettssystemet, må de anmeldes. Det er også fare for at enda flere vil kunne bli utsatt for overgrep av mannen. Jeg ville spurt Vera om hva hun tror skal til for at broren skal få mot til å anmelde saken. Hva kan det bety for han om han klarte å gjøre det? Tenker Vera at hun kan spille en støttende rolle overfor broren og kanskje også overfor de andre fornærmede slik at flere kan finne mot til å gå til politiet og anmelde saken sammen? Er det noen Vera selv kan hente støtte hos for å kunne hjelpe broren sin? Finnes det noen i forsamlingen eller i slekten som hun har tillit til? Ønsker hun at jeg som diakon skal bidra på noen måte? Broren betaler en høy pris for det alle vet, og ingen gjør noe med. Sosial angst reduserer mest sannsynlig livskvaliteten hans på flere områder i livet. Som diakon vil jeg tydelig formidle at jeg ønsker å gå sammen med Vera til hun øyner en farbar vei i den situasjonen hun beskriver, hvis hun selv ønsker det. Veien hun velger å gå må hun selv finne, men jeg kan være der sammen med henne på veien og særlig når hun kommer til veikryss hvor hun må ta krevende valg. Tillit og støtte må være bærende i møtet med Vera.

REFLEKSJON FRA EGIL SKALLTJE, DEN LÆSTADIANSKE FORSAMLING I TYSFJORD

Situasjonen som saken beskriver, er typiske dilemmaer med lojalitetskonflikt som et offer kan oppleve som veldig vanskelig. Der den som er utsatt for overgrep føler lojalitet til familie, slekt, og kanskje til forhold i forsamlingen. Dette gjelder kanskje i større grad i samiske samfunn, der storfamilien har en viktigere funksjon enn det man kjenner fra majoritetssamfunnet.

Offeret kan kanskje også føle maktesløshet i forhold til at man ikke finner noen som kan hjelpe. Hjelpeapparatet føles uoversiktlig. Hvem kan jeg snakke med? Hvem kan jeg ringe for å få hjelp, eller som kan svare på de spørsmål jeg har? Hva skjer etter at jeg har kontaktet noen? Hva om det jeg forteller blir fortalt videre, og det skjer ting jeg ikke er klar for, skal skje? Ofte kan disse dilemmaer stoppe ofre fra å ta kontakt med hjelpere. Dersom den utsatte tar kontakt med lege eller politiet, vil de forstå? Og hvordan kan de hjelpe?

“Forstår de at vi har kontakt med hele slekta, selv om vi er mange? Forstår de at slekta eller storfamilien er den viktigste del av vårt samfunn? Og at dersom det blir en sak der noen i slekta blir berørt, så skaper det uro, strid og splittelse?”

Forstår de at det er så vanskelig å ta kontakt med barnevernet, politiet, legen eller psykiatri i kommunen? De som jobber der, kjenner jo ikke til hvordan vi har det. Ingen av dem er samer. Vil de forstå hvordan vi har det? Vil jeg bli tatt på alvor? Vil jeg bli møtt, slik som så mange andre, der de “skal se på saken”.

Vil de forstå at det “offer” man gjør med å ta kontakt med lege eller politi, er så stort at det føles som om at det ikke er verd det? For det kan føre til at man mister kontakt med deler av familie, slekt og venner.”

Men hva er det viktigste?

Når man får kjennskap til et overgrep, fra et offer. Skal man verne om alle, og prøve å hjelpe alle parter, for gjennom det å bevare fred og harmoni i familien og slekta og kanskje i forsamlingen? Det viktigste vil være å gi hjelp til den som er offer for vold og seksuelle overgrep.

For den i forsamlingen som blir involvert i en slik sak, så er det viktigste å være en støtte for offeret, og bistå slik at den utsatte får forsvarlig helsehjelp, og eventuelt behandling for de traumer man har fått som følge av vold og seksuelle overgrep. At man gjennom dette tiltaket avverger at nye overgrep skjer, eller at andre som eventuelt står i faresonen ikke blir utsatt for overgrep. Kanskje ikke i nær fremtid, men over tid, noe politiet kan finne ut ved at flere saker meldes, og de da kan danne seg et bilde av hvem som er overgriper.

Dersom man ikke varsler rette myndighet, bidrar man da til at nye overgrep kan skje?

Forsamlingen begynte allerede i 2009 arbeidet med å veilede for hvordan overgrep skal håndteres dersom det blir kjent i forsamlingen. Dette arbeidet fortsetter, der kunnskap og kompetanse vil være viktig for å kunne se den som er utsatt for vold og seksuelle overgrep. Videre også at ressurspersoner i forsamlingen skal kunne bidra, slik at ofre kan få nødvendig hjelp i det offentlige hjelpeapparat. Gjennom sjelesorg kan predikantene medvirke til å øke forståelsen for arbeidet i det offentlige hjelpeapparatet.

Det er viktig at man gjennom forkynnelse taler og lærer om ulike sider ved vold og seksuelle overgrep, der dette er en urett og synd mot de som blir utsatt, synd mot Gud, og synd mot vårt samfunn. Forsamlingen har full tillit til at både primærhelsetjenesten, spesialisthelsetjeneste, politi og rettsvesenet vil gjøre det som vil være riktig for hvert tilfelle der mennesker er utsatt for vold og seksuelle overgrep.

I 2017 ble det publisert to rapporter som omhandler hjelpeapparatets erfaringer med vold i nære relasjoner i samiske samfunn (NKVTS rapport nr.2. Nordland politidistrikts sluttrapport om overgrepene i Tysfjord). Funnene og erfaringene er hentet fra små tette samfunn, som også er etniske sammensatt.

Begge rapportene tar opp kulturtradisjoner og religiøse sætrekk som kan være gode og livsfremmende, men som også kan være problematiske i situasjoner der det skjer vold og overgrep. I samiske samfunn er slekta og familien viktig. Fjernere slektninger blir regnet som nær familie. Hensynet til familiens ære og status kan gjøre at vold og overgrep forties.

Det er steke krefter som utløses når lojalitet og taushet utfordres. Da overgrepene i et lite samfunn første gang ble tatt opp mottok sosialarbeidere drapstrusler og måtte slutte av hensyn til egen sikkerhet (Henriksen 2013). I tiden mellom Kautokeinosaka og Tysfjordsaka har utviklingen gått mot større åpenhet. De som modig stod frem i VG i juni 2016 har bidratt ytterligere til det.

I de samiske samfunn finnes skepsis til hjelpeapparatets vilje og evne til å møte og hjelpe rammede av vold og overgrep. Man ønsker å ordne opp selv, uten å blande inn det offentlige. Dette sees i sammenheng med, og som et resultat av fornorskning og etnisk diskriminering.

Læstadianismen oppsto blant samer. Hensynet til slekt, samhold, lojalitet, og det å ordne opp selv, er viktig også i forsamlingene. Voldsutsatte har opplevd en forventning om tilgivelse og forsoning. Mens voldsutøveren får tilgivelse og slipper unna med det, opplever den utsatte å sitte tilbake omgitt av skam og taushet.

Flere peker på det autoritære og hierarkiske lederskapet hos læstadianerne, de tette forholdene innad i forsamlingen, og predikantenes makt over medlemmene som årsaker til at vold og overgrep blir holdt skjult. Erfaringene er utfordrende og tankevekkende. Rapportene kan etterlate et inntrykk av at den læstadianske bevegelsen er snever og innelukket, og at små, tette samfunn lever sitt eget liv uten impulser utenfra. Min egen, og annen forskning kan bidra til å nyansere en slik oppfatning.

De ulike læstadianske gruppene vokste frem i et motsetningsforhold til statskirken og til hverandre (Nordvik 2015). Spørsmål om kjønn og samliv tjener som identitetsmarkører. Predikantene kritiserer utviklingen når det gjelder kvinnelige prester og homofilt samliv. Denne kritikken gjentas jevnlig og bidrar til å vedlikeholde gruppenes egenart.

Min forskning viser at læstadianerne kommuniserer dobbelt med omgivelsene. På den ene side med kritikk og avvisning, på den andre siden ved å ta opp praksiser og holdninger som gjør seg gjeldende i kirken og i samfunnet forøvrig. I etterkant av overgrepssakene fra Kautokeino (2005/2006) og Tysfjord (2016) har bevegelsen tatt opp volds- og

overgrepssproblematikken i sine forsamlinger. Det skjer holdningsendringer, men i et langsommere tempo enn i samfunnet ellers. Læstadianere deltar på linje med andre i utdanning og arbeidsliv i byer og større steder, og holder kontakt med forsamlingen på hjemstedet. Lyngelæstadianerne er aktive innenfor kirkens lokalmenigheter og råd. Altaretningen besøker, og mottar besøk fra Sverige og Finland. De førstefødte utveksler erfaringer med forsamlinger i flere land, bla USA.

Læstadianerne har en egen bots-tradisjon der medlemmene kan gi hverandre tilgivelse. Lyngelæstadianerne deltar i- og legger stor vekt på det allmenne skriftemålet i kirken. De førstefødte har en praksis der deltakerne kan tilgi hverandre i møtene (rørelse). Medlemmene kan også ”gjøre bedring”, dvs. skrifte sine synder overfor en predikant, og få tilgivelse. Bots-institusjonen kan være frigjørende for den enkelte, og den kan løse konflikter innad i gruppen. Predikantene gir råd i religiøse spørsmål, og i spørsmål som griper inn i det verdslige livet. Men i ritualene ligger det samtidig en maktutøvelse der medlemmene innretter seg etter de reglene som gjelder i fellesskapet. Patriarkalske holdninger kan vedlikeholdes, og vold og overgrep kan holdes internt.

Den etniske vitaliseringen etter 1970-tallet har skapt en bevissthet om makt i forholdet mellom de samiske samfunn og majoritetssamfunnet. Innad i samiske samfunn rettes kritiske blikk mot predikantmakten, både mht. habiliteten og kompetansen i deres rådgivning. Når man får øye på maktdimensjonen i religiøs ritualpraksis, oppstår refleksjonsrom for å kunne skille mellom menighetens behov for å beskytte seg selv, og den ubetingede forpliktelsen til å ivareta den som søker hjelp.

Hvor små er egentlig små, tette samfunn?

Media og moderne teknologi forbinder små samfunn til globale trender (Skorstad 2018). Samtidig går impulser motsatt vei, der lokal kunst og kultur, mattradisjoner, økologisk gårdsdrift vinner plass i det globale bildet. Unge mennesker fra inn- og utland gjør bevisste valg om å bosette seg i små tette samfunn. Små samfunn byr på nærhet til natur og dyreliv, naboer og slektninger som følger med. Det er mye omsorg og hjelpsomhet der folk blir kjent over tid.

Små samfunn utfordrer med sine skillelinjer. Noen er født og oppvokst på stedet og har slekt der, andre er tilflyttere. I tillegg kommer de etniske skillene. Menighetsarbeidere vil oppleve kryssende lojalitet, og vil måtte kjenne på grensene mellom yrkesrolle og privatsfære. Man ser samfunnet på sin egen måte, og blir lett fanget i sitt eget blikk på omgivelsene. Min erfaring er at hjelpere med ulike ståsteder og perspektiver kan skape gode refleksjonsrom der erfaringer kan drøftes og gi ny kunnskap. Alle profesjoner trenger god faglig veiledning.

Den danske teologen og filosofen Knud E. Løgstrup er mye lest og sitert. Løgstrup la til grunn at mennesker og natur har verdi i seg selv, før og uavhengig av våre behov (Løgstrup

1976,1995). «Skam i livet får vi af, at der er liv og væsener, ting og fænomener, der ikke er vore». Denne type skam er vernende og beskyttende.

Overgrep er overskridelse av menneskets og naturens ukrenkelighetsterskler. Den vernende skamfølelsen forteller oss når vi nærmer oss andres grenser. Rapportene om overgrep og vold viser at det trengs en vedvarende bevisstgjøring om grenser og holdninger. Hvorvidt kirkens tjenester blir benyttet beror på tillit. Tillit oppnås gjennom ydmykhet, rollebevissthet, personlige integritet, og ikke minst gjennom ekte kjærlighet til folk og steder. Den som blir vist tillit og er trygg kan også våge å spørre, - også i et landskap som er etnisk sammensatt.

Henriksen, Jan Erik 2013. Refleksjoner om avdekking av seksuell overgrep i små lokalsamfunn. I: Puntervold, Hermansen, Stenberg (red). *Sosialfaglige utfordringer på nye arenaer – stemmer fra nord*. Orkana Akademisk.

Løgstrup, Knud E. 1976,1995. *Ophav og omgivelse*. Gyldendal.

Nordvik, Torgeir 2015. *Kirken og læstadianerne*. Ph.d –avhandling. Universitetet i Tromsø.

Skorstad, Pettersen og Wollan (red) 2018. *Vårt lille land – små samfunn, store utfordringer*. Orkana Akademisk.

Vangen, Tone 2017. *Overgrepene i Tysfjord – erfaringer og funn fra politiets etterforskning*. Nordland politidistrikt.

Øverli, Bergman, Finstad 2017. *“Om du tør å spørre, tør folk å svare”*. Hjelpeapparatets og politiets erfaringer med vold i nære relasjoner i samiske samfunn. NKVTS. Rapport nr. 2 2017.

SLEKTSMØNSTRE INNENFOR DET SAMISKE SLEKTSSYSTEMET.

AV TOVE LILL LABAHÅ MAGGA, RÅDGIVER SAMISK KIRKERÅD

Samene har gjennom tusen og hundrevis av år, tatt vare på, videreført og utviklet sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv gjennom sine egne uformelle private sosialiseringsinstitusjoner. Formelle institusjoner som museer, den samiske høyskolen og språksentrene, er av nyere dato i det samiske samfunn. Samene er til alle tider blitt betjent av andre folks formelle institusjoner, som kirke, skole, helsevesen, forsvar m.fl. Slektsystemet er den samiske uformelle sosialiseringsinstitusjonen, som har fungert som en sosial overbygning for hele det samiske samfunnet, til alle tider.

Barn blir født inn i en slekt. Så også hos samene. Slekta utgjorde i tidligere tider en stå sterk faktor i samfunnet, at en kan si at gjennom slekta var barnets muligheter og avgrensninger for en stor del gitt. Slegt og slektsforholdene har og har hatt stor betydning i samiske barns liv, på godt og vondt. Slekta har hatt en funksjon som sosial ramme for barnets identitets-, ferdighets- og kunnskapsutvikling. Innenfor de sosiale rammene som etableres, skapes den tilknytning og tilhørighet som barn får til andre mennesker, dyr og natur. Kirkelige handlinger og kirkehøytidene har fra gammelt vært en sentral arena for konstituering slektskap gjennom dåp og giftemål. Kirkelige handlinger formaliserer slektskap og det bygges varige relasjoner mellom ektefellenes familier, mellom gudforeldre og gudbarn, mellom gudbarn som har de samme gudforeldrene og mellom voksne som er gudforeldre til samme barn. Et slektsfellesskap bygges opp gjennom samhandling og samvær og det skapes rom for et felles erfaringsgrunnlag som har betydning for identitetsutviklingen. Kvaliteten i de tilknytningsformer som utvikles, danner grunnlag for om barnet utvikler relasjoner til slektningene. Der det finner sted, uønskede handlinger, kan personer velges bort fra det sosiale nettverket. Spørsmålet er om barnets behov og verdi, går foran eventuelle motiv, interesser og behov som fellesskapet måtte ha. I noen tilfeller kan barnets behov blir satt til side, og barnet kommer til å måtte stå i en sårbar situasjon.

Det er vanlig i noen samiske områder at foreldre velger mange gudforeldre til sine barn. Det forventes ikke med dette at barnet nødvendigvis skal utvikle nærhet til og bygge en positiv relasjon til dem alle. Foreldre vil kunne vurdere og finne frem til de av dem, som vil kunne representere noe positivt for barnets og for fellesskapet. Det samiske navnesystemet har den samme sosiale funksjon. Foreldre kan velge å gi barnet samme navn som en person som de mener kan være et forbilde for barnet. Da vil barnet kunne identifisere seg med denne personen og personens verdier og egenskaper vil kunne overføres til barnet. Gjennom de tre sosialisierende institusjonene; slekta, gudforeldre- og navneoppkallingssystemet vil foreldre ha muligheter for å påvirke og til dels påvirke rammene for barnets sosialisering og identitetsutvikling. Dette gjør at det er synlig hvem som har mange gudbarn, noe som kan være en indikator på høy sosial status i samfunnet, eller at du er en avholdt person. Det motsatte vil også kunne være tilfelle. Noen personer blir aldri blir valgt som gudforeldre til

noen barn. På denne måten blir det synlig hvem i lokalsamfunnet som har status eller anses som en avholdt person.

Spørsmålet er om det sosiale nettverket som etableres, vil kunne fungere ved at det gir barnet og de unge den nødvendige beskyttelse og støtte, eller om det tegner seg som et dysfunksjonelt system. I det siste tilfellet vil barnet eller den unge, i tillegg til å bli utsatt for overgrep, også risikerer å få å bli utstøtt fra fellesskapet og miste alle sine nære relasjoner. I tilfeller der barnet eller den unge opplever at overgrepet forårsaker konflikter og splittelse vil dette kunne skape ytterligere problemer for barnet eller den unge. Dette kan også være en årsak til at barn og unge velger å forvalte sin situasjon med taushet.

I tidligere tider, slik det er beskrevet at det var i «det enkle samfunn» kan det være slik at samtlige i barnets slektsnettverk er gjensidig avhengige av hverandre. Arbeid som blir utført i fellesskap vil kunne ha så stor betydning, at det er avgjørende for opprettholdelse av hele tilværelsen. I en slik situasjon vil det være lite rom for handlinger som kan ødelegge det sosiale fellesskapet. Under slike sosiale betingelser vil barna ha store muligheter til å høste egne erfaringer under stor frihet. De vil kunne leke og bevege seg fritt omkring og slektingene utøver en form for indirekte kontroll og har oppsyn med dem. Gjennom fortellinger om at det finnes et vesen i elva som trekker barn i føttene om de kommer nært, vil kunne forhindre at barna går til elva og kan drukne.

Ved bruk av slik en indirekte sosialiseringsform legger foreldre og besteforeldre til rette for en ønsket utvikling for barnet og for fellesskapet. I tidligere tider, var det ofte slik at alle de som barnet omgås med til daglig er barnets nære slektinger. I dag vil en kunne finne slike situasjoner innenfor rammen av en reindriftssiida, som under kalvemerking eller hos bønder under sauelamminga, eller under sjølaksefiske etc. Da vil barnet kunne være omgitt kun av mennesker som de har en nær og sterk relasjon til. Slektsystemet gir mulighet for at foreldre og besteforeldre kan påvirke kvaliteten i sosialiseringsbetingelsene på en indirekte måte gjennom valg av gudforeldre, navn, men også hvem de velger som arbeidshjelp. Målet er at barnet skal utvikle mestring i form av en positivt ladet identitet. Spørsmålet er i hvilken grad dette målet kan trumfe andre behov som fellesskapet har. Det kan være snakk om å hente inn folks omferdigheter og kompetanse som fellesskapet er avhengige av. Da vil det være avgjørende om barn blir beskyttet også gjennom direkte kontroll og inngripen fra de voksnes side. I slike sammenhenger, når barn er omgitt av mennesker som de har en nær, synlig og åpen relasjon til, vil en kunne si at slektsystemet kan fungere forebyggende, sett i forhold til om barn blir utsatt for vold og overgrep. Det handler om at det alltid er voksne til stede, som ser til at ingen får muligheter til å misbruke barnets tillit. Forebygging skjer ved at voksne er til stede, ser og velger å gripe inn før det skjer. Dette er faktorer som en også finner og har hørt om, innenfor slektsystemets rammer.

Slektsystemet hadde i sin opprinnelige form som mål å sikre arbeidsfellesskapets eksistens, fordi alle i fellesskapet var avhengige av å få mat, klær, hus og varme. En kan si at

arbeidsfellesskapet også i dag har en sterk funksjon, men nå som sosial arena for bevaring av de ulike samiske språkene, samisk kultur med alt mangfold som finnes og samfunnsliv i alle samiske områder. Vil de uformelle sosialiseringsinstitusjonene også i fremtiden kunne fungere som en arena for styrking av samisk språk, kultur og samfunnsliv? Kan slekssystemet bidra til at samiske barn gjennom sine slektsnettverk, utvikler kulturelle beskyttelsesfaktorer? Er det aktuelt at ansatte og frivillige i Den norske kirkes menigheter bidrar til opprettholdelse av disse arenaene? Vil dette bidra til et mer likeverdig samisk kirkeliv i menighetene? Slike spørsmål kan menighetene drøfte i fellesskap med samene, for slik å medvirke til et mer likeverdig samisk kirkeliv.

Litteratur:

Hoëm, Anton. (1978) *Sosialisering*. En teoretisk og empirisk modellutvikling. Universitetsforlaget.

Labahå, Tove-Lill (2000) *Mestring hos samiske barn og unge*. Diedut 2/2000. Sámi Instituhtta

Labahå, Tove-Lill (2004) *Slektsmønstre i samisk perspektiv*. I Kirke og kultur 3/2004

Labahå, Magga, Tove-Lill (2019) *Om religionsskifte hos samene og samisk religion i historisk perspektiv*. I tidsskrift for religionslærere.

HVA SKAL TIL FOR AT SÅREDE GUDS BARN KAN HELBREDES I GUDS FAMILIE?

AV KIRSTI EVENSEN BJAASTAD, PREST

Det kristne fellesskapet kalles *Guds familie*. Her er det nære relasjoner som utvikler sterke bånd og lojalitet. På sitt beste er disse vern for det enkelte familiemedlem og familien som enhet. Kjærlighet, nærhet, omsorg, ansvarlighet og grenser, kjennetegner en god familie.

Men nære relasjoner kan også oppleves vonde. Bånd kan kneble, nærhet kan invadere, omsorg og ansvarlighet kan snus til kontroll og grensene til fengsel. Lojaliteten kan bli forvrengt til hemmeligholdelse av vonde ting som skjules i mørket. En prøve for å se om familien er god, er hvordan den responderer på svakhet og sårbarhet. Alle som har hud, kjøtt og blod, er sårbare. Gud kom som et sårbart barn, naken og prisgitt de nære relasjonene og fellesskapet. Så nær er Gud. Gud er vår gode bror, Jesus. Gud er «vår himmelske forelder», som Læstadius uttrykte det, i mangel på en god farsfigur. I det kristne fellesskapet er vi hverandres søsken. Vi er familie med nære relasjoner. Gjennom relasjonen med søsken i det kristne fellesskapet, får vi fellesskap med Gud.

Hva da, når det skjer maktmisbruk og seksuelle overgrep i nære relasjoner i Guds familie? Vi kan ikke godta at Guds familie blir en incestuøs familie. En dysfunksjonell familie som hysjer ned og dekker over at søsken blir trampet på av søsken. En slik familie ødelegges innenfra. Den preges av fornektning, ubehandla sår og isolasjon. Og Gud, vår gode far, blir forvridd til en fjern, likegyldig og passiv far som ikke vil se, ikke bryr seg og ikke gjør noe. Hvordan skal man ellers tolke det når man står alene uten hjelp?

Når det fungerer dårlig hjemme er barn lojale, og tier stille om det som er galt. Overgrepsutsatte i kristne fellesskap føler sterkt på lojalitetskravet, og sliter med ubehaget ved å bryte med det. Men det er nødvendig å bryte det, for her handler det ikke om positiv lojalitet med familien, men om hemmeligholdelse av kriminalitet. Man sier ikke fra for å henge ut eller straffe noen, men for å få hjelp til å leges, få verne mot nye overgrep og hindre at det blir flere ofre.

Det fins noen *ødeleggende mekanismer* som kan oppstå i små, tette kristne fellesskap. Disse trenger vi å se for å kunne gjøre noe med dem. *Hemmeligholdelse* er en av dem, *isolasjon* en annen. Det sårede barnet «ties i hjel», for man klarer ikke å forholde seg til det ekle og vonde. Klarer ikke å ta inn over seg at dette har skjedd hos oss. Man prøver å gjemme det bort, som om det forsvinner ved at vi ikke ser eller hører. Man er så redde for hva omgivelsene vil tenke hvis det kommer ut, at man glemmer virkningen på den utsatte og fellesskapet. Man tenker heller ikke på at det faktisk er verre at fellesskapet visste og ikke gjorde noe.

Hvor kan jeg gjøre av meg hvis det er utrygt i min egen familie? Jeg kan bli værende, tie og lide. Jeg kan bryte med familien, stå alene og overbevise meg selv om at «jeg klarer meg

bedre uten». Eller jeg kan finne meg en ny familie, et sted der man tåler å se og høre, et sted for bearbeiding og helbredelse.

Hvem skal trøste og hjelpe bror eller søster, hvis ikke familien gjør det? Det sårede barnet lærer at det som skjedde ikke har skjedd, at sårene det skapte ikke fins. Barnet blir borte, usynlig, utenfor i sin egen familie, fordi familien ikke tar imot barnet med alt det bærer på.

Hva trenger barnet for å komme inn i familien igjen? Det trenger at smerten det bærer på, blir gjort gyldig. Det skjer når familien åpner opp, hører og ser det vonde barnet har båret på alene. Det trenger at familien løfter børen av, trøster, rensker og stiller sårene, så de kan leges.

Den utsatte trenger å bli møtt som i en god familie: Å bli trodd, få trøst og få konkret hjelp som trengs der og da. Det kan være hjelp til å komme seg til lege, hvis den utsatte har turt å si fra rett etter et overgrep, og bevis må sikres. Det kan være hjelp til å kontakte politi og advokat, når den utsatte er klar for å anmelde. Det kan være hjelp til å finne fagpersoner som kan bistå med bearbeiding. Disse tingene kan man se på som førstehjelp. Men det viktigste i en familie er at den utsatte møtes med nærhet og kan være trygg på å være trodd og elsket.

Skyld- og skamfølelse er vanlig blant overgrepsutsatte. I møte med dette har man i kristne fellesskap grepet til de hjelpemidler vi har tradisjon for. Noen overgrepsutsatte har blitt rådet til å gå til skrifte, for å bli kvitt skyld- og skamfølelsen. I skriftemål har den utsatte bekjent skylden som sin, og bedt Gud om tilgivelse. Men i stedet for å bli fri, slik man blir ellers i et skriftemål, blir skylden og skammen spikret fast i den utsatte. Grunnen er at det er feil person som bekjenner. Et slikt skriftemål er et nytt overgrep. Vi må altså tenke helt annerledes enn tradisjon forteller oss, i møte med påført skyld- og skamfølelse.

Dette er en utfordring i kristne fellesskap med en praksis der bekjennelse av synd skjer synlig i fellesskapet. Den utsatte kommer i skvis mellom fellesskapets forventninger og krav, og det som trengs for å rydde i skyld-skam-problematikken. Praksisen kan dessuten brukes av overgriper til tåkelegging av skyldspørsmålet. Hva kan fellesskapet gjøre for å unngå denne uryddigheten? Må det gjøres noe med selve praksisen, eller er det nok at man bevisstgjøre fellesskapet og den utsatte på forskjellen på falsk og ekte skyldfølelse?

Det kristne fellesskapet må konfrontere overgriper og stille denne ansvarlig. Overgrep må adresseres som synd mot den utsatte, mot fellesskapet og mot Gud. Det gir overgriper hjelp til å stanse sin ødeleggende atferd, fellesskapet trygges, og den utsatte frigjøres fra *skyld- og skambæring* som overgriper skulle tatt. Å måtte bære en annens skyld og skam, er nedbrytende. Skam spiser et menneske opp innenfra, som en kreftsvulst. En konfrontasjon kan virke helbredende, men for at den ikke skal komme feil avsted, krever det at ledere henter faglig hjelp utenfor det kristne fellesskapet. Dette trengs for å ivareta både den utsatte, overgriper og fellesskapet. Man kan gjøre skaden større, hvis man gjør feil. Man kan

gjøre ting verre for den utsatte, og slik komme i skade for å gi ytterligere traumatisering. Man kan også forspille bevis som trengs i en eventuell rettsak.

Kristne overgrepsutsatte trenger kompetansen som fagpersoner i helsevesenet sitter på. De trenger hjelpen psykologer og psykiatere kan gi for å lege de psykiske sårene. Fysioterapeuter, manuellterapeuter og andre som ser helheten mellom det fysiske og psykiske, kan også gi viktig hjelp. Den utsatte trenger støtte fra fellesskapet på å gjøre seg bruk av disse tilbudene. I en del kristne fellesskap er det stor skepsis til psykiatrien, fordi man har møtt behandlere som ikke skjønner religiøs tro, eller til og med gir den kristne troen skylden. Psykisk syke kristne har fått som råd å bryte med det kristne fellesskapet, og kaste troen på båten. Dette kan man fortsatt møte, men mange fagfolk innen dette feltet er i dag mer bevisst på de positive effektene for psykisk helse, ved å ha en tro. Utsatte kan trenge hjelp til å finne disse behandlerne. Samtidig kan det hende vi i kristne fellesskap ikke skal være så snare til å avvise behandlere som påpeker usunne praksiser. Hvis det kristne fellesskapet ikke tar på alvor den utsattes behov, kan det faktisk være et godt råd å bryte, for å ivareta eget liv og helse. Kristne fellesskap bør arbeide hardt for å bli en god familie for alle Guds barn.

I tillegg til ressursene i helsevesenet har det kristne fellesskapet ressurser som helsevesenet ikke har. *Guds egne ressurser*, som kan fremme både fysisk, sjelelig og åndelig helbredelse, for vi er skapt som hele mennesker.

Bibelens budskap avslører ondskap og urett, og viser oss Guds godhet, omsorg og nåde. Ord fra bibelen kan hjelpe utsatte, og fellesskapet, til å skille mellom skyld og skam, og plassere skylden hos den skyldige. Det krever at vi er bevisst på hva overgrep er og gjør med et menneske, hvor lett bibelord kan misbrukes, og hva som er god sjelesørgerisk bibelbruk. Her kan sjelesørgere med kunnskap på området gi god veiledning.

Dåpen rensar, og den renheten vi får i dåpen gjelder alltid, også om andre «skitner oss til». Dåpen formidler nåde, ikke krav om å håndtere livet perfekt. Dåpen er en redningsflåte for den skipbrudne.

Nattverden tar bort skyld og skam, og styrker den enkelte kristne og fellesskapet. Men nattverd oppleves av mange utsatte som veldig vanskelig, med sin symbolikk som handler mye om kropp. Traumatet den utsatte har opplevd, er knyttet til kroppen, så mye av det som omhandler kropp kjennes problematisk. Mange kjenner seg også «uverdige», skitten. De ville gjerne ta imot det nattverd kan gi, men klarer ikke å delta. Det kan være en lang prosess før den utsatte klare. Da kan det være nødvendig å tenke slik om det: Å ønske å kunne delta i nattverd, er nattverd god nok for Gud. Også i dette trenger det kristne fellesskapet veiledning på hvordan den utsatte kan hjelpes.

Bønnen, er den nære og trygge samtalen innad i Guds familie. «Den himmelske forelder» og hans barn kommuniserer det som rører seg i familien på godt og vondt. Fellesskapet kan be

for den utsatte over tid, og konkret for utfordringer den utsatte ønsker forbønn for. Men også bønn kan være vanskelig for utsatte. Det kan oppleves invaderende og utrygt, og en del kristne fellesskaps bønnep praksis kan gjøre vondt verre. Det kan være sunt for kristne fellesskap å få hjelp til å se på egen bønnep praksis utenfra.

Det som går igjen i den utsattes møte med ressursene i det kristne fellesskapet, er behovet for å få gå i sitt eget tempo og få tid til å bli trygg. «Tvangsmedisinering» hører ikke hjemme i Guds familie. Traumatisering og nedbryting av intimgrensene, gjør den utsatte svært sårbar for velmenende «behandling» som oppleves invaderende og som enda et overgrep. Vi må være villige til å legge bort praksiser som virker invaderende, når våre minste søsken lider under dem. Jesus tok selv oppgjør med praksiser som trykket ned de svakeste.

I Norge har vi en tverrkirkelig stiftelse som har arbeidet med overgrepssproblematikken siden midten av 90-tallet: Kirkelig ressurs senter mot vold og seksuelle overgrep. Stiftelsens ansatte, deres kurs og veiledningstjeneste, og litteratur som er kommet ut av arbeidet, er god hjelp til kristne fellesskap som må håndtere overgrepssaker. Men også til fellesskap som vil forebygge og legge til rette for utsatte som trenger en trygg heim.

«Vi som er sterke, må bære de svakes svakheter og ikke tenke på oss selv. Hver enkelt av oss skal tenke på det som er godt for vår neste, det som bygger opp.» Rom. 15, 1.

Jeg har blitt bedt om å skrive litt om «relasjonen til Gud og det kristne felleskap etter overgrep», og om «den åndelige helse i lys av det som har gått i stykker». Jeg har fått tre erfaringstekster, og har valgt ut et hovedtema fra hver tekst som jeg vil mene kan være viktige for kirkelige medarbeidere.

1. Anne Lajla (34) og slektshemmeligheten.

Anne Lajla (34) forteller om hemmeligheten som hennes nå avdøde farfar bar på. Som barn ble han misbrukt av sin kusine da de var på fjellet i sidaen. Da han fortalte om dette overgrepet til sin egen mor, da forstod han tydelig at dette skulle det ikke snakkes om, her gjaldt det for gutten bare å glemme, tie stille og bære.

Så rommer Anne Lajla sin fortelling om farfaren likevel et håp. For like før han døde fikk han fortelle om hemmeligheten til sitt barnebarn. Fra sjelesorgen vet vi at slike hemmeligheter som må bæres i taushet er farlige, de kan rette seg innover i sjelen og sette seg i kroppen. Vi aner at farfaren hadde betalt en svært høy pris; overgrepet hadde nærmest frosset noe i hans indre menneske, det lagde en død sone i hans psyke som han selv beskyttet og dekket til. Hemmeligholdelsen kom i veien for den naturlige renselsen med selvhelbredelse for psyke og ånd. Og selv om han hadde troen i hjertet, var han likevel utenfor fellesskapet og gikk aldri i kirka.

Så tenker jeg at Anne-Lajla gjorde sin farfar den største tjenesten. Etter så mange år våget han til slutt å fortelle det til et barnebarn som han var glad i og hadde tillit til. Han fikk åpne opp om det som aldri måtte avsløres. Endelig slapp han å dytte og grave hemmeligheten ned igjen. Anne-Lajla skal vite at hun ga ham den ganske fineste gaven som er mulig. Han fikk fortelle om den hemmelige skammen til et menneske som hadde evnen til å føle med. Hun lyttet og trodde på ham, det aller viktigste når et overgrep har skjedd. For å endre en tragedie tilbake til livet må du røpe hemmeligheten til en du stoler på. For hemmeligheten skjuler det såret som ikke kan begynne å gro før noen får høre om den.

Så var farfaren svært gammel før han fortalte. Men kanskje den dypeste meningen med farfarens fortelling er at nå kan Anne Lajla selv bli en som ser og en som kan si ifra. Og hvem vet: Når kusina den gang ikke respekterte farfaren sine grenser, var årsaken da at andre i siidaen også hadde krenket hennes grenser? Slik at hun selv ble like grenseløs? Vi vet ikke. Men vi vet at traumer som overgrep noen ganger går som en vond erfaring fra en generasjon til den neste. At den traumatiserte blir den som traumatiserer andre. Slike vonde slektstraumer kan bare brytes ved at noen lytter når en forteller.

Så vil det i alle kulturer være hendelser som er tabu, som man ikke kan eller skal fortelle om, som hører tausheten til. Kanskje fordi hvis man forteller, så er prisen å betale så høy at man kan rive familie/slekt/bygd og menighet i stykker. Prisen er høy, for i de samiske samfunn så vet man fra gammelt av, kanskje mer enn noen andre steder, at uten det gode fellesskapet i familie og slekt så har man intet liv. Men tausheten er også farlig, ja noen ganger til og med livstruende, det er det umulige dilemmaet. Det synes som om tiden nå er kommet for å bryte tausheten, også i de samiske samfunn. For tausheten må brytes. Både i siidaen, i samfunnet, i kirken og forsamlingen må vi lære oss åpenhet. Anne-Lajla lyttet, det er håpet.

2. Annie (68) Om nødvendigheten av å bli sint

Bestemor Annie på 68 forteller om barnebarnet sitt på 12 som ble utsatt for overgrep, og som tok livet sitt da han var 16 år. Hun forteller om den dype sorgen sin, at hun full av sinne, både mot overgriper og mot Gud. Et sinne som «jeg ikke kan få stoppet», og det er «som en mørk sky hvor sola ikke kommer gjennom». Og da presten, med utgangspunkt i Fader Vårs bønn «tilgi oss vår skyld, slik også vi tilgir våre skyldnere», snakket om at vi må tilgi hverandre for å få tilgivelse fra Gud. Da var det siste gang at bestemor Annie gikk i kirka. Slik førte overgrepet til ikke bare tapet av barnebarnet, men hun har også mistet troen på Gud og hjemmet i kirka.

Samisk kultur har fra gammelt av rykte på seg for å være ikke-voldelig og fredelig. Men hvordan uttrykkes da rettferdig sinne? Hvordan tar man da ut aggresjon på en måte som ikke skader andre? For jeg vil mene at bestemor Annies sinne er kanskje også hennes største ressurs i sorgen. Hvordan kan dette voldsomme sinnet rettes ut og ikke bli liggende som en mørk sky inne i henne? Finnes det sjelesørgeriske ritualer hvor man i samisk kontekst kan ta ut sorgens sinne? Og går det i forlengelsen kanskje også an å tenke at tårene og sinnet hennes er den vakreste måten å hedre barnebarnets minne på? Så glade var vi i deg, så dypt er savnet! Jeg tror at sinnet er den ressursen i sorgen som kanskje sakte kan hjelpe bestemor og familien videre etter barnebarnets tragiske dødsfall.

For sorgens tårer og sorgens sinne renser og heler. De rommer en så sterk energi at den må få utløp, hvis ikke kan den rette seg innover i psyken og gjøre sorgen depressiv. Så vil mange kanskje oppleve sinnet som både truende og farlig, kanskje særlig i en kultur og kirke hvor idealet er mer å tie og bære? Derfor spør jeg: Har man i den samiske kulturen gamle ritualer/evt. kirkelige ritualer hvor sorg og sinne kan rettes ut, ritualer som kan romme både et sjelesørgerisk, terapeutisk og åndelig element? Ritualer som gir rom til sinne både mot overgriper og mot Gud? Ritualer hvor verdighet og balanse kan gjenopprettes?

Så har man i det samiske samfunnet, ikke minst gjennom den nye samiske selvbevisstheten, lært seg å reagere mot urett. Mange har reist seg fra påført skam til ny verdighet og selvspekt gjennom å våge å tale sant om uretten. Man tier ikke lenger om kulturelle

overgrep og fornorskning. Kan dette være en ressurs også for bestemor Annie i hennes sorg? At nå er det hennes tur til å si ifra? At det samiske motet til å si ifra om urett, det motet skal ikke bare rettes ut mot overgrep fra det norske storsamfunnet. Men det samiske motet må også på banen mot urett og overgrep innad i den samiske kulturen.

Her er det verd å nevne at det tradisjonelle bildet av «den snille Jesus» ikke må stå alene. For også Jesus ble sint, både mot disiplene og til og med i tempelet. Han ble «vred» da disiplene holdt barna borte fra ham. Gir Jesus oss her et forbilde på at også vi skal være sinte når barn krenkes og lider urett? Kan det sinnet som ligger i bestemors sorg også få utløp i kirkerommet, i bønn til Gud? En tro som ikke bare rommer de snille, ettergivende og tålmodige følelsene, men også det ærlige sinnet? Og kan det etter sinnet være mulig å pånytt overgi det 16 år gamle barnebarnet som ikke greide å leve mer, på nytt overgi ham i Gud hender. Og legge ham helt inn til Guds hjerte.

For i arbeidet med forebygging av nye overgrep så tror jeg at de mange kloke bestemødre, de som har sett mye, at de er den viktigste ressursen. Bestemor kan hedre barnebarnets minne ved selv å være den, som med den visdom som bare livets erfaring kan gi, både ser og sier ifra når nye overgrep kan skje. Den samiske mannskulturen, også i kirka, trenger det klare, sterke og våkne blikket fra de samiske bestemødrene; at slike overgrep aksepterer vi ikke i vår kultur.

3. Emil (25) Skal vi tilgi?

Emil (25) har en søster som har vært utsatt for overgrep av en slektning. Han opplever at det er svært vanskelig å tilgi det som hendte, og føler også selv skyld for at han ikke så hva som skjedde og grep inn for å stoppe overgrepene. Familien til Emil har også fra gammelt av hatt et nært og godt forhold til felleskapet om Guds ord i forsamlingen. Men nå er han/de i tvil om han kan fortsette å gå. Emil opplever også at det var stor forskjell på hva predikantene sa både om og hvordan man skal tilgi.

Så synes det i forsamlingsmiljøene her nord, ikke ulikt hva som har skjedd i tilsvarende prosesser i bedehus- og kirkemiljøer sørpå, å være en ny refleksjon og bevissthet om hva tilgivelse innebærer. Forkynnelsen her nord om tilgivelse har fra gammelt av ofte vært nært knyttet til katekismen og den sentrale bønnen i Fader Vår; «Forlat oss vår skyld som vi og forlater våre skyldnere». Hva betyr Luthers forklaring: «av hjertet å tilgi og gjerne gjøre godt mot dem som synder mot oss»? Og mange som har opplevd overgrep har enkelt og greit fått beskjed om å gå videre ved å tilgi, glemme og tie. «Tilgivelsekortet» trekkes noen ganger altså altfor fort inn. Vi vet at det kan være dypt ødeleggende for den som er krenket, og være det største hinder for å komme videre i livet. Heldigvis synes dette å sakte være i endring. På stevner har det nå også hendt at i forkynnelsen har overgrep vært tematisert, det viser at noe sakte er i endring.

Jeg vil her nevne to ting som etter min mening er særlig viktige: Det første er at i det samiske- og forsamlingsmiljøet så har både prester og predikanter ofte mye makt og posisjon, man skal være forsiktig med å kritisere dem eller si dem imot. Det synes også å være noe som går igjen i mange av eksempelfortellingene at man nøler med å ta det store skrittet å gå og snakke med presten: «Hva mente du egentlig når du sa i kirka at det var nødvendig å tilgi?» Det er derfor nødvendig å rive både prester og predikanter litt ned fra prekestolen. De er bare mennesker som også tar feil, også de har bare sin begrensede innsikt i og forståelse av Guds ord, akkurat likt alle andre. Satt på spissen: Ofte kan en bestemor med lang livserfaring og kristelig klokskap forstå langt mer enn en nyutdannet prest sørfra.

Det andre jeg vil nevne i spørsmålet om tilgivelse og forsoning, det er den verdifulle teologiske refleksjon som man i samisk kontekst har gjort i forbindelse med oppgjøret mot fornorskningen. Her kan nevnes mye litteratur, men jeg vil særlig nevne Tore Johnsen gjennomgang av den femte bønne i Fader Vår i «Jordens barn, Solens barn, vindens barn». Hans nøkkel er å forstå tilgivelse ikke bare som en enkelthandling, men som en prosess som rommer mange nødvendige elementer: erkjennelse, anger, gjenopprettelse, forsoning. Og å tenke klart om hva/hvem som er henholdsvis «overgriper» og «offer». Å tenke om overgrep og tilgivelse på denne måten kan anvendes langt på vei også når det gjelder seksuelle overgrep. Denne måten å reflektere over tilgivelse og forsoning bør få mer nedslag i forkynnelse og sjelesorg både i kirke og forsamling. For hva betyr Kristi kjærlighet i denne sammenhengen? Så vet vi alle, for å si det forsiktig, at dette ikke er enkelt.

NÆRSTÅENDE TIL OVERGREP

AV ELISABETH GERHARDSEN, PSYKOLOGSPESIALIST SANKS/SANAG

Tekstene kommer i rekkefølge sørsamisk og så norsk

Gosse datne åadtjoeh daejredh dov lea lihkesadtje gie lea vædtsoesvoetem lihke fuelhkine dååjreme, dellie vaejvies domtेश daamtaj dutnjien båtietih, jìh datne maahtah hìerpehtovvedh, asvedidh, billijidh, tjomperdidh, jìh die baanhtsan bìne aaj aarmogs sjìdtedh. Gellie almetjh aaj maahtuvvieh, jìjtjemsh jiejkieh jìh sàrkosne sjìdtieh. Muvhtene almetjh pryövoeh åajaldehtedh, vaaarnodh jìh unniedidh dam maam leah govleme. Naemhtie maehtieh viht stinkes sjìdtedh, jìh dellie jìjtjemsh seadtoedidh.

Gosse almetjh vaejviem jìh goerpem demtieh, daamtaj dah aaj skåltoedomtेश utnieh. Muvhtene dah domtेश vuesiehtieh ahte datne lih maehteme maamakt jeatjahlaakan darjodh, v.g. vaahram åvtelhbodti vuejnedh, lihkesadtjen dåemiedimmiem vijsebe-laakan daapadidh, jìh dejnie maahtoejgumie datne lih aaj maehteme dov lihkesadtjem buerebelaakan vaarjelidh, jallh satnem ddaarjoehtidh. Muvhtene skåltoehdomtेश båtietih juktie almetjinie, mijjeh sijhtebe gujht åvtelhbodti daejredh mij edtja deahpadidh. Naemhtie maehete mijjen vuerpijste bartestehtedh. Jis datne maahtah jìjtjemdh skultedh, dellie maahtah aaj jeatjahtovvedh, jìh vaejviem båtijen aejkien uvtedh.

Mijjeh skaamoedomtेश daamtaj skåltojne ektiedibie. Almetjh skaamasjeh gosse demtieh jìjtse identiteetem lea vaeniedovveme. Jalhts gellie almetjh utnieh fiere soptsese vædtsoesvoeten bijre ajve dejtie almetjidie dæjpa geah meatan orreme, læjhkan dah soptsesh muvhtide vuesiehtieh ahte sijjeh dysfunksjonelle fuelhkeste, unnebelåhkeste jallh almetjistie båtietih geah leah tjìrrelgåetieminie. Dìhte vædtsoesvoete maahta aaj orre boelhkine sjìdtedh aktine soptsesisnie jìjnjh miedtelimmiej jìh rantandahkoej bijre, maam datne maahtah boelvieste boelvide meatan vaeltedh.

Dìhte daerpiesvoete gellie almetjh tjabrehte juktie"gåetijste gåetide" vaedtsieh gåessie ddaarjoeem uhtsieh, raeriem sijhtieh jallh viehkiem daarpesjeh. Naemhtie darjoej juktie sijhtieh goerkesimmiem jìh seahkarimmiem ektievuekeste åadtjodh. Gellie almetjh sijhtieh aaj oktegh årrodh, jìh utnieh geerve daejredh mìsse maehtieh soptsestidh. Ååpsen geerve lea muvhtide rìektes baakojde gaavnedh, jìh dah vaestiedimmijste billijeh mah maehtieh dej soptsesidie båetedh. Almetjh maehtieh aaj sjaavodh gosse baaåhperdimmieste billieh mah

maehtieh sijjem irhkedh, jñh dannasinie muvht pryövoeh bearkadidh jñh töölledh dam maam eah gæssie-gan tjuerieh töölledh.

Jis leah daamtaj damteme guktie domtoes goh almetjh eah datnem skeejnh, dellie orrijieh jñjtjemdh eensilaakan tjïelkestidh. Gosse damth ij ektievuekie dutnjien buajhkah, juktie ij maamakt daejrieh dov dååjrehtimmiej jñh jielemevuekien bijre, muvhtene aelhkebe domtoes oktegh årrodh, jalhts datne viehkien gujth daarpesjh. Gellie almetjh leah måeresne juktie utnieh byjjesfaamoeh dejtie daaresjeh staaten ovmaahtojne, jñh dannasinie dah maehtieh viehkien hiejhtedh eannan dah leah dam pryöveme.

Almetje gie lea vædstoesoetem dååjreme jñjnñh lihkesadtjh åtna, geah dïsse vædtsoesoetese ovmessie vuekine krööhkestieh. Gosse dov lihkesadtje vaejvede, dellie vaejvie datnem aaj dæjpa, jñh gosse datne åadtjoeh soptsestidh dan bijre juktie sijhth daejredh maam maahth darjodh, vuj ih åadtjoeh dan bijre soptsestidh, dellie aelhkies saknan bætedh, jñh geervebe sjædta ektine årrodh.

Jis lihkesadtje datnine soptseste, dihte åtna datne leah jearsoes almetje, jñh datne tjoeverh dam iktesth mujhtedh. Ij leah aelhkies viehkine årrodh, mohte jis dovne almetje mij lea vædtsoesoetem dååjreme jñh daaresjæjja sjïere kultuvreste datneste bætieh man bijre datne ov-maehteles, dellie barkoem geervebe sjædta. Jalhts vihkeles lea jearsoes årrodh, ij almetjem doepmh jñh sutnjien goltelidh, læjhkan ij leah nuekies jis sijhth buerie viehkine sjïdtedh.

Datne tjoeverh vïssjeles årrodh gosse lihkesadtje maamakt dutnjien blutjkie, jalhts aelhkebe orreme jis satne lij dam hæmmoen namhtah jiehteme. Jalhts eah gaajhkh saemieh leah seammalaakan, jñjnñh saemieh utnieh vaejvies jñh geerve seksualiten jñh staelhpien bijre soptsestidh jñh dellie viehkien vaajtelidh. Jalhts ektievuekieh jeatjahtuvvieh, læjhkan mijen maadth-kultuvre lea mijjem liereme man bijre jñh guktie maehetebe ovmessie almetjigujmie soptsestidh.

Juktie maadtoe dan vihkeles saemide, vaejvies sjædta gosse vædtsoesoete maam lihkesadtje lea dååjreme sov fuelhkien jñjtjeguvviem jeatjahtahta. Jñjnñh relasjovnh leah vigkijste fuelhkine irhkesovveme, jñh daamtaj vigkie jielemem nåagkoedahta. Gosse dov slïekte lea dov voelph, dov fuelhkien viehkiehtæjjah jñh dah almetjh geajgujmie datne barkah, dellie vigkieh maehtieh vienesvoetem biejestedh, jñh daamtaj datne domtoes goh datne leah oktegh jieliemisnie viehkien namhtah.

Gosse daajrah ahte almetjh maehtieh identiteetem laehpedh, kaanne aelhkebe sjædta guarkedh mannasinie naan almetjh eah sijhth sijjen dajvem laehpedh jñh mannasinie dah pryövoeh sijjen staelhpide tjïekedh. Jis almetje veeljie nåekies maadtoste juhtedh ihke såaltjijste liepedh, dellie tjuaara aaj daejredh ahte satne daarpesje orre vuekide lieredh, jñh sijjesne årrodh mesnie maahth oktegh sjïdtedh jñh diëdtelgimmiem damtedh. Jis jåhtah,

kaanne geerve sjædta jïjtjedh kultuvrem dov maanide vedtedh, juktie dellie gujht geervebe lea slïektem råakedh, maadtosne årrodh jïh dov ietniengïelem provhkedh.

Jis jeatjah saemïeh utnieh datne leah dååsvereminie jïh ih saemïen vuekieh vuavkesjh, maahtah aelkedh jïjtjemdh væssjoehtidh, jïh dovne datne jïh jeatjah almetjh maehtïeh gihtjedh jis datne gujht saemïne leah. Jalhts mijjïeh maehetebe iktesth daarojne årrodh, læjhkan vååjnoes goh dovne saemïeh jïh daaroeh maehtïeh saemïen-voetem mööledh jïh viertïestidh jïh die aaj nænnoestidh gåessïe saemïe tjuara jïjtse saemïen-voetem laehpedh. Jis normi vööste vaadtsah, jïh sjïere-laakan dåmedh, dellie daamtaj almetjh aelhkïeh dov saemïen-voetem laejhtedh. Naemhtïe hov geervebe sjædta almetjidïe geah vædtsoesvoetem dåårejeme vædtsoesvoeten bijre soptsestidh, jïh geervebe aaj sjædta lïhkesadtjïe geah sijhtïeh maamakt darjodh jïh viehkïe sjïdtedh.

Gosse maahtoem åtnah sjïere vuekiej bijre, jïh histovrijem damth, kaanne aaj aelhebe sjædta naan veeljemh guarkedh. Maahtah goerkesadtedh, mïetedh, jïh vïssjeles årrodh gosse dåeriesmoeri bijre soptsestïeh, jalhts dah leah orre jallh sjïere dutnjïen. Tjoeverh dovne lïhkesadtjh jïh almetjem gie lea vædtsoesvoetem dååjreme bïhkïedïdïh, juktïe profesjonelle viehkïem åadtjoeh. Seammasïenten tjoeverh lïhkesadtjïen jïermïehtsvoetem mïetedh jïh fuelhkïen eventuelle daerpïesvoetem jïjnïh aajkan seahkarïdïh.

Å oppdage at en av dine kjære har vært utsatt for overgrep er å bli overmannet av et vell av følelser, som sjokk og vantro, fortvilelse, medlidenhet, redsel og bekymringer. For de fleste kommer også følelser som sinne, sorg og usikkerhet. Det er ikke uvanlig å føle trang til å skyve bort, benekte eller lete etter tegn på at historien er overdrevet, for derved å få tilbake fotfestet, og komme i et slags følelsesmessig le.

Skyldfølelse ser ut til å følge mange av de katastrofer og lidelser vi mennesker opplever. Noen ganger et mer eller mindre reelt uttrykk for at du kunne gjort noe annerledes, sett faresignalene tidligere, tolket utsagn og oppførsel klokere, og med det kunne beskyttet, vernet eller i det minste støttet din kjære på en bedre måte. Andre ganger er skyldfølelsen et uttrykk for vårt fellesmenneskelige behov for kontroll, for å slippe å være et offer for tilfeldighetenes spill. Har du skyld kan du endre deg, og dermed unngå at det vonde skjer igjen.

Med skyldfølelsen følger gjerne skam, eller skammen kommer som et svar på opplevelsen av å sees eller føle seg som mindreverdig. For noen er fortellingen om overgrep en enkeltstående hendelse, som kun «farger» de som er direkte involvert. For andre vil en slik fortelling være en bekreftelse på at man tilhører en dysfunksjonell familie, en utgruppe eller et stigmatisert folk. Kanskje er overgrepet det siste i en lang rekke av ulike krenkelser, generasjoner med overtramp og maktmisbruk.

Trangen til å handle får noen til å «gå fra dør til dør» for å søke støtte, få råd eller skaffe hjelp, gjerne i tillit til at man vil bli møtt med forståelse og respekt. Andre trekker seg tilbake, og kjenner en intens usikkerhet rundt hvem de kan gå til. Ordene er ikke så lette å finne, eller redselen for at fortellingen skal slå tilbake, befeste fordommer og/eller utløse reaksjoner som gjør mer skade enn gavn kan få noen til å tie, prøve selv å bøte på så godt man kan, eller rett og slett tåle det utålelige.

Har man gjentatte erfaringer med ikke å bli forstått, slutter man ofte å prøve å forklare seg. Omgivelsenes uvitenhet om ens egen erfaringsbakgrunn, tenkemåte og levesett kan oppleves så massiv at man ikke ser hensikten i å involvere utenforstående, selv om behovet for støtte er stor. Sinne over myndigheters gjentatte maktarroganse kan være så intens at enhver hjelp som gis gjennom offentlige instanser forkastes uprøvd.

En utsatt har gjerne mange pårørende, som ofte reagerer ulikt. Å se mange av dine kjære lide blir en tilleggsbelastning for deg som pårørende, og interne diskusjoner om hva man skal gjøre, eller kanskje nettopp mangel på slike diskusjoner, fører lett til ytterligere frustrasjoner og relasjonelle sår.

Søker en pårørende til deg er det først og fremst en tillitserklæring du bør forvalte vel. Det er aldri lett å navigere som hjelper i dette landskapet, men tilhører den utsatte og de pårørende en kultur du ikke kjenner godt, vil du møte noen ekstra utfordringer. Å være åpen, lyttende og ikke-dømmende er en forutsetning, men alene ikke nok til å være en god samtalepartner.

Vær tålmodig med samtaler som ser ut til å være mer preget av hinting enn direkte tale. Samer er like ulike seg imellom som andre folkegrupper, men mange vil være uvant med å snakke åpent om seksualitet, om interne vansker, eller om egen hjelpeløshet. Selv om ethvert samfunn er i endring, har vi alle kulturelle føringer for hva vi snakker om, til hvem og hvordan.

Den sterke tilknytningen til slekt gjør at den enes brøde rammer manges selvbilde og anseelse. Interne konflikter ødelegger som regel mange nære relasjoner på én gang, og kan gi store praktiske vansker. Når slekt er omgangskrets, din families viktigste støttespillere og

kanskje arbeidskollegaer, da skjærer interne konflikter over nære vennskap, og kan for noen gi en høyst reell følelse av å være ubeskyttet i en nådeløs verden.

Å vite at identitetsfølelse ikke er skrevet i stein, kan gjøre det mulig å forstå hvorfor noen strekker seg så langt for ikke å miste sitt eget miljø, sin egen menighet, eller forsøker så desperat å skjule egne vansker. Å flytte for å komme vekk fra et destruktivt miljø, eller bygdesladder, kan bety at man må forholde seg til fremmede måter å kommunisere og tenke på, risikerer utenforskap og kanskje direkte diskriminering. Det frarøver kanskje barna dine den daglige kontakten med slekta, og med sitt eget folk, og du mister muligheten til å hvile i det kjente og kjære som det å få snakke sitt eget morsmål er.

Å oppføre seg på en kulturelt uakseptabel måte utløser ikke bare andres misbilligelse i seg selv, det kan gjøre at du selv eller andre stiller spørsmålstegn ved hvor samisk du egentlig er. Norskhet føles for mange som noe umistelig, mens samiskhet ser ut til å kunne graderes, veies, måles og ikke minst mistes, både i samiske og ikkesamiske øyne. Det å bryte med normer og standarder for hva som er vanlig kan være nok til at det stilles spørsmålstegn ved hvor samisk du nå egentlig er. Slike tilleggsbelastning kan bremse både fortellinger om krenkelser fra den utsatte, og ikke minst de pårørendes valg, når de får kjennskap til ugjerningene.

Å kjenne levemåte, kulturelle verdier og historiens bakteppe kan gjøre det lettere for deg å forstå det som ser ut som uforståelige valg. Du kan vise innsikt, aksept og tålmodighet med problemstillinger som ellers ville virket fremmede eller overdrevne. Samtidig må du som hjelper balansere mellom å respektere familiens behov for å finne sin egen vei, bestemme sitt eget tempo, godta deres skepsis til å involvere utenforstående, og samtidig bistå til at den utsatte og familien får nødvendig profesjonell hjelp.

Teksten vil først stå på nordsamisk, deretter på norsk.

Logi jahkásaš veagalvádojuvvo. Dat lea rihkolaš dahku. Ášši ii dieđihuvvo politiijaide. Vearredahkki, veagalváldi, lea su viellja. Eatni ja áhči gáibádus ándagassiiaddojupmái dagaha ahte bávččagahtti ja ipmirmeahttumis vásáhus ferte čihkkojuvvot. Nieiddaš ii oaččo veahki giedahallat dan, vaikko dál livčče sáhttán ustitlaš ja jierbmás olbmot sáhttán veahkehit su ja su bearraša viidáset. Muhto sii geat livčče sáhttán veahkehit, eai oaččo diehtit ahte “Eivor” dárbbasa veahki.

Ná sáhttá maid dai dat dramáhtalaš dáhpáhus govviduvvot. Lea erenoamáš váttisgo veagalváldi lea su viellja: Stuora viellja gii livččii galgan leat su olmmái ja várjaleaddji lea šaddan áitá, ja eadni ja áhčči leaba bivdán Eivora čiegusin doallat dan ja vajálduhttit. Luohttevašvuohta lea hávvuduvvon dahje billohuvvon. Dat dagaha liige hástalusaid, go ná lagas oktavuoha lea gaskkal gillájeaddji ja veagalváldi. Lagamusat gevvot maid dai mángga guvllot deattu vuollái daid iešguđet lágan rollain mat sis seammás galggaše leat: sihke konfrontašuvdna ja váldet vára. Áhčis ja eatnis lea sihke veagalváldi ja gillájeaddji geaid galgaba váldit váras, ja okta dain eanemus heahpanaddi dilálašvuođain masa bearaš sáhttá šaddat.

Muhto Eivora dáhpáhusas lea okta komponeanta vel mii orru leamen eambo bávččagahtti: Váhnemiid vuohki movt soai giedahallaba dan maŋjel: gáibádus ándagassiiaddojupmái, ja gáibádus čiegusin dan doallat. Ollesolbmot, váhnemat geain lea fápmu defineret dilálašvuođa, gáibideaba ándagassiiaddojumi muhtumis gii dárbbasa juoidá áibbas eará. Eadni ja áhčči leaba bivdán Eivora čiegusin doallat ja vajálduhttit. Soai giddeba Eivora vásáhusaid, ja dainna fas dárbbu giedahallat daid. Sutnje geas lea ovddasvástádus, ii biddjo ovddasvástádus. Ja movt šaddá stuoravielja dovddastusain dasa maid lea dahkan, ja maid lea dahkan iežas unna oappáža ja soga vuostá? Bávččagahttima birra mitalus ii jávkka jávohisvuođain.

Min dihtomielas lea nannosit gitta Jesusa sánit Várresártnis dan birra ahte galgá jorgalit nuppi niera maid dai, dahje ándagassii addit iežas vašálaččaide. (geahča ovdamearka dihte Matteus 5, 39 dahje 18,22). Ándagassiiaddojupmi lea mávssolaš dahku, go lea vejolaš ja go áigi lea láddan dasa. Muhto go “ándagassii”, “jávohuhttin” ja “vajálduhttin” šaddá dat seamma, de giddeba váhnemat Eivora vásáhusa su sisa. Soai geat galggaiba leat su várjaleaddjit, šaddaba vásáhusa fángagoziheaddjit: soai lásseba vejolašvuođa giedahallat traumaid go gáibideaba jávohisvuođa ja vajálduhttima, - ja ándagassiiaddojumi.

Bures oaivvilduvvon ávžžuhusat girkolaš mielbargiin addit ándagassii leat šaddan veadjemeahttumis gáibádusat Eivorii. *Heahpaneapmi* dan badjel go ii leat duosttan mitalit ovdal, dahje ballu jearaldahkii “manne it leat ovdal dan mitalan?” bohtá lassin heahpaneapmái mii lea juo ovdalaččas.

“Duohtavuohta galgá dahkat din friddjan”, cealká Jesus. (Johannes 8.32). Dat guoská maidai olmmošgaskasaš beliide. Jus Eivora muittut ja hávit galget savvot, de ferte juoga *dáhpáhuvvat*: Eivor ferte mitalit movt son vásihii dáhpáhusa. Son ferte *iežas* duohtavuođa mitalit. Dárbbášuvvojit mielvázzit geat sáhttet leat mielde dakkár proseassas, dakkár mátkkis: Eivoris leat alddis čoavdagat maiguin rahpá dáid uvssaid - muhto dat gáibida duostilvuođa ja fámuid. Doarjaga eará olbmui.

Movt sáhtii Ipmil dán diktet geavvat? Lea jearaldat maid lea dehálaš beassat jearrat, maidai girku lanjain, olles dainna nođiin maid šaddá guoddit. Leago Eivor ožžon dan vejolašvuođa? Movt sáhtta dakkár proseassa fievrridit su viidáset? Nu guhkágo mii eallit, de ii leat goassege beare maŋjit mitalit.

Mii fertet leat gozuid nalde dan erohussii mii lea gaskkal ándagassiiaddojumi ja soabadeami. «*Forgive, but not forget*» lea leamaš čađat fáddá muhtun dain stuora soabadan-proseassain eará riikkain. Mearrideaddji lea oažžut vejolašvuođa mitalit, ahte muhtun guldala ja váldá vuostá, ja dohkkeha gillájeaddji muitaleami. Lea dehálaš dássi proseassas oažžut árpmu ja fámuid soabadit dainna mii lea dáhpáhuvvan, ja gávdnat geainnu viidáset. Sániid bokte sáhtta gávndot geaidnu eará dillái, eret heahpaneamis.

Mii jurddašit dávjá ahte Norga lea riika mas lea okta oktasaš kultuvra, muhto leago nu? Leat stuora erohusat dasa movt mii lahkonnaddat váttis jearaldagaid, ja geainna lea vejolaš hupmat ná hearckes fáttáid birra. Sáhtta go bearraša olggobeallái mannat daiguin? Sámi oktavuođas leat ovdamearkka dihte sohkačanastagain áibbas eará ja nannoset mearkkašupmi go muđui riikkas, ja gávdnajit eará lágan sohkačanastagat go dušše dat biologalaš sohka. Jus ohcala persovvna geasa luohtta, ja geainna sáhtta hupmat dakkár váttis vásáhusaid birra: makkár mearkkašumi oažžu dat? Geainna lea vejolaš hupmat dakkár hearckes eallindáhpáhusaid birra?

Maid dárbbáša Lisa go galgá leat mielvázzi iežas buori ustibii? Movt sáhtta “Lisa” leat mielde ja addit Eivorii duostilvuođa hupmat diakonain dahje báhpain? Makkár ovdagelbbolašvuođa sáhtta diakona dárbbášit?

Makkár lanja sáhtta girkolaš mielbargi leat mielde ráhkadeame, gos Eivor sáhtta vásihit ahte Ipmil ii dárbbáš dan ándagassiiaddojumi maid earát gáibidedje sus? Son soaitá beassat vásihit ahte Ipmil sávvá buresboahhtima su suhtui.

Muhtomin ožžot olbmot, nugo Eivor iežas dáhpáhusaiguin, dahje Lisa gii doarju su, luohttevašvuođa girkolaš bargiide. Dat lea buorre. Váldá guhkes áiggi oažžut luohttevašvuođa: movt sáhtta Lisa iskat dan ahte sáhtta go Eivor luohttit diakonii? Don soaitta vásihan ahte oáččut kommentára dahje jearaldaga mainna soaitá iskame sáhtta go duinna hupmat? Girkolaš mielbargiide sáhtta leat dehálaš atnit áiggi ja áicilit guldalit, ja iskat leago ipmirdan dan mii daddjui dahje dahkui. Mii fertet dárkilit čuovvut mielde dan ahte

ráhkadit oadjebas lanjaid váttis dáhpáhusaide. Mii ferte nanosmahttit iežamet vai šaddat buorit mielvázzit.

Ođđa dohkkeheapmi dasa mii dáhpáhuvai logi jahkásaččain gáibida ahte Eivor, ollesolmmožin, ferte mitalit ja gieđahallat dáhpáhusaid ođđasit. Profeššunealla lahkoneapmi gáibida ahte mii maiddai váldit ovddasvástádusa árvvoštallat makkár gelbbolašvuohta dárbbášuvvo: “Eivor” dárbbáša sihkkarit sihke terapiija-fálaldaga man earátgo searvegotti bargit fertejit addit, ja oažžut mielvázzi osku geainnus, muhtuma geainna hupmá čielgasit eksistensiála jearaldagaid dasa maid eallin lea sutnje dagahan.

En tiåring blir voldtatt. Det er en kriminell handling. Saken blir ikke meldt til politiet. Forbryteren, overgriperen, er hennes egen bror. Kravet om tilgivelse fra mor og far gjør at det smertefulle og uforståelige hun har opplevd, må gjemmes bort. Den vesle jenta får ikke hjelp til å håndtere dette, her skulle vennlige og kloke mennesker kunne hjulpet henne og familien hennes videre. Men de som kunne ha hjulpet, får ikke vite at «Eivor» trenger hjelp.

Slik kan denne dramatiske hendelsen også beskrives. Særlig vanskelig er det at overgriperen er hennes egen bror. En storebror som skulle være en venn og beskytter er blitt en trussel, og mor og far har bedt Eivor om å pakke inn og glemme. Tillits-båndene er skadet eller ødelagt. Når det er så tett forbindelse mellom offer og overgriper, skapes det ekstra utfordringer. De som er nærstående, havner også i et krysspress mellom ulike roller de helst skulle inntatt samtidig: både konfrontasjon og ivaretagelse. Far og mor har både en overgriper og et offer å ta vare på, og en av de mest skamfylte situasjoner en familie kan havne i.

Men det er én komponent til i Eivors fortelling som virker å være enda mer smertefull: Foreldrenes måte å håndtere dette i etterkant: kravet om tilgivelse, og kravet om taushet. De voksne, foreldrene, som har makt til å definere situasjonen, krever tilgivelse fra en som trenger noe helt annet. Mor og far har bedt Eivor om å pakke inn og glemme. De stenger inne Eivors opplevelser, og med det behovet for å bearbeide dem. Den som har ansvaret, blir ikke stilt til ansvar. Og hvordan blir det med storebrors erkjennelse av hva han har gjort,

og påført lillesøster og sin familie og slekt? Fortellingen om det vonde blir ikke borte av tausheten.

Jesu ord fra Bergprekenen om å vende det andre kinnet til, eller om å tilgi sine fiender står sterkt i vår bevissthet. (se f.eks. Matteus 5,39 eller 18,22). Å tilgi er en edel handling, når det er mulig, og tida er moden. Men når «tilgi», «tie» og «glemme» blir det samme, stenger foreldrene inne Eivors minne. De som skulle være hennes beskyttere, blir minnets fangevoktere: de låser muligheten for å bearbeide traumene gjennom å kreve taushet og glemsel, - og tilgivelse.

Velmente oppfordringer fra kirkelige medarbeidere om tilgivelse har blitt umulige krav for flere enn Eivor. *Skammen* over ikke å ha vågd å fortelle før, eller frykten for spørsmålet «men hvorfor har du ikke fortalt det før?» legger seg oppå skammen som er der fra før.

«Sannheten skal gjøre dere fri», sier Jesus. (Johannes 8.32). Det gjelder også i mellommenneskelige forhold. Skal Eivors minner og sår bli leget, må noe *skje*: Eivor må fortelle hvordan hun opplevde det som skjedde. Hun må fortelle *sin* sannhet. Det vil trenge medvandrere som kan være med på en slik prosess, en slik reise: Eivor har selv nøklene for å låse opp disse dørene – men det koster mot og krefter. Støtte fra andre er viktig.

Hvordan kunne Gud tillate at dette skjedde? Det er et spørsmål det er viktig å få lov til å stille, også i kirkas rom, med hele den tyngden det bærer med seg. Har Eivor fått den muligheten? Hvordan vil en slik prosess kunne føre henne videre? Så lenge vi lever, er det aldri for sent å fortelle.

Vi må være våkne på forskjellen mellom tilgivelse og forsoning. «*Forgive, but not forget*» har vært et gjennomgående tema i noen av de store forsonings-prosessene i andre land. Det er avgjørende å få mulighet til å fortelle, at noen lytter og tar imot, og anerkjenner den såredes fortelling. Det er et viktig stadium i prosessen med å få nåde og krefter til å forsone seg med det som skjedde, og finne veien videre. Gjennom ordene kan det finnes en vei til et annet landskap, ut av skammen.

Vi tenker ofte om Norge som et land med én, felles kultur, men er det slik? Det er store forskjeller på hvordan vi nærmer oss vanskelige spørsmål, og hvem det er mulig å snakke med om så følsomme temaer. Kan man gå ut av familien med dem? I en samisk

sammenheng har f.eks. slektsbånd en helt annen og sterkere betydning enn i resten av landet, og det finnes flere typer slektsbånd enn bare den biologiske slekta. Hvis man ser seg om etter en person man kan ha tillit til, og som man kan snakke med om så vanskelige opplevelser: hvilken betydning får dette? Hvem det er mulig å snakke med om sårbare livshendelser?

Hva trenger Lisa for å være medvandrers for sin gode venninne? Hvordan kan «Lisa» være med og gi Eivor frimodighet til å snakke med en diakon eller en prest? Hvilken forkunnskap kunne diakonen trenge?

Hvilke rom kan en kirkelig medarbeider være med og skape, hvor Eivor kan oppleve at Gud ikke trenger den tilgivelsen som andre krevde av henne? Kanskje kan hun få oppleve at Gud ønsker hennes harme velkommen?

Noen ganger får mennesker med historier som Eivor, eller Lisa som støtter henne, tillit til kirkelige medarbeidere. Det er bra. Det tar lang tid å opparbeide tillit: hvordan kan Lisa få testet ut om Eivor kan stole på diakonen? Kanskje har du opplevd å få en kommentar eller et spørsmål som kan være en test på om du kan være en det går an å snakke med? Som kirkelige medarbeidere kan det være viktig å bruke tid og oppmerksomhet på å lytte, og sjekke ut om man har forstått hva som blir sagt eller gjort. Vi må være våkne på at vi skaper rom som er trygge nok til å romme de vanskeligste fortellingene. Vi må ruste oss til å bli gode medvandrere.

En ny erkjennelse av hva som skjedde med tiåringen fordrer at Eivor, som en voksen person, må få fortelle og bearbeide hendelsene på nytt. En profesjonell tilnærming krever at vi også tar ansvar for å vurdere hvilken kompetanse som trengs: «Eivor» trenger antakelig både å få et terapi-tilbud som andre enn menighetens ansatte må gi, og få en medvandrers på troens vei, en å snakke med for å komme til rette med de eksistensielle spørsmål livet har påført henne.

TILGIVELSE OG FORSONING - DEL 2

AV BIERNA BIENTIE, PENSJONERT PREST FOR SAMER I SØR

Forkynnelsen skal man lytte til, tenker man i samiske familier. Men hva når presters og predikanter ord om tilgivelse og forsoning blir som piskeslag fordi predikanten ikke forholder seg til at forsoning er en tidkrevende og slitsom prosess? Da kan et godt forhold til kirke, bedehus og forsamling bli ødelagt.

Tilgivelse og forsoning krever både tid og hardt arbeid når saken er mer alvorlig enn for eksempel en nabokrangel om hunder og unger.

«Som en kristen skal du tilgi og deretter glemme, for det som er tilgitt, skal være glemt og borte for alltid!» Ordene kunne bli som piskeslag – billedlig talt – over en allerede mishandlet rygg. Det finnes personer som sier at de opplevde et nytt overgrep da det ble sagt: «Du må tilgi når et medmenneske ber om tilgivelse!» I tillegg til å ha lidd på grunn av overgrep, kunne de som nektet å tilgi, bli stemplet som ukristelige personer med harde hjerter.

Ofte har det blitt talt i generelle ordelag om tilgivelse. Man har ikke gjort noen forskjell basert på sakens karakter og alvorlighetsgrad. For det er stor forskjell på en vanlig nabokrangel om hunder og hverdagslige ting, og et overgrep. Man har ment at barn skal lære seg å si «unnskyld». Og når barnet hører noen si «unnskyld», så skal det svare: «ja vel, da!» og så kan leken fortsette. Men dette enkle mønstret kan ikke brukes når saken er mer alvorlig. Da må den som har gjort galt, overgriperen, være villig til å gå inn i en langt mer tidkrevende og slitsom prosess.

Sett at en som har opplevd et overgrep får høre en preken eller andakt med utgangspunkt i Matteus-evangeliet kapittel 18: *Da gikk Peter til Jesus og spurte: «Herre, hvor mange ganger skal min bror kunne synde mot meg og jeg likevel tilgi ham? Så mange som sju?»* Og så handler preken eller andakten om at alle bør ha det rette sinnelag som tilgir og tilgir. Men predikanten sier lite og ingenting om den som skal tilgis, først må be om tilgivelse og deretter være villig til å gå inn i en lang prosess. Predikanten gir heller ikke noen hjelp til å forstå slike Jesus-ord der Jesus setter tingen på spissen for å få fram sitt budskap. Han kunne for eksempel si: *Og om øyet ditt lokker deg til fall, så riv det ut og kast det fra deg! (Matt 18,9)*

Det er fare for at mange har fått et vanskelig forhold til kirke og menighet fordi det ikke har blitt undervist og forkynt at før en forsoning kan skje, må partene gjennom en forsoningsprosess. Generelt sagt må en forsoningsprosess ha disse momentene eller etappene: bekjennelse, anger, gjenoppsettelse og til sist forsoning.

Bekjennelse

Ethvert overgrep har sin historie som må tas fram i sin fulle bredde. Overgriper har som oftest lyst til å komme fort igjennom dette punktet. Det skal liksom være nok å si i generelle ordelag at det er begått en urett, men ikke si noe om hva som egentlig skjedde og gå inn på detaljer. Kirkens liturgi for alminnelig skriftemål og praksis for skriftemål for den enkelte kan ikke brukes som mal for bekjennelse og tilgivelse mennesker imellom når det gjelder noe så vanskelig som et overgrep. Den eldre generasjon i nordsamisk område er vant til alminnelig skriftemål og skriftemål for den enkelte der «den skriftende bekjenner sine synder for Gud og den som hører skrifte, og mottar deretter absolusjonen, som Guds tilgivelse».¹ Et skriftemål kan være unnagjort i løpet av en halvtime eller mindre. Det alminnelige skriftemålet går enda forttere unna. En dyptgripende bekjennelse må til selv om det er ubehagelig også for den som har lidd et overgrep.

Anger

Etter bekjennelse må det følge en anger der overgriper tar innover seg hva krenkelsen har ført til av smerte og fornedrelse. Overgriper må sette seg inn i offeret sin situasjon, bli berørt og bli stående ansikt til ansikt med smerte og tap av et positivt selvbilde. Overgriper må for all del ikke gå inn i det som er mest nærliggende: selvmedlidenhet – hvor man begir seg inn i tanker og følelser omkring sin egen person: at man kunne være så dum å rote seg opp i noe slikt og ødelegge for seg selv.

Gjenoppsettelse

Ofte hopper man over dette punktet. Overgriperen har jo både bekjent og angret. Hva gjenstår? Overgriper må si og vise i handling at han er villig til å endre sine gamle mønstre og strukturer som førte til et overgrep. Og så må en respektløs holdning byttes ut med en respektfull holdning og praksis. Dette tar tid, ofte lang tid.

Forsoning

Når de tre nevnte stegene er tatt, kan tiden være moden for å tilgi. Det er først når offerets verdighet er gjenoppsettet at det er en mulighet for at de to partene kan møtes i tillit. De første tre punktene krever mye av overgriperen. Det siste punktet krever mye av offeret.

¹ Sitat fra Skriftemål – alminnelige bestemmelser i Gudstjenestebok for Den norske kirke, del II
70

Offeret må være villig til å gi fra seg et «moralsk» overtak og legge fra seg våpen som kan brukes mot overgriper. Offeret skal derimot ikke pålegges å glemme, for et overgrep kan ikke viskes bort fra hukommelsen. Forhåpentligvis kan det hele huskes på en ny måte. Arret etter skaden kan ikke fjernes, det blir der. Men det verkende såret kan stelles. Puss og verk fjernes, og såret gis mulighet til å gro.

Å reparere, helbrede en ødelagt relasjon mellom en overgriper og et offer er en langvarig og slitsom prosess. Men hva med relasjonen mellom et overgrepsoffer og den eller de som forkynte at sårene etter et overgrep lett kan helbredes bare offeret tilgir og glemmer? Igjen må jeg peke på at forut for at et ødelagt forhold kan helbredes, må det til en krevende prosess med de nevnte momentene eller etappene: bekjennelse, anger, gjenopprettelse og til sist forsoning.

Forkynnere må være villig til å erkjenne at forkynnelsen om tilgivelse har vært mangelfull og overflatisk. Alt for ofte har ansvaret for at det skulle bli en forsoning blitt lagt på offeret og ikke på overgriperen. En slik undervisning og forkynnelse har blitt som piskeslag på en allerede såret rygg. En gjenopprettelse kan skje ved at det undervises og forkynnes på en ny og riktig måte.

Så må prester og forkynnere si til seg selv: «Ødelagte relasjoner må og kan repareres. Det gjelder også når forholdet til kirke og menighet har blitt ødelagt.» I hele tatt må håpet om at ødelagte forhold kan helbredes, holdes ved livet. Skadene etter alle typer overgrep kan helbredes. Det kan ta tid og koste mye, men forsoning kan skje. Gud som allting vet, kan gi styrke og mot til den som ber om det.

«Er det fint å bu her?» spurde eg.

«Det er trygt. Her er det godt,» var svaret

Personen budde det eg vil kalla litt avsides. Det var ikkje fordi at det var utanfor både by og bygdesentrum, men huset låg litt gøymd bort oppe i ein bakke. Det var langt å gå til naboar og eit stykke ned til vatnet. Så eg undra meg om det ikkje hadde vore finare litt lengre ned. Men, nei. Det var ein fin plass å bu.

Personen hadde ein bagasje, eit traume frå unge år. Ein gong i oppveksten, ein annan stad ved eit anna vatn, hadde eit enormt steinras gått på andre sida av vatnet og skapt ei flodbølge som tok både hus og folk. Om det no ikkje var eit stort fjell på andre sida av dette vatnet, så kjendest det likevel tryggare å bu litt opp i bakken – under eit fjell som var slakt og trygt for ras. Eg såg ikkje det nødvendige i det, men det var ikkje eg som skulle bu og trivast der.

Denne forteljinga har lært meg noko om kor viktig det er å lytta til den andre si forteljing. Som profesjonell eller hjelpar er det ikkje mitt syn eller mi oppleving av situasjonen som er det viktige. Først og fremst må eg prøva å forstå korleis den andre opplever situasjonen, ut frå sin bakgrunn og si historie. Og sjølv om vi har tilsynelatande same kulturelle bakgrunn kan vi altså bera med oss forteljingar som gjer at vi responderar heilt ulikt.

På eit seminar var det eit foredrag med tittelen «Likheten er så stor. Er det vanskelig å se forskjellen?». Bakgrunnen var eit arbeid om samar sitt møte med helsevesenet. Store delar av den samiske befolkningen er norskspråklege, særskilt i det sørsamiske området der eg arbeidar. Språk skal altså – i utgangspunktet – ikkje vera ei utfordring. Her kan ein likevel bli lurt. For det første: Er norsk førstespråk eller andrespråk? Er norsk følelses-språket eller har ein andre måtar å uttrykka kjensler på? Og vidare: I kor stor grad er ein van med å setja ord på det ein opplever? Og kor lett har ein for å ta kontakt med eit offentleg hjelpeapparat? Det er sjølvstøtt individuelt, men det er nok rett å sei at den samiske befolkninga ofte har ein høgare terskel for å ta kontakt med offentleg hjelpeapparat enn den norske. Det kan ha med fleire faktorar å gjere. Det eine er at ein har vore van med å klara seg og ordna opp sjølv. Ein ber ikkje om hjelp med småsaker, men når ein då tek kontakt så er det alvor. Det andre er at ein kan kjenna seg utrygg på det offentlege. Fleire har erfaringar med at samisk er mindreverdig og har undertrykt eller skjult sin samiske identitet i ulike situasjonar. Og om ein ikkje har møtt direkte negative haldningar, så har ein i svært liten grad, kanskje aldri, opplevd at samisk kultur har blitt verdsett i møte storsamfunnet, inkludert kyrkja. Nye generasjonar som kjem til kan ha meir varierte erfaringar i nyare tid, men det likevel historie

som har satt sine spor i familie og miljø. Eit tredje faktor er at ein kan ha eigne ordningar for å søka støtte eller hjelp innad i miljøet. Ved helseplager kan det vera lesarar eller helbredarar som ein har kontakt med. Denne kontakten er gjerne indirekte, det vil sei at andre i familie-krisen står for kontakten. Elles kan familie og slektningar ha særskilte hjelpe- og støtteroller. Set utanifrå, frå eit «norsk storsamfunn-perspektiv» kan det då sjå ut som at det ikkje er noko problem eller at ein ikkje vil ta imot hjelp sidan ein ikkje søker kontakt med eit offentleg hjelpeapparat. Det treng likevel slett ikkje vera tilfelle. Det kan vera at ein først søker støtte der ein har ein felles kultur-forståelse som handlar om meir enn det talte språket.

Korleis kan så ein «utanforståande» kyrkjeleg medarbeidar vera til støtte og hjelp til nærstående i utfordrande situasjonar? Det er – som alltid – viktig å etablera tillit i relasjonen. Og vidare – som alltid – vera nyfiken og interessert i det den andre har å fortelja. Og så må ein ta med seg det eg har lært frå historia innleiingsvis. Ein har ikkje nødvendigvis same referanseramme som den ein møter. Den andre må få fortelja og forklara sine opplevingar og vurderingar. Men så kan ein òg på eiga hand auka sin kunnskap og kjennskap til den bakgrunn, kultur og tradisjon den andre står i. Det er viktig at den som treng eller søker hjelp slepp å driva full opplæring i samisk historie og tradisjon. Om ein ikkje er utlært etter å eller lest eit par bøker frå samiske miljø eller tatt nokre studiepoeng i samisk kultur, så er det likevel langt meir enn ingenting. Og det å bli møtt med litt kjennskap og kunnskap til sine forhold gir ofte større tillit og kan opna opp for samtalen. Det kan òg gjera at den som kjem opplever seg og sin bakgrunn verdsett.

Til sist vil eg ta med ein liten lærdom eg har fått. Ordtak er ikkje nødvendigvis likelydande på norsk og samisk tradisjon. Vi kjenner til på norsk at «den som tier samtykker». I samisk tradisjon er det heller slik at «den som tier samtykker ikke». Eller som eg ein gong vart forklart det: «Den som teier stilt er så totalt usamd at det er uråd å finna ord for det.»

TRYGGE ROM I LOKALKIRKENE I SÁPMI

AV MARIA STEINSVIK, PROSJEKTMEDARBEIDER «DET HAR SKJEDD MITT BARN»

Gjennom flere år har Kirkelig ressurscenter mot vold og seksuelle overgrep brukt begrepet trygge rom når man snakker om å skape de nødvendige rammene for at mennesker skal oppleve kirken som et godt sted å være med fravær av overgrep og vold. Dette arbeidet har også brakt med seg ressurser og materiell som kan brukes også i samiske samfunn for å skape trygge rom. Noe av dette materiellet finnes også oversatt til samiske språk.

Disse ressursene danner en faglig ramme for arbeidet med å skape trygge rom for alle, og er relevante uansett hvor i landet menigheten befinner seg. Det er derfor ikke de rådene som er å finne i nevnte materiell som løftes i denne teksten, fordi det ligger en forutsetning at dette materiellet finnes tilgjengelig for alle som ønsker å få tak i det til sin menighet.

Utfordringen ligger kanskje ikke i at det ikke finnes materiell eller fagstoff, men at terskelen for å ta det i bruk er høy, eller fordi fokus i staben ikke ligger på det, slik at den faglige oppdateringen knyttet til feltet blir fraværende eller kun en personlig interesse, og ikke en felles stabsoppdatering. I en del tilfeller i Sápmi blir også de konkrete tekstene i sin helhet et veldig «norsk» produkt, som kanskje ikke treffer hverken samiske områder, og muligens ikke andre minoriteters gjenkjennelse heller. Jeg vil i denne teksten løfte noen konkrete utfordringer for så å si noe om hvordan man kan fra lokalkirkens side legge til rette for å skape trygge rom i samisk kirkeliv.

Språkforskjeller, kulturforskjeller og ulike forventninger

Å åpne seg for å fortelle om så sjelsettende opplevelser som overgrep er, krever for de aller fleste forståelse, tid og rom. For oss, i våre områder, er en grunnleggende kompetanse og forståelse for hvilken kultur vi tilhører hos de vi skal fortelle det til, vesentlig. To/tre særlige utfordringer kan være snublesteiner på veien til det gode, trygge rommet.

For det første er språk og språkforskjeller og kulturforskjeller vesentlig å ha en bevissthet om. Dette er særlig de ansatte i kirkens ansvar å forholde seg til og legge til rette for. Den som kommer med sin opplevelse, enten det er av overgrep eller av det å være nær en utsatt, har ikke en forpliktelse til å ordlegge seg for at den ansatte skal forstå, og har ingen plikt til hverken å fortelle mer enn ønskelig, ei heller å bruke annet språk enn det man nødvendigvis bruker for å formidle følelseslivet.

Situasjonen for de fleste samer i Norge er at man i hovedsak behersker godt norsk, og for en god del er det også førstespråk. Men for dem som har samisk som førstespråk ligger det dermed klare utfordringer i å skulle formidle noe så komplisert og dyptliggende følelsesmessig som et overgrep er, på et annet språk enn morsmålet. Det kan sammenliknes med en norsktalende blir bedt om å formidle sin fortelling på et andrespråk, uansett hvor godt en behersker det. I det ligger det en oppfordring til menigheter der det bor samer, at

man særlig innenfor diakonifeltet sørger for å ha en nødvendig språkkompetanse for å møte menneskers erfaringer.

For mange samer som har norsk som førstespråk, er det likevel av stor betydning å møte sitt eget hjertespråk, samisk, i dette møtet. Det handler om å bli hilst på på samisk, og om man bruker bibelvers eller salmer til trøst og hjelp, så gis det rom for å bruke det på samisk. Den største terskelen for dette er da ikke hvorvidt den som kommer med sin fortelling ber om det eller ikke, men om den ansatte frimodig tilbyr det. Det betinger igjen at den ansatte faktisk kjenner til muligheten for å hente fram bibelvers på alle tre samiske språk via bibelselskapets nettsider, eller at man har samiskspråklig bibel/nytestamente/tekstsamlinger tilgjengelig, og at man kjenner til hvilke salmer som finnes på samisk som fungerer til dette. Et godt forarbeid i stab i å kjenne salmer, innhold i dem og kunne syng dem er også en god måte å lage grunnlag for å kunne tilby dette til de som kommer. Her kan både kantor, prest og andre ansatte ha konkrete bidrag i at staben får et verktøyskrin av gode salmer, tekster og bønner som finnes på både norsk og samisk.

Det kulturelle språket, inklusive stillheten, ord som sies mellom linjene og ikke minst de muntlige lignelsene, kan også i noen tilfeller skape skiller som gjør det vanskelig eller til og med oppleves som umulig å ta initiativ til samtale for den utsatte eller nærstående. Hvis den som bærer fortellingen ikke tror at de kirkelige medarbeiderne er rustet til å ta imot de som kommer med det de har med seg, så kan den som har behov for å komme oppleve en slik avstand at den ikke engang tar kontakt. Dette handler for eksempel om å akseptere at stillheten i en samtale som et uttrykk, om å forstå innholdet i den fortellingen du møter som ikke direkte forteller om overgrep, men er en av de typiske samiske fortellingene som inneholder livsvisdom og dermed relevante drypp som skal fortelle noe om den situasjonen vedkommende står i. Et annet aspekt er når den kirkelige medarbeideren, i beste mening, biter seg merke i og kanskje tar tak i det de selv mener er viktige elementer i samtalen, uten å sjekke med den de møter at dette er et ønske eller behov å fokusere på.

Et eksempel på dette er en fortelling om en mor som ba om noen å snakke med om troslivet etter å ha opplevd at sønnen fortalte om overgrep. Etter at hele prosessen med avdekking, politianmeldelse, rettsak og ikke minst se at sønnen både fikk hjelp og at det, heldigvis, gikk godt med barnet, satt denne forelderen igjen med det hun beskrev som tomrom. Ikke i hverdagen, men i arbeidet med å gjenopprette eller stabilisere eget trosliv. Hun fortalte helt klart at det å være en kristen hadde vært viktig, men hele prosessen hadde vært en utfordring ikke bare for henne, men for hele familien, i hvordan de så på seg selv også som kristne. I et av møtene med den presten hun fikk kontakt med, kom det også fram at familien tilhørte en av de læstadianske forsamlingene i området. Hun fortalte at den opplysningen endte opp med å ødelegge det de hadde begynt på. De første samtalene hadde vært gode samtaler med rom for mye refleksjon, og hun hadde opplevd å møte bibelvers som kom til å bety mye for henne seinere. Men i det hun "røpet" sin læstadianske

tilhørighet, opplevde hun at samtalen endret seg. Hennes subjektive opplevelse var at denne presten a) hadde fordommer, og b) glemte fokuset på hennes åndelige helse, og fokuserte mer på hvordan forsamligen hadde handtert dette. Hun fortalte blant annet at presten hadde spurt om ikke det å delta i det lokale gudstjenestelivet kunne være et bedre alternativ enn å tilhøre forsamlingen.

Det betyr ikke at hennes opplevelse er en korrekt gjengivelse av hva som faktisk skjedde, ei heller om denne presten hadde den typen fordommer hun opplevde. Det som faktisk betød noe, var hennes opplevelse av at samtalen mistet sin verdi, og at det denne presten formidlet, uansett hensikt, ikke var til hjelp. Det er også et signal om at hvor fokus i samtalen legges, har betydning for den nærstående.

En lokalkirke som tydelig legger til rette for å skape rom der alle, uansett bakgrunn, kan delta, kan bidra til å åpne dørene. Der de ansatte har en grunnleggende kompetanse på hvilke kulturelle ulikheter som eksisterer i eget område, og i ulike sammenhenger er tydelig på at kirkens rom er åpent for alle uansett tilhørighet og bakgrunn, familieforhold og så videre, så bidrar det til den allmenne oppfatningen om at man har et hjem i sin kirke. Noen konkrete eksempler på dette er at på samme måte som lhbtq+- mennesker kan oppleve at kirken tar dem på alvor når det flagges med regnbueflagget i kirkens flaggstenger, så har samer, kvener og andre nasjonale minoriteter en umiddelbar gjenkjennelse når ens eget flagg er synlig. Om kostnaden ved å ha flere flaggstenger er stor i investeringsøyeblikket, gir det kanskje en gevinst i at de som bor i lokalmenigheten opplever tilhørighet.

DET HANDLER OM MITT BARN

JANNE-MONICA A. KAARIGSTAD, LEDER KURS- OG VEILEDNINGSENHET VED VIKEN SENTER. TEOLOG MED TILLEGGSUTDANNING I SJELESORG OG TERAPI

En skjellsettende sjelesorgserfaring

«Du, vi har en pasient, Maja, som ønsker samtale med prest men også sånt skriftemål – det er vel det det kalles... Har du mulighet i løpet av uka? Hun vil helst ha det før vi starter ordentlig opp med behandlingen. Vet ikke helt hva det gjelder men vi i teamet tror det kan være lurt.» Terapeuten kom fra møte i et av behandlingsteamene hvor de hadde snakket om de nye pasientene som var ankommet Viken senter. Vi avtalte samtaletid og jeg undret meg hva Maja ville med henvendelsen.

Maja innledet samtalen med å fortelle litt om sin bakgrunn. Hun var i 40-årene, oppvokst i en stor samisk familie i en bygd i Finnmark. Nå var hun gift og hadde barn i skolealder. De bodde i hennes hjembygd der familien var del av en læstadiansk forsamling. Maja hadde slitt lenge og kom inn til behandling med diagnoser knyttet til angst og depresjon. Jeg opplevde henne som tydelig, rolig og fattet. På spørsmål om hva hun ønsket å samtale om – ble hun litt stille men så kom det: «Jeg har slitt så lenge og skjønt at hvis jeg skal kunne ha håp om at denne behandlingen skal hjelpe meg så må jeg snakke sant om livet mitt... Om hva jeg har opplevd... Det betyr at jeg vil bryte budet om at du skal hedre din far og din mor...» Maja pustet tungt og fortsatte med å si: «Jeg vil komme til å si ufordelaktige ting om både mine foreldre og andre nært rundt meg men jeg vil at du og Gud skal vite at jeg ikke tar lett på det... Jeg gjør dette for meg selv og min egen familie i håp om at ting skal bli bedre.»

I samtalen sa hun noe mer om hva det vonde var – det handlet om overgrep, om fortielse, om skam. Lojaliteten til familie og forsamling var sterk. Maja var redd for hva som ville skje med henne og omgivelsene når hun først åpnet opp for sin historie. Redd for egne reaksjoner, hennes forhold til de rundt seg og deres forhold til henne dersom historien ble kjent. Hun sa også noe om redselen for hva de andre pasientene i behandlingsgruppen ville tenke om hennes bakgrunn som same og som del av læstadiansk forsamling.

Det ble ikke noe skriftemål men heller flere samtaler. Ved å komme inn på hva Bibelen sier om foreldreskap, om ivaretagelse av «de minste» og om urett – kjente Maja en slags frihet til å kunne fortelle om det vonde uten å gå på akkord med budet. Å høre om Guds omsorg for henne gjorde noe med forståelsen av lojalitet. Måten hun og hennes historie etter hvert ble tatt imot av andre – både terapeuter og pasienter - gav henne en trygg nok ramme til å kunne snakke om det vanskelige og til å jobbe med egen heling.

For meg ble møtet med Maja en skjellsettende sjelesorgserfaring. Betoningen av budet, den sterke lojaliteten til familien og forsamlingen, hennes oppfattelse av taushetskultur og skam

gjorde meg mye mer oppmerksom på hvordan kultur, teologi og overgrepssproblematikk henger sammen. Dette er noe som jeg møter i flere av erfaringstekstene. Vi, kirkelige medarbeidere, utfordres både til å se sammenheng samtidig som vi hjelper til å skjelne mellom de enkelte deler. For meg handler det om å gjøre et godt arbeid med å forstå hvem jeg snakker med, at jeg jobber med min teologi og søker kunnskap om hva overgrep gjør med den utsatte og de rundt.

Samtalene med Maja gjorde meg også mer bevisst min egen rolle og makt som prest. I begynnelsen var jeg som Gud selv for Maja. Nå setter ikke jeg likhetstegn mellom meg selv og Gud – langt derifra! Likevel, så må jeg ta til meg at for Maja og andre jeg har møtt, så settes ikke dette skillet like klart. Kanskje en skremmende tanke i forhold til hva vi tenker om vår tjeneste? Samtidig gir det muligheter dersom vi er bevisst vår posisjon, vårt ansvar i forhold til å ha den andres liv i våre hender og har et ønske om å møte mennesker der de er i forhold til åndelige og eksistensielle spørsmål. Det siste handler om å være en medvandrer som tør å la den andre lede an på ei indre reise som jeg som sjelesørger ikke helt vet hvor ender. Enkelte av erfaringstekstene beskriver nettopp hvordan overgrep også gjør stor skade på tro og åndelig liv. Dette har jeg møtt i min tjeneste og derfor utfordrer jeg oss til å være utholdende medvandrere.

I arbeidet med denne teksten har jeg snakket jeg med flere medarbeidere Viken senter på om hva de har erfart i forhold til pasienter med samisk bakgrunn. Noen ting går igjen. Flere fortalte om den doble skammen en del pasienter bærer med seg. Den første handler om skammen over å være same – en følelse av å ikke god nok i utgangspunktet sett i forhold til andre nordmenn. Den andre er knyttet til overgrep du ikke kan eller vet hvordan du skal snakke om. Skam og skyldfølelse uttrykkes både hos overgrepsutsatte og nærstående familiemedlemmer. Mangelen på språk for følelser og seksualitet er også kjent. Under behandlingen på Viken senter ser vi at undervisning om blant annet følelser scorer høyt hos pasienter. Å få begreper som hjelper meg å snakke om det vonde og å skjønne at mine reaksjoner er normale ut fra det som har skjedd, gjør noe med min selvforståelse.

I møte med overgrepssproblematikk, så er det forskjell på å være aleneprest på bygda og å jobbe som prest ved en institusjon med høy traumekompetanse. Samtidig er det noe som er likt - det handler om hvordan vi møter den andre. Jeg tenker at dette er det viktigste. At vi har en væremåte som innbyr til åpenhet og tillit. At mennesker som bærer tunge byrder kan øyne håp om heling i møte med oss.

VIKEN SENTER:

Viken senter er en ideell diakonal virksomhet som skal fremme psykisk helse og livskvalitet gjennom behandling, forebygging, sjelesorg, fagutvikling og forskning. Stiftelsen har et særlig fokus på landsdelens behov, brukernes medvirkning, samt åndelige, eksistensielle og relasjonelle spørsmåls betydning for psykisk helse.

HJELPEREN OG HANS/HENNES OPPLEVELSE AV HJELPELØSHET OG AVMAKT.

ROLF STEFFENSEN, PREST I LULESAMISK OMRÅDE

Hvordan bidra til å styrke hjelperen, individuelt og kollegialt.

Å erkjenne og akseptere sin egen sårbarhet er en avgjørende forutsetning for at den kirkelige medarbeideren skal kunne være en hjelper for andre.

I boken om Den sårede hjelperen har Henri Nouwen, vist hvor viktig det er at hjelperen selv søker hjelp for å se og anerkjenne sine egne sår. Om så ikke skjer, er sannsynligheten stor for at hjelperen aldri noen gang blir en reell hjelper. For det er i forlengelsen av smerten og sårene at empatien ligger. Det er ut av anerkjent og delt sårbarhet at tilliten, framtidstroen, håpet og kjærligheten, dvs de helbredende kreftene, næres og vokser.

I dialog- og forsoningsarbeidet som i mange år har pågått i lulesamisk område, har vi i stor grad søkt kontakt med, og erfaringer fra andre marginaliserte og utsatte grupper og mennesker i andre deler av verden. Overalt har vi fått bekreftet hvor avgjørende innstillingen til en selv og sitt eget er. Den sør-afrikanske presten Michael Lapsley har gjentatte ganger understreket at alle mennesker har potensialet i seg til å være både offer og overgriper. Det er omstendighetene og graden av ubalanse i relasjonene til andre som bestemmer. Det er viktig å være klar over at også overgriperen med stor sannsynlighet har vært offer for andres overgrep. Dette gjelder også ved seksuelle overgrep. Seksuelle overgrep oppstår først og fremst først og fremst i spenningen mellom makt og avmakt, dvs i asymmetriske relasjoner.

For samiske samfunn er det spesielt viktig å være oppmerksom på hvor fundamentalt skadelig fornorskningen og demoniseringen av den samiske identiteten har vært. Blant konsekvensene finner vi alle former for relasjonelle skader. Skader som i neste omgang har påført folk stor skam og avmaktsfølelse.

Det er også viktig å være klar over hvilken pådriverrolle kirken har spilt, historisk og fram til i dag. Fortsatt i dag er samers mistillit mot kirken og andre samfunnsautoriteter utbredt. Denne mistilliten rammer også den kirkelige hjelperen, som ofte uten å ha reflektert over det, samtidig er representant for et historisk mektig, og i noen sammenhenger, ødeleggende patriarkat.

Det tar gjerne lang tid og stor grad av tålmodighet å vinne tillit. Det er ingen selvfølge at kirkelige medarbeidere skal vinne utsatte samers tillit.

Hvordan komme i posisjon?

Det viktigste, tror jeg, ligger i det å kunne vise at man tåler virkeligheten, tåler smerten og skammen. Det skjer aldri på det upersonlige planet, men i det personlige møtet der hjelperen fort avslører hvorvidt det er kontakt med egen skam og smerte.

Min erfaring er at den som trenger og søker hjelp, har en egen «radar» for hvem som er åpen og hvem som ikke er det, hvem det går an å snakke med og hvem det ikke går an å snakke med. Spesielt utfordrende er det når også det kirkelige miljøet selv er rammet av overgrep, direkte eller indirekte. Bare det å ha kjennskap til, og enda mer å håndtere kunnskap om overgrep innenfor et samisk kirkelig miljø, krever stor grad av bevissthet. Ganske enkelt fordi spørsmålene om lojalitet og tillit umiddelbart vil utfordres.

Som en hovedregel bør ingen kirkelig medarbeider måtte akseptere en type taushetsplikt som innebærer at man må bære kunnskapen om overgrep alene. Når det skjer kompromitteres ansvaret og alvoret som ligger i det å vite, og nødvendigheten av å måtte bringe videre. I en stabssammenheng er det dessuten helt avgjørende at enhver medarbeider som i sin tjeneste kan ha behov for å vite, må informeres. I situasjoner der du alene vet, vil det fort kunne reises spørsmål både om lojalitet og motivene bak. I en samisk kirkelig sammenheng, og ut fra den rollen som kirken har spilt gjennom historien, vil det kunne være svært ødeleggende.

Som en annen hovedregel bør enhver kirkelig medarbeider som støtter og hjelper mennesker som har vært utsatt for overgrep, tilbys profesjonell og/eller kollegabasert veiledning. Ikke minst for å ta på alvor at hjelperens egne livserfaringer og sårbarhet i slike situasjoner også vil kreve oppmerksomhet. Hvis ikke vil faren for overføringer, både i møte med offer og overgriper, kunne skape mange uheldige situasjoner.

INTERVJU: HVA TRENGER DEN KIRKELIGE MEDARBEIDEREN I MØTE MED DE SAMISKE SAMFUNNENE?

MED LOVISA MIENNA SJÖBERG, FØRSTEAMANUENSIS VED SÁMI ALLASKUVLA /SAMISK HØYSKOLE, DOKTORGRAD I TEOLOGI OG RESSURSPERSON I SAMISK KIRKELIV

Hvis en kirkelig medarbeider som ikke kjenner det samiske samfunnet begynner å jobbe i en samisk menighet, hvilke grunnleggende kunnskaper eller holdninger kan være en plattform som den ansatte kan bygge på for å være en relevant person for samer å oppsøke?

Det kommer an på hvilken menighet du begynner i. Er det i kjerneområdet vil jo for eksempel språk være relevant, mens det kanskje ikke vil være like relevant andre plasser. Jeg tenker også at om en fagperson kjenner seg utrygg, så finnes det kurs, for eksempel samisk historie som det er viktig å bygge sin kompetanse på. Det er også viktig å være trygg på seg selv. Det er viktig å kjenne til samisk historie, samfunnsliv og sånn, men det er også viktig å ikke gjøre seg for mye bilder av hva det samiske samfunnet er, for også det samiske folk er ulike mennesker. Kunnskap tynger aldri, sier en på samisk. Det finnes masse bøker å lese, det finnes kurs å ta, man bør begynne i den enden. Jeg synes ofte jeg hører at det ikke finnes, og hvordan skal jeg gjøre, men det finnes. Og hvis man begynner å lese det, så har man et bedre utgangspunkt for å stille spørsmål som man lurer på.

Det ble drøftet tidligere dette med kultursensitivitet. For meg er det er litt forlegent ord. Det er jo mennesker dette er, ikke kultur, så det å kjenne til ulike sjatteringer, hverdagslig religiøs praksis, hva er vanlig og så videre er viktige. Kjenne læstadianismen er også bra, særskilt i lule- og nordsamisk område, samtidig er det viktig at man tar imot de som også tenker at det ikke er viktig, de som er helt sekulær, eller frikirkelig, at en ikke legger den byrden på den andre at han eller hun skal leve opp til et visst antall kriterier for hva det betyr å ha en samisk identitet. I sørsamiske områder har ulike frikirkelige retninger satt sitt preg på kirkelivet. Jeg tenker at sensitivitet er veldig viktig. Jeg vet gjennom mitt arbeid på høyskolen at samisk ungdom iblant synes at det legges en byrde på dem med masse ting de burde kunne eller vite, i kraft av å være seg selv. Og der bør ikke kirken legge ytterligere sten til byrden. Slekt for eksempel, kan være viktig, men det er ikke viktig for alle, og det kan fungere svært ulikt.

Tenker du at kompetanse er et viktig poeng for de som er ansatt i kirkene i Sápmi?

En bred kunnskapsbase i staben eller hos den ansatte er viktig. Jeg tenker at når man jobber i kirken så er man i en ansvarsposisjon/forhold, til de som kommer der, du møter dem som ansatt i kirka, ikke som privatperson, og da er det viktig at man ikke er så opptatt av seg selv.

Altså, ja, hvordan blir jeg mottatt nå, hvordan blir dette her, at man ikke er så selvopptatt på en måte. Og om situasjonen gjør en usikker, at en heller tar opp det, at nå forstår jeg ikke helt, det kjennes som om noe blir sagt mellom linjene her, at man kan godt si det. Det er jo selvsagt i alle yrker, at man er profesjonell. Jeg ser at både kirken og skolene generelt kan slite med profesjonalitet i samiske områder. Den norske ansatte blir veldig opphengt i sin egen rolle. Det er veldig viktig å bare være det man er tenkt skal være. Er man diakon, så er man det, er man prest så er man det.

Jeg tenker sånn i menneskelige møter, kanskje spesielt når man møter miljøer som man ikke helt forstår seg på, an man for det første tar seg god tid. Det er ikke sikkert at folk ikke vil forklare, men det er jo heller sånn at om du for eksempel spør vanlige kirkegjengere hvorfor tar du nattverd, kan du forklare hva det innebærer for deg, kan du forklare ... altså, det er ikke så lett for noen å svare på det, og det er jo også slik i samiske miljøer, så har man ikke tenkt så mye på hvorfor man gjør ditten eller datten, det er jo en ting. Når man da møter det, så er det å ta seg god tid, og det å odle sitt eget "jeg forstår faktisk ikke dette, jeg må tenke annerledes", at man tillater seg selv å ikke hoppe for fort til en konklusjon. Man må prøve å orientere seg uten å være altfor konkluderende. Og det tar tid, og det er tid man ofte ikke har.

Jeg vil sette advarselstegn ved at om det finnes en samisk medarbeider, at man så skyver over alt ansvar for det samiske arbeidet på den personen, så at den ikke får lov å være bare rådgiver, kateket, diakon eller trosopplæringsmedarbeider. Men heller sammen bygge opp en samisk kompetanse i hele staben.

Det skal ikke være den som kommer til samtale som skal gi den samiske rammen rundt samtalen. Det skal den som arbeider i kirken på forhånd ha satt. Det er også viktig at kirkene lokalt er tydelig på holdning til hvem som har ansvar for overgrepene, uansett de ulike holdningene som måtte finnes hos enkeltmennesker i menigheten. Kirkens rolle er å tydelig støtte de utsatte, og de som er åpne og har tatt stilling, slik at de igjen får trygghet til å være en støtte for både utsatte og nærstående.

Kan det å ta ansvar for å opparbeide en fagkompetanse være et slags terskelproblem, at kunnskapen eller kompetansen finnes på innersiden av terskelen, men at det å gå over den terskelen er en utfordring?

Jeg tenker det som er formelt, bøker, doktorgrader og slikt, det kan man jo lese, men det igjen tar tid. Når du først har lest det, så stilles du også til ansvar, og det ansvaret skal jo følges opp. Jeg tror det er noe allmenmenneskelig, at det er vanskelig, at "dette var mye mer komplisert enn jeg hadde tenkt". Man skyver det kanskje på, at man vil ha det enkelt, og så forenkler man jo også dette. At samer er sånn og sånn, at samisk kristendom får likhetstegn med læstadianisme, og at det er slik og sånn. Man vil gjerne ha at den samiske

gruppen skal være mer enhetlig, så at man lettere kan kategorisere, og man har kanskje en fascinasjon for ting, men ser ikke på det som kunnskap. Det uformelle er kanskje også enda mer krevende.

Hva kan det bety for et samfunn som Kautokeino der du bor, at kirka åpent tar opp temaer rundt vold og seksuelle overgrep og jobber med å skape rom for de nærstående til å få bearbeidet og ha noen å snakke med om det å ha opplevd overgrep så nært innpå? På hvilken måte kan dette ha overføringsverdi til andre menigheter i Sápmi?

Jeg tror det er kjempeviktig at kirken er åpen, fordi det mangler arenaer overalt for å prate om den menneskelige eksistensen, og kirken kan være en arena for det. Både for å bygge kunnskap, men også få samtaler omkring temaer, og søke trøst. Jeg tenker at Kautokeino også før har vist seg å være ganske langt framme i disse spørsmålene. Her har det vært en mannsforening som arbeider mot seksuell vold, et eksempel på at også har våget å ta tak i ting over tid. Jeg er også glad jeg også kan si at jeg ikke er kjempeoverrasket, for det presser seg nok fram etterhvert, og det gjorde det, og det er fint. Og når vi som (samisk) majoritetssamfunn tør, så kanskje det også blir lettere for andre.

Jeg tror det er en hjelp at andre har fortalt og gitt plass til erfaringene. Det har for eksempel vært tematisert i NRK Sápmi i det siste. Men når det gjelder kirka, så må man jo ha tillit til de kirkelige medarbeiderne, at de tar ansvar og er til å stole på. Jeg vet ikke om man kan kommet rundt det, for sånn er det.

På lærerutdanningen her ved høgskolen har vi for eksempel fokusert på dette med taushetsplikt, at det kan være både en sosial trygghet og verdens verste sosiale press. Det kan virkelig være både og. Det tror jeg man må drøfte allment. Det samme med åpenhet. Jeg tror man må tørre å utforske mange andre måter å gjøre ting på, og å snakke om dette med små samfunn. Det tror jeg mange har brent seg på, også ubevisst, at man kanskje kommer inn i et rom, og så er det folk man har truffet i andre sammenhenger, og så tilkjenner man det, og da kan det bli rar stemning, og alle de kjenner jo så hverandre. Da er det usynlige regler internt for hva man annonserer eller ikke. Så det kan være sånn at man kanskje som utenforstående kjenner følelser som "hva trampet jeg over nå for rar grense", men det er kanskje også et trekk ved det denne åpenhetstankegangen, eller hva man skal si.

Hvordan tror du denne åpenhetstankegangen påvirker?

Man må være sensitiv, det tar tid. Man må ha en tanke om at åpenhet også er ulikt. Man kan tenke seg for eksempel at det nok viktig for de fleste at - jeg er ikke psykolog så jeg må uttale meg som menneske-, men jeg tenker mer på denne åpenhetskulturen en ide i samfunnet om

at man skal prate, prate, prate, men for noen kan det være slik at når det blir allment kjent at det har hendt, så er det nok. Mennesker er så ulike, det er ikke sikkert alle har behov å elte detaljene, at man har behov for å berette det for et annet menneske, at det kanskje man vil ha for seg selv. Og at det er ikke eneste vei til salighet å fortsette og prate, men at man får være vanlig. At man har fortalt at det har skjedd, og så være en vanlig person etter det hvis det er det man ønsker. Uten at det stilles mer krav, men at noen vet, og det er nok. Men jeg tenker gravende detaljer, jeg tror ikke det er ... hvem skal man fortelle og hvorfor, skal man fortelle fordi kirken eller hjelpeapparatet forventer seg det? Eller skal man gjøre det fordi man selv har behovet? Det er alltid farlig med sånn typisk hegemonisk konkludering med at i vår tid er det sånn. Det kan godt være åpent for flere måter å handtere overgrepshendelser på og sin egen historie etter at man har fortalt.

Er fortrolighet et bedre ord enn åpenhet?

Ja, jeg tenker kanskje det skal være takhøyde for å si hva man har opplevd, men ikke ha press på å sitte og prate, eller fortelle detaljer, det kan man gjøre om man vil, men om man ikke vil så må det være greit. Det er noe med at kirken ikke skal bidra med å legge byrde på den byrden noen allerede bærer. Det viktigste for deg er at du forteller. Kirken behøver ikke være belærende om å være bedt, og ikke legge til sine egne syn. Kirkelige arbeidere har meransvar for hva dem sier og hvordan dem møter folk enn den som kommer, så de må tenke seg om mer på hva de selv sier enn hva den som kommer og forteller. Man vet Johan Turis fortellinger om ulvejakt, så sier jo at man må tenke ut ni måter å drepe ulven på, og man må tenke mest på den man skal bruke sist. Når det er farlige ting som truer livsgrunnlag, så ikke vær så snar. Tenk over hva man vil, for det du sier etterpå får tyngde.

Å skape åpne arenaer er viktig, men fortell ikke folk hvordan de skal være åpne. Utfordringen er å skape et rom der det finnes kompetanse, der det finnes åpenhet, der du skaper sikre rammer, men fortell ikke hvordan folk skal være åpne, og om hva. Man behøver å skape rommet, men tenk over hvordan man bygger det. Man må tenke, det er som med Johan Turi. Når jeg bygger opp kurs omkring tro og livstolkning på Samisk høyskole, så tenker jeg over at jeg ikke vet hva som kommer til å skje. Jeg legger regler. Ingen andre enn studenter får delta, det som kommer her, blir her. Nittini ganger av hundre kommer det ikke opp noen følsomme ting, men så kommer den ene gangen der noen plutselig forteller noe. Den personen skal ikke behøve å angre på at han har plumpet ut med byrden, og da må han vite at det blir her. Du skal ikke behøve å kjenne på klump i magen etterpå og lure på om din historie kommer ut til andre. Så det å skape en god ramme rundt ting kan være en god ting.

På hvilken måte tror du en samisk bakgrunn, med det vi vet om den kollektive bakgrunnen, påvirker hvordan samfunnet forholder seg til de nærstående etter overgrep?

Altså for det første så vil jeg skryte av samisk ungdom i hele det samiske området, som er så utrolig dyktig på å drøfte, de har seminarer, de bygger kompetanse og sånt, og bygger gode arenaer. Det må jeg si, fremtiden er ungdommen. Altså, heldigvis, de er flinke. Men jeg tror det ligger noe i det, at det kan være tungt å komme ut med sin overgrepshistorie i det samiske samfunnet. Det kan være bra at man bærer byrden sammen, for den byrden er allerede der allerede før det er sagt. Den hemmeligheten er faktisk en større byrde for et samfunn i lengden før man forteller, og jeg tror det er viktig at når noen har fortalt offentlig, at andre går ut og sier; - det var bra at du sa det, det var fint at du sa det, at man sier det offentlig eller i sosiale medier, som det ofte er nå.

Også at de som ikke er direkte berørt går ut og støtter, og jeg kunne gjerne sett at predikanter var ute mer, og gjerne ahkkut (eldre kvinner), som ofte har en sterk rolle i lokalsamfunnet. Man behøver ikke si så mye, men bare åpent si at man støtter. Jeg skulle ønske at gutter også skulle i større grad gikk ut og fortalte, jeg tror noen opplever et større machopress, så jeg skulle ønske at yngre gutter fikk rom til å gjøre det. Så, sånn tenker jeg. Jeg vil jo gjerne gi ros til dem som tør, og at jeg vil dem skal vite at det er mange rundt dem som støtter dem.

Få sagt at det er noen som prater om dem på en god måte. Og kanskje minne de unge på at de også husker på at de eldre faktisk har levd et liv, de har kanskje også har vært utsatt, eller dem har nærstående som er utsatte. Kanskje har de valgt å tie et helt liv om seg selv og andre. Overgrep er ikke noe som har startet nå, altså, så man må ha i bakhodet at om de virker avvisende, så kan det være at det også vekker noe i dem. Jeg husker en eldre person sa til meg, at det måtte man jo bare godta, sånn var det bare. Det må de unge huske på, at det kan være derfor eldre tier iblant.

Men det er utrolig vondt å måtte velge, altså. I sterkt fornorskede områder, så er det vondt å vite at når dette kommer ut så blir det knyttet til samisk identitet. Det bør kanskje kirka og ikke minst media tenke over; er dette knyttet til identitet, eller er det knyttet til seksuelle overgrep? En bør tenke over; "må det alltid slås opp på den måten", for det blir jo virkelig en ekstra byrde. Det skjer jo ikke fordi du er samisk, men fordi enkeltpersoner har problem med vold knyttet til seksuelle relasjoner, tenker jeg, at man befri ungdommer fra å føle at det på en måte en del av identiteten.

Tenker du at det, satt på spissen, settes likhetstegn mellom overgrep og identitet?

Av og til kan det nok oppfattes sånn. Media har kjempeansvar der. Hos norsk ungdom blir det ikke sånn, de tenker ikke i like stor grad at dette går ut over hele mitt folk, og hvordan skal det gå med dem, og det blir pinlig for mitt lokalsamfunn, eller for nordmenn generelt, men som samisk ungdom må du tenke på ikke bare det, men det er ytterligere stein til byrden fordi det blir knyttet til en allerede stigmatisert gruppe.

Din forskning er jo nært på både åndelig praksis og tradisjon. Kan du se noen åndelige praksiser i din forskning som du tenker at kirkens medarbeidere kunne hatt mer kunnskap om eller tatt i bruk, på en slik måte at det kan være til hjelp i møtet med nærstående til overgrepsutsatte?

Jeg tenker at kirken kan være en læringsarena, også rundt praksisene hjemme. En arena for å legge opp til å dele kunnskap. Og de kunnskapene kan være ulikt hjemmets, men gi rom for å se at de som kan de kan, og de som ikke kan får lære. Da er det småting som kan gi en trygghet. For eksempel, lære om å velsigne, som er vår praksis, eller det er alltid noen som ser, og selv om du ikke har fortalt det du har opplevd til noen, så har Gud sett det, og Gud vet hvordan det var. Og det kan være en trøst. Gud er alltid på barnets side og legger aldri på dem ansvar for voksnes handlinger. Det kan være viktig å minne om især når overgrepene handler om barn.

Jeg har ikke skrevet så nøyaktig om det i forskningen min, men har gjennom jobb fått mange samtaler om dette. Mennesket er skapt i Guds bilde, og kroppen også. Den kan vi arbeide med, og også ha glede av. Tradisjonelt kan man også tematisere jorda som kropp, og når du gjør inngrep i en kropp, så får det konsekvenser. På samme måte er det mulig å snakke om seksuelle overgrep. Da er det ikke om du ville det, eller om du tenker at det var du som på en måte oppfordret til det, som er det sentrale, men det er alltid fokus på selve inngrepet og ansvaret hos den som utfører det. Den som har makt alltid har mer ansvar, for overgrep og inngrep er et maktspørsmål. Selv om det ligger masse sølv i dette berget som jeg kan ta ut, så betyr det ikke at det ikke er en synd å ta det ut. Det fører til et år som ikke er så lett å lege, og ikke kan gjøres ugjort.

Man kan knytte det til synd. For det at du tar mer enn det som er din del å ta. Det er en sterk stamme i samisk tenkning; å takke for min del, og unne andre sin del. Det å begå overgrep er å overskride den grensen. Du tar mer enn det som var din del, og det er en synd. Det var ikke ditt det du tok. Mye av det jeg har skrevet om handler om det, egentlig også om selvkontroll. Det må være tydelig at det er den som har tatt for seg av det som ikke var hans/hennes å ta, som bærer det hele ansvaret for overgrepet. Om det å være menneske og vekten av å ta ansvar finnes det mange fortellinger om i samisk tradisjon. Fortellinger som sier at et menneske må anerkjenne at jeg ikke vet når jeg skal dø, det vet bare Gud, og jeg har ikke lov til å, eller bør ikke overskride grensene. Jeg skal ikke speadjat, altså plyndre, hverken jorda

eller mine medmennesker, selv om jeg kan, og så det ser man tydelig i den samiske fortellingen om dommedagen. På dommedagen skal alle de språkløse dømme oss, og vi skal ikke dømme dem. Hundene først, så kommer trærne, og så kommer alle dyr, og de forteller deg alt det gale du har gjort, og du får ikke si noen ting. Da er det du som er språkløs, det er det som skjer på dommedag. Derfor må du alltid tenke over alt du gjør, tenker og sier, og særlig i forholdet til de du er i maktposisjon til.

Tematisere slike historier eller annen lokal kunnskap, kan man gjøre for å styrke selvfølelse og identitet, selv for dem som ikke har lært disse fortellingene hjemme. De som har lært det hjemme, kan bli minet på dem, og får styrket denne kunnskapen. Å bygge samfunn er å bygge folk. Det finnes ressurser i samisk fortellertradisjon og praksis som tematiserer det å være menneske, og ved å løfte fortellingene kan man få styrket samisk identitet. De fortellingene inneholder moralske aspekter som viser at slikt som vold og overgrep ikke er greit innad i det samiske samfunnet. Vi ser i disse fortellingene at de tematiserer rett og feil.

Husk at fortellinger har vært det samiske samfunnets måte å teoretisere på. Klart, noen er bare underholdning, men det har vært en måte å diskutere galt og rett, ondt og godt. Det er teori, i disse fortellingene. Det nytter ikke å si jo, men vi lever ikke sånn lengre, men vi lever jo ikke i Bibelens tid heller, men vi leser jo og bruker den for det. Fortellingen er en rikdom og en skatt som samiske barn og unge uansett om de har lært dem hjemme, må få tilgang til, dette har jo vært i det samiske samfunnet alltid, man har ikke vært dummere enn andre, man har hatt systemer som tar tak, men grunn av at man har blitt kneblet så har man mistet sine tradisjonelle verktøy. Og da blir det vakuum. Du er ikke norsk, men du har heller ikke de samiske verktøyene.

Men som en del av trosopplæringen, så tenker du at det å skape det å få opplæring i å velsigne, er en måte å lære at man hører til hos Gud, for å si det sånn?

Man kan alltid velsigne, det er jo bra. Da påminner man seg selv om att man er i Guds forvar, og det er godt. Det er godt om kirken kan bekrefte til de som er utsatte at uansett hva en har opplev er en Guds barn. Jeg tror at man må tenke over hvordan vi prater om dette. Hvis jeg sier til de unge at jo, nå vet vi at i det samiske samfunnet er det masse problemer, og kjempehøy terskel for at prata om dette så det kunne legges en del premisser. Jeg kan heller begynne i en helt annen ende. Jeg kan si at deres kropp er skapt i Guds bilde, og det står i Bibelen at det er Guds tempel, og i samisk tradisjon så finnes det masse fortellinger og ordspråk, og praksis, som også tematiserer dette med kropp, men også det med overgrep. For det har jo selvfølgelig vært et system for det før, innen det norske samfunnet sa at det systemet er bare tull, gjør heller sånn her. Dermed har det blitt fragmentert, og det er jo en direkte konsekvens av fornorskningen. Men det igjen, løft fram at det samiske samfunnet har vært et robust samfunn, at det ER et robust samfunn. Hadde ikke folk stått på hadde vi

ikke hatt et språk, vi hadde ikke hatt høyskole og sameting, vi hadde ikke hatt noe. Man begynner heller i den enden, i stedet for å begynne med å si at vi har mistet alt, at vi har blitt fratatt noe. Og ikke nok med det, vi ble slått og utnyttet. Man må tenke igjennom, hva er det man vil, og hva er målsettingen. Er målsettingen at alle skal komme med sine verste hemmeligheter, eller er målsettingen et robust samisk samfunn?

Kan det være en utfordring i en sekulær kirke å løfte fram historier som synliggjør en annen åndelighet enn en tradisjonelt luthersk åndelighet? Dette med varsler, at du ser og hører ting andre ikke ser. Det vi har lært hjemme som noe ufarlig sees i tradisjonell vestlig tradisjon på som psykisk sykdom? At for oss står dette ikke som en kontrast til kristen tro?

Ja, og det kan heller løftes fram som å være en måte å være kristen på. At det også er sånn verden, fungerer. Samtidig kan mye av det som er åndelig på den måten kjennes fremmed eller vanskelig å ta tak i for en norsk kirkelig medarbeider. Da er det bedre å søke hjelp hos en som har kunnskap om tradisjonene. Begynn med det som er enklere og ikke krever at en trør like varsomt. Som samisk kirkegjenger kan man også noen ganger reagere på dårlige historiekunnskaper hos kirkens ansatte, og kanskje iblant en manglende forståelse for at man selv er en del av makten. Når kirkelige arbeidere ringer meg, og spør "hvor skal jeg begynne", så sier jeg begynn med lokal historie. Jobb hardt og les på. Det man mangler, det kan man ikke bare få. Man må jobbe for det. Man må selv gå veien. Lokalhistorie er mer ufarlig.

Jeg tenker, i en generasjon på svensk side av Sápmi og noen på norsk side også, så er nesten alle nakenfotografert av rasebiologer. Det påvirker forholdet til kropp. Kirken var på flere plasser behjelpelig med denne fotograferingen. Jeg tenker ikke at folk i det samiske samfunnet tenker dette er greit å leve med, men det er nok trolig en større terskel for kontakter med svenske og norske institusjoner generelt på grund av sånne deler av historien. Og så blir det enda verre når storsamfunnets institusjoner går inn og sier nå må dere fortelle, det er så bra. Det har liksom ikke vært så veldig bra, å fortelle til de svenske/norske institusjonene, for der fikk man ingen hjelp, men ble kanskje fratatt ungene, så resultatet er det finnes ingen tillit der. Jeg tenker jeg vi må jo selv bygge opp, det er greit å hente kompetanse utenfra, men vi må jo selv få tatt tak, og sånn som det er i Kautokeino nå, det kjennes som det kommer innenifra. Nå vil vi prate om det, nå vil vi ha dette på dagsordenen.

Nå er jeg kanskje litt urettvis, men nettopp der er den historiske kunnskapen også blant kirkens folk viktig. Samiske studenter trenger også å få vite at det ikke var kjempedårlig og så ble det bedre og bedre. De må vite at det faktisk var ganske bra på 1600- 1700 tallet, og da var forholdene ganske ok fram til rasismen ble satt i system, industrialiseringen og alt rundt det. Siden da gikk det kjepprett ned, og det verste, jeg sier ikke at det var perfekt tidligere,

men det var nok mye bedre da. Man satt i beslutningsorganer, man hadde en råderett. Men tvangsforflytningene og grensestengningene under de to seneste århundrene, hva det har skapt av traumer både for dem som ble flyttet og dem som var der, og så for det som må leve med dette i generasjonene etterpå. Dette må den som jobbar i kirken i samiske områder må vite om det. Altså vi har jo forsonings og sannhetskommisjon, som er norsk. Hvorfor kunne man ikke heller samarbeide over landegrensene, og heller la det ta fem år til, når vi vet at grensestengningene er en så stor del av problematikken med de historiske traumene?

“Det har skjedd mitt barn” er et viktig prosjekt, som tar utgangspunkt i de som står en overgrepsutsatt nært. Mange i de samiske samfunn er berørt av denne problemstillingen. Det er også mange kirkelige ansatte, frivillige og deltakere i gudstjenestefellesskap og andre deler av menighetens og lokalsamfunnets liv. Noen har egne erfaringer av overgrep og av å være en nærstående, og også overgriperne tilhører kirken. I denne boka møter vi bidragsytere med viktig erfaring og kunnskap, forankret i en samisk kontekst. Boka er forankret faglig og kirkelig i miljø der samer har vært viktige bidragsytere. Vi er tilfredse med at dette materialet som kan hjelpe oss å møte den samiske og læstadianske befolkningen med kompetanse og respekt nå finnes.

Kirken skal tro på, støtte og stå på den utsattes side. Dette gjelder på alle nivåer. Også nærstående er utsatte gjennom at de er nær et menneske som bærer med seg erfaringer av overgrep. Fra kirkens langvarige diakonale arbeid og sjelesorg vet vi at overgrep også kan gi skader og sår på menneskers åndelige helse. Kirken har et særlig ansvar for å legge til rette for at disse sårene kan få leges i trygge rom i kirken man hører til i. Som biskoper med særlig ansvar for samisk kirkeliv vil vi være med og arbeide for at kirken lokalt har kunnskap og virkemidler til å kunne skape trygge rom og gode møter for mennesker med erfaring av vold og seksuelle overgrep. Dette gjelder både den som er utsatt, nærstående eller overgriper.

Kirken har i mer enn 20 år hatt et arbeid som erkjenner og tar innover seg av overgrep skjer. Vårt mål er at slike hendelser *ikke* skal skje lenger. Dette må være et kontinuerlig arbeid, og har de siste årene blitt særlig løftet fram i Sápmi. Vdet er positivt at erfaringer av vold og overgrep kommer fram i lyset. Vi vil uttrykke vår medfølelse med de som bærer slike erfaringer.

‘Sannelig, jeg sier dere: Det dere gjorde mot én av disse mine minste søsken, har dere gjort mot meg.’ Matt 25, 40

Vi er ikke troverdige og ansvarlige dersom vi ikke også møter overgriperne med respekt og fastholder vedkommendes skyld og ansvaret den skyldige har. I mindre sammenhenger, som f eks de samiske samfunn, er det ekstra krevende med åpenhet fordi dette kan true de tette bånd og nære relasjoner, som er uerstattelige for mange.

Vårt håp er at ressursheftet tas i bruk i alle våre menigheter, og at det kan være med på å skape trygge rom og gode rammer for alle som søker til kirken for støtte og fellesskap.

Olav Øygard

Ann-Helén Fjeldstad Jusnes

Herborg Finnset

Nord-Hålogaland biskop

Sør-Hålogaland biskop

Nidaros biskop

Nordsamisk og norsk bibeltekst

2. Samuelsbok 13, 1-22

Davidá bártnis Absalomis lei čáppa oabbá gean namma lei Tamar, ja Davidá bárdni Amnon ráhkásmuvai sutnje. 2 Amnon beanta buohccái oappás Tamara dihte. Muhto go Tamar lei eadneviđá, de Amnona mielas orui veadjemeahtun dahkat sutnje maidege. 3 Amnonis lei Jonadab-nammasaš ustit, Davidá vielja Šima bárdni, hui ráđđás olmmái. 4 Jonadab dajai Amnonii: “Manne don nie skurtnját iđedis iđedassii, gonagasa bárdni? Itgo mital munnje?” Amnon vástidii: “Mun lean ráhkásmuvvan Tamarii, vielljan Absaloma oabbái.” 5 Jonadab dajai: “Veallán sengii ja dahkalutta buohccin. Go du áhčči bohtá geahččat du, de daja sutnje: ‘Divtte mu oappá Tamara buktit munnje borramuša ja ráhkadit dan mu oaidnut, nu ahte mun beasan borrat dan su gieđas.’”

6 Amnon veallánii ja dahkaluttai buohccin. Go gonagas bođii geahččat su, de Amnon dajai: “Divtte mu oappá Tamara bohtit ja gáhkket munnje moadde gáhku dás mu oaidnut, vai mun beasan borrat daid su gieđas.”

7 Dalle David bijai sáni Tamarii šlohttii: “Mana vieljat Amnona vissui ja ráhkat sutnje borramuša.” 8 Tamar manai vieljas Amnona vissui gos son lei veallámin. Son válddii dáiggi, duhppii dan ja láibbui gáhkuid vieljas oaidnut ja goikadii daid. 9 Muhto go son válddii bánno ja fálai gáhkuid Amnonii, de son biehttaliige borramis ja gohčui: “Olggos dás, juohkehaš!” Go buohkat ledje mannan, 10 de Amnon dajai Tamarii: “Buvtte borramuša deike oadđingámmárii, vai mun beasan borrat du gieđas.” Tamar válddii gáhkuid maid lei gáhkken, ja buvtii daid vielljasis oadđingámmárii. 11 Muhto go Tamar geigii daid Amnonii vai son beassá borrat, de Amnon dohppiige su ja dajai: “Boađe ja veallá muinna, oabbán!” 12 Tamar dajai: “Vielljan, ale heahppáshuhte mu! Dakkára ii oaččo dahkat Israelis. Ale daga dakkár fasttes dagu! 13 Gosa mun dalle manašin heahpadiinnán? Ja buohkat Israelis anášedje du skealbmán. Jeara baicce gonagasas, son ii vissásii gieđde mu dus.” 14 Muhto Amnon ii dáhtton gullat su; son lei niidii ilá gievra, illastii su ja veallái suinna veagal.

15 De Amnonis cahkiidii stuorra vuostemiella Tamara guovdu, stuorit go ráhkisvuolta mainna son lei ráhkistan su. Son dajai Tamarii: “Lihka ja čáhpot dás!” 16 Dalle Tamar dajai sutnje: “Ii nu, vielljan! Jos don dál áját mu eret, de dagat vel stuorit vearddagu go maid juo leat dahkan.” Amnon ii goit dáhtton gullat su, 17 muhto rávkkaibálvleaddjis ja dajai: “Áje olggos dán nissona ja lohkkat uvssa su maŋis!” 18 Tamar lei gárvodan guhkessoajat biktasa, dakkára maid gonagasa nieiddat atne olgguldabivttasin nu guhká go elle ain nieidan. Go bálvleaddji lei dolvon su olggos ja lohkkadan uvssa su maŋis, 19 de Tamar botkkuhii muoldda oaivvi ala, gaikkodii iežas guhkessoajat olgguldabiktasa, bijai gieđaid oaivvi ala ja

manai doppe huikki. 20 Su viellja Absalom dajai sutnje: “Leago du viellja Amnon leamaš duinna, oappážan? Sonhan lea du viellja, oro jávohaga dán áššis alege divtte dan čuohcit váibmosat.” Nu Tamar bázii vártnuheapmin ássat vieljas Absaloma vissui. 21 Go gonagas David gulai dáid fearániid, de su moarri cahkiidii. 22 Muhto Absalom ii dadjan Amnonii ii sánige; son vašuhii su, danin go Amnon lei heahppášuhtán su oappá Tamara.

En tid senere hendte dette: Davids sønn Absalom hadde en vakker søster som het Tamar. Henne var Amnon, en annen av sønnene til David, blitt glad i. 2 Amnon lengtet slik etter Tamar, søsteren sin, at han kjente seg rent syk. For han så ingen mulighet til å komme henne nær, siden hun var jomfru. 3 Men Amnon hadde en venn som het Jonadab. Han var sønn av Davids bror Sjima. Jonadab var en svært klok mann. 4 Han sa til Amnon: «Hvorfor er du så nedtrykt hver eneste morgen, kongssønn? Vil du ikke si meg det?» Amnon svarte: «Jeg elsker Tamar, søsteren til min bror Absalom.» 5 Da sa Jonadab til ham: «Legg deg til sengs og lat som om du er syk. Når så din far kommer for å se til deg, skal du si til ham: La Tamar, søsteren min, komme og gi meg mat. Hun kan lage den til her mens jeg ser på, så jeg kan få den av hennes egen hånd.»

6 Amnon la seg og lot som om han var syk. Da kongen kom for å se til ham, sa Amnon: «La Tamar, søsteren min, komme og lage et par hjerteformede kaker mens jeg ser på, så kan jeg få dem av hennes egen hånd.» 7 Da sendte David bud hjem til Tamar og sa: «Gå til din bror Amnons hus, og lag til maten for ham!» 8 Og Tamar gikk hjem til sin bror Amnon, der han lå til sengs. Hun tok deig, knadde den og laget til kakene mens han så på, og hun stekte dem. 9 Så tok hun pannen og tømte dem ut foran ham. Men han ville ikke spise. Amnon ba alle gå ut. Og da de var gått, 10 sa han til Tamar: «Bær maten inn på soverommet, så jeg kan ta imot den av din egen hånd.» Tamar tok kakene hun hadde laget, og bar dem inn i rommet til sin bror Amnon. 11 Men da hun rakte dem fram til ham så han kunne spise, grep han fatt i henne og sa: «Kom og ligg med meg, søster!» 12 Men hun svarte: «Nei, bror! Krenk meg ikke. Slikt gjør en ikke i Israel. Gjør ikke en slik skammelig handling! 13 Hvor skulle vel jeg gå med min skam? Og du, du vil bli regnet blant de skamløse i Israel. Snakk heller med kongen, for han vil nok ikke nekte deg å få meg.» 14 Men han ville ikke høre på henne. Han tok henne med makt, krenket henne og lå med henne.

15 Da ble Amnon fylt av et brennende hat til henne. Han hatet henne sterkere enn han før hadde elsket henne. Han sa til henne: «Reis deg og gå din vei!» 16 Hun svarte: «Nei, bror! Sender du meg bort, vil det være en enda større ugjerning enn den første du gjorde mot meg.» Men han ville ikke høre på henne. 17 Han ropte på tjenestegutten sin og sa: «Få henne ut herfra og lås døren etter henne!» 18 Tamar hadde på seg en sid kjole med lange ermer, for kongens døtre gikk kledd slik så lenge de var jomfruer. Tjeneren viste henne ut av huset og låste døren etter henne.

19 Tamar strødde støv på hodet, rev i stykker den side kjolen hun hadde på seg, og med hånden på hodet gikk hun skrikende bort. 20 Da sa hennes bror Absalom til henne: «Har din bror Amnon vært sammen med deg? Ti nå stille, søster, han er din bror. Ta deg ikke nær av dette!» Så ble Tamar sittende ensom og forlatt hjemme hos sin bror Absalom.

21 Da kong David fikk høre om dette, ble han brennende harm. 22 Siden sa ikke Absalom et ord til Amnon, verken godt eller vondt. Han hatet Amnon fordi han hadde krenket Tamar, søsteren hans.

TEKSTREFLEKSJON TIL TAMAR-TEKSTEN AV MARIA STEINSVIK

Dette er en av de tekstene i Bibelen som forteller at overgrep ikke er en moderne handling. Det er ikke noe nytt. Det har vært et så viktig tema allerede for flere tusen år siden, før Jesu tid, at det er beskrevet gjennom Bibelen. Overgrep har skjedd, og det finnes ord som forteller.

Det er flere grunner til at den er viktig. For det første er det satt ord på i seg selv. Fortellingen er løftet fram, den har ikke blitt skjult. Det er nok en grunn til at denne fortellingen ble tatt med da samuelsbøkene ble skrevet. Det fikk også i ettertid store konsekvenser for hennes slekt, både for broren og faren. Men for oss mennesker i ettertiden er denne teksten en påminnelse om at Gud kjenner overgrepsfortellinger, og han ser at dette skjer. For det andre så kan vi både kjenne igjen reaksjoner fra de som får vite om dette, og vi kan se at disse reaksjonene også hender i dag.

For de som har opplevd overgrep har denne bibelteksten mange ting å kjenne igjen.

Den som selv har vært utsatt kan kjenne igjen Tamar sin reaksjon. Hun prøver å forhindre det som skjer, og vet at noe blir ødelagt for alltid. Hun prøver til og med å si at også overgriperen kommer til å bli kjent som en skamløs, uten at det hjelper. Hun vet at det broren gjør er galt, og sier også når han etterpå sender henne vekk, at det å jage henne er en urett, det også, i tillegg til den han allerede har gjort henne. Hun opplever å få beskjed om å tie og tåle hos den andre broren.

Hatet som broren, overgriperen, fylles med, er kanskje også kjennbart. Når noen har gjort en forferdelig handling, en synd mot et medmenneske, så er det å la hatet overta en enklere løsning enn å innrømme sin skyld og ta på seg ansvar. Hatet gjør at man også beskylder den utsatte, han vil ha bort henne som kan bevitne den ugjerningen han har gjort. Hatet rommer den synden broren også gjør mot Gud når han krenker Tamar.

De som har møtt fortellingen om overgrep fra noen de kjenner, har kanskje grunnlag for å forstå Absalom, den andre broren. Han slutter å snakke med broren Amnon, han hater ham, ja han går til og med så langt som å ta hevn og drepe broren etter hvert, noe som får enorme

konsekvenser for han selv og resten av familien. Samtidig sier han til Tamar at hun ikke skal ta seg nær av dette- kanskje sier han det fordi han ikke vet hvordan han skulle kunne gjøre noe med det. Det er en smertefull påminnelse om våre uperfekte liv, og at vi tar valg som kan oppfattes både som sårende og vanskelig. Om at vi også i møtet med andres vanskelige fortellinger har bidratt til at det får forbli taust. Det er også en påminnelse om at det vi gjør når vi møter overgrepfortellinger også har betydning. For Tamar var nok brorens ord egnet til å skape sår, fordi han ville be henne tie stille, mens Amnon, overgriperen så kanskje sin brors hat.

Deres far, kong David, blir brennende harm når han får høre hva Amnon har gjort mot Tamar. Det er en påminnelse om at det er flere som røres og blir berørt når overgrep skjer. Samtidig var det nok godt for Tamar at hennes opplevelse av å bli krenket, bekreftes av blant annet hennes far, som blir svært sint. Et annet aspekt er også det at ikke bare forteller teksten om overgrepet, men også om at Amnon planla dette ved hjelp av en venn. Det i seg selv er ikke ukjent i dag heller, særlig når det gjelder seksuelle overgrep mot barn.

Ordene som brukes i denne teksten er viktige for ettertiden, også når vi skal nevne Guds ords benevnelse av overgrep. Tamar sier det selv når hun advarer broren: Krenk meg ikke! Gjør ikke en slik skammelig handling! Videre sier fortelleren; Han tok henne med makt, krenket henne og lå med henne. Å ta noen med makt er å krenke. Uansett kjønn på overgriper eller utsatt, så er det å utsette andre for overgrep en krenkelse, en ugjerning og overgriperens skam.

Oskuteaksta

Min eallin gullá Ipmilii. Buot mii dáhpáhuvá, čuohcá Ipmilii.

Mun oskkun Ipmilii gii oaidná min.

Mun oskkun Ipmilii gii nagoda oaidnit, nagoda diehtit.

Mun oskkun Jesusii gii ieš vásihii veahkaváldima ja beahttima.

Mun oskkun Jesusii gii iežas vuoittuin Ionistii min eret bahávuodas ja jápmimis.

Mun oskkun Bassivuignjii gii osku midjiidego ieža eat daga dan.

Mun oskkun Bassivuignjii gii midjiide addá friddjavuođa ja vuoignasteami.

Mii oskkut ahte girku dárbbáša gullat min jienaid.

Mii oskkut ahte girku soahtá vuoigatmeahttunvuođa vuostá.

Trostekst

Våre liv tilhører Gud. Alt som skjer, berører Gud.

Jeg tror på en Gud som kommer menneskene i møte.

Jeg tror på en Gud som tåler å se, tåler å vite.

Jeg tror på Jesus som selv ble utsatt for overgrep og svik.

Jeg tror på Jesus som gir oss del i sin seier over ondskap og død..

Jeg tror på den Hellige Ånd som håper for oss når vi ikke håper selv.

Jeg tror på den Hellige Ånd som gir frihet til handling og hvile.

Vi tror at kirken trenger å høre våre stemmer.

Vi tror at kirken vil kjempe mot urett.

Gintaliid cahkkehit:

Mii cahkkehit gintala buohkaid ovddas geat ballet

Mii cahkkehit gintala buohkaid ovddas geat dovdet ahte duogáš deaddá

Mii cahkkehit gintala buot rupmašiidda ovddas mat bávččagit

Mii cahkkehit gintala buohkaid ovddas geat dorjot

Mii cahkkehit gintala eaktodáhtolaš olbmuid ja fágaolbmuid ovddas geat ođđasit huksejit
árvvu veahkaváldima maŋjel

Mii cahkkehit gintala buohkaid ovddas geat eai vuollán

Mii cahkkehit gintala doaimmalaš ja duostilis jienaid ovddas

Mii cahkkehit gintala boahtteáiggi ja jáhku ovddas

Lystenning:

Vi tenner lys for alle som er redde

Vi tenner lys for alle som kjenner at fortiden mørklegger livet

Vi tenner lys for alle kropper som har det vondt

Vi tenner lys for alle som støtter

Vi tenner lys for frivillige og fagpersoner som jobber for å gjenreise verdighet etter overgrep

Vi tenner lys for alle som ikke gir opp

Vi tenner lys for handlekraft og uredde stemmer

Vi tenner lys for framtid og håp

Disse tekstene er brodert på flere språk. De samiskspråklige hustavlene finnes som originalbroderier hos de tre nordligste bispedømmene. Hustavlene er fotografert og finnes som kort til utdeling.

Nordsamisk tekst:

Jos beahtta nuppi olbmo
de beahtta lpmila
li oktage gallga okto
guoddit lossa noadi
Mii dáhtut doarjut
Mii dáhtut jahkkit
Mi dáhtut ráhkadit
oadjebas lanjaid
Girkut leat ovttas
veakaválddi
ja seksuálalaš illastemiid vuostá

Lulesamisk tekst:

Duolmoduvvá soames ulmusj
duomoduvvá Jubmel
Aktak ij aktu galga guoddet
Sihtap doarjodit
Sihtap jáhkket
Sihtap oaggás sajijt dahkat
Gájkka girkko li aktan
vahágisdagoj ja ráhtsatjimij vuostij

Sørsamisk tekst:

Jis almetje mubpie almetjem miedtele
dellie Jupmelem miedtele
Ij gie galkh maajsoem oktegh guedtedh
Sijhtebe viehkiehtidh
Sijhtebe jaehkedh
Sijhtebe jearsoes sijjeh röönjedh
Abpe gærhcoe galka miedtelimmiem
jih daaresjimmiem vuastalidh

Norsk tekst:

Krenkes et medmenneske
krenkes Gud
Ingen skal bære alene
Vi vil støtte
Vi vil tro på
Vi vil skape trygge rom
Kirkene står sammen
mot vold og seksuelle overgrep

*Selvsagt ødelegges familier av slikt.
I tillegg til at vi har mista et barn, så
har vi mista troen på Gud, det som
har vært viktig for hele vår familie i
alle årene. Vi finner ikke hjem i kirka
mer.*

- Bestemor Annie

«Det har skjedd mitt barn» gir oppmerksomhet til å være nærstående til mennesker i Sàpmi som lever med overgrepserfaringer. Hensikten er å gjøre kirkelige medarbeidere trygge i møte med samiske eller læstadianske nærstående og deres utsatte. Mange kirkelige medarbeidere har selv en norsk bakgrunn og trenger kunnskap om storfamiliekulturen og kompetanse til å skape trygge rom. Ambisjonen er lokale menigheter og fellesskap der mennesker med nærstående erfaringer kan kjenne at det er plass til de vonde erfaringene og vanskelige situasjonene.

Stiftelsen Kirkelig Ressurscenter
mot vold og seksuelle overgrep

NOROGGA GIRKU - DEN NORSKE KIRKE
Samisk kirkeråd - Sáme girkkoráde
Saemien gærhkoeraerie - Sámi girkoráđđi

